

Почитувани ученици,

Овој учебник ќе ви помогне да ги усвоите сите поими од подрачјето Јазик, Литература, Изразување и творење и од Медиумската култура предвидени со Наставната програма за шесто одделение на основното образование. Но, поимите не се групирани по оделните подрачја од програмата, туку се распоредени низ целиот учебник, веднаш под текстовите од кои произлегуваат примерите и врз основа на кои треба да се извлекуваат правила, односно заклучоци. Токму затоа, најпрвин треба внимателно да ги читате текстовите, да расудувате и да дефинирате.

Никогаш не се задоволувајте само со тоа што ќе усвојувате нови знаења, зашто тие знаења малку ќе ви користат ако не умеете да ги применувате на дело во усното и писменото изразување на сопствените мисли.

Кога другарувате со текстовите, настојувајте да ги откривате нивните уметнички вредности, а кога разговарате со јунаците во тие текстови, трудете се врз основа на нивните постапки и размислувања да ги осознаете нивните карактери.

За да ви биде сè јасно, веднаш под секој од текстовите се појаснети значењата на помалку познатите зборови, а ако сепак, нешто не ви е јасно, побарајте помош од својот наставник (наставничка) по македонски јазик.

Учебников е работен според најсовремените достигнувања во наставно-воспитната работа и се надеваме дека ќе ги задоволи вашите потреби и интереси.

*Ви пожелуваме успех
Автори*

ТАТКОВИНАТА ЖИВЕЕ ВО СРЦЕТО

***Татковина – тоа си ти,
и јас сум тоа, сите ние!
Тоа е огромно топло срце
во нашите гради што бие.***

Видое Подгорец

- ✿ **Татковина** – Славко Јаневски
Родољубиви песни
- ✿ **Нашиот јазик** – Крсте П. Мисирков
Појава на варијанти на старословенскиот јазик
- ✿ **Без јазик си никој и ништо** – Видое Подгорец
Македонски народни говори
- ✿ **Рајот на земјата** – Киро Донев
- ✿ **Охрид** – Трајан Петровски
- ✿ **Изворите на Црн Дрим** – Народно предание
Фонетика. Согласки. Поделба на согласките според начинот на образувањето
- ✿ **Реката Радика - наша убавица** – Народна легенда
- ✿ **Мостот** – Цане Андреевски
Согласките на крајот од зборот
- ✿ **На езеро** – Ацо Шопов
- ✿ **Момето одит на езеро** – Народна песна
- ✿ **Приказна за раѓањето на Мавровското Езеро** – Ванчо Николески
Именки: општи и сопствени
- ✿ **Покана** – Славка Арсова
Акцент. Акцентирање на сложените зборови
Отстапувања од правилата за акцентирање

ТАТКОВИНА

Широка е како море
еј, земјава мила,
широка е, а над неа
орли шират крилја.

Татковино наша, еј, животе мој
родена си, мила, во оган и бој.
Се белее снежен Малеш
ко пролетен кринок,
а крај Охрид езерото
се лулее сино.

Во кочанско родно поле
процутува ориз,
поздравуваат птици зора
в мавровските гори.

Во струмичко сонце врело
ал афион грее,
велешкото грозје шуми
се злати и зрее...

Славко ЈАНЕВСКИ

□ Збор по збор – го збогатувам речникот

кринок – вид пролетно цвеќе

□ Читам, размислувам, презентирам

- Како ја разбираш мислата: „Татковината не живее на географската карта, туку во срцето“?
- Што најавува поетот во првата строфа на оваа песна?
- Што сака да каже тој преку стиховите:
„Татковино наша, еј животе мој,
родена си, мила, во оган и бој“?
- Кои убавини на татковината ги воспева поетот во:
втората строфа,
третата строфа,
последната строфа?

Литературно катче

РОДОЉУБИВИ ПЕСНИ

Песната „Татковина“ поетот ѝ ја посветил на својата родна земја – Македонија.

Песните во кои поетите со возвишен тон ги воспеваат убавините и богатствата на својата татковина, а со тоа ја искажуваат својата љубов и приврзаност кон неа, се викаат **РОДОЉУБИВИ ПЕСНИ**.

□ Вежби за изразување и творење

Знам да творам сам(а)

- Обиди се и сам(а) да создадеш песна преку чии стихови ќе ја искажеш својата љубов кон родниот крај.

МОТИВ

Што го поттикнало поетот да ја создаде песната „Татковина“?
Она што е поттик, повод, побуда за некое делување се вика **МОТИВ**.

Во литературата мотивот како мисла водителка, иако е најмала тематска единица, има значајно место.

□ Задача

- Поделете се во две групи. Секоја група нека изврши избор на песна во која ќе ги открие мотивот и поетските слики.

На часор презентирајте ги разработките и споредете го сработеното.

□ За дома

- По договор одберете мотив според кој ќе напишете творба во стихови. Од најуспешните оформете сиден весник.

Кратки податоци за животот и творештвото на писателот

Славко Јаневски

Славко Јаневски е роден во 1920 година во Скопје. Пишува за деца и возрасни.

На децата им ги посветил збирките песни: „Распеани букви“, „Сенката на Карамба Барамба“, „Марсовци и глупци“, „Црни и жолти“, и др.

Поемата: „Милион маченици“

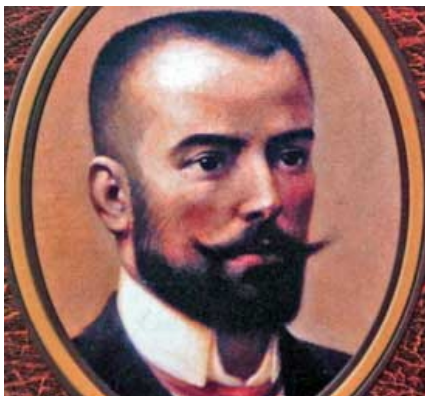
Прозата во стихови: „Пупи паф“, „Пупи Паф во Шумшул град“ и др.

Починал во Скопје во 2000 година.
Добитник е на наградите: „11 Октомври“, „Браќа Миладиновци“, „Рациново признание“ и др.

„Македонскиот јазик треба да биде вистински белег на македонската нација, зашто преку литературниот јазик се закрепнува најздраво свеста за припадноста кон една нација.“

Блаже КОНЕСКИ

НАШИОТ ЈАЗИК

Крсте П. Мисирков

Јазикот јет средство, со које ние познаваме, шчо мислит, шчо осекат и шчо сакат нашиот собеседник. Во јазикот се имаат оддел'ни гласовни знакови или зборои за сите мисли, осек'ајн'а и сакајн'а на еден чоек, за тоа јазикот на једен народ јет негоо дуовно богатство и наследство, во које се кал'упуваат, отпечатени во гласовни знакови или зборови, сите народни мисли, осек'ајн'а и сакајн'а со који имат живено и живит једен народ и који се предават као нешто свето от једно поколен'е на друго. Да сочуат некој својот народен јазик и да го бранит како светијн'а значит, да останит он верен на дуот на својите прадедовци и да уважаат се, шчо имат они напраено за своето потомство. Да се откажит чоек од својот народен јазик, значит, да се откажит он и од народнијот дух. Со тоа само се објаснуат сакајн'ето и усилијата на покорителите да направат покорените, да се откажат од својот јазик и да изучат на негоо место нивниот; исто така со тоа се објаснуат упорството на покорените народи да сочуваат сето своје дуовно народно наследство, а особито јазикот.

Таква милост кон нашијот народен јазик требит да имаме и није, ако сакаме да останеме верни на дуот на нашите прадедовци. Милоста кон народниот јазик јет наш долг и наше прао. Није сме должни да милуваме нашиот јазик, зашто тој јет наш, исто така, како што ни јет наша татковината ни. Првите гласои шчо и имаме чуено сет гласоите на нашите татковци и мајки, гласоите и збороите на нивнијот народен јазик. Преко ниф није добиваме нашата прва дуовна храна, зашто со ниф се осмисл'уаше се, шчо видофме со нашите очи. Со народниот јазик није освојуаме психологијата на нашите татковци и прадедовци и се чиниме нивни дуовни наследници, као шчо сме со снагата нивни телесни про-

должуачи. Ако се однесуваме со презрејн'е кон народниот наш јазик, није само враќ'аме со неблагодарност на нашите родители за сето нивно дуовно гледајн'е и воспитајн'е. – Није имаме право, осем долгот, да браниме нашијот јазик и то право ни јет свешчено...

Секој народен јазик имат своја историја и своји современи варијации или диалекти, поддиалекти и пр. Своја историја и варијации имат и нашиот јазик. По таја историја можит да се изучит, како сегашните варијации се добија от постари и последните од једен обшч македончки јазик, а тој од једна јужно–словенцка група и пр. Исто така по неја можит да се проследит на која варијација или на кој диалект, во које време имало поголема литература.

Историјата, како на нашиот, исто така и на друзите јазици, ни покажуаат, оти секој диалект, поддиалект, гоор и подгоор, можит да се употребуат во литературни произведејн'а. Таја привилегија на један диалект, поддиалект и пр. – да бидат орган на литературна реч – по учејн'ето на историјата на јазиците, се даат ним, не по некакви особени естетични преимушчества, а по чисто практични причини, т.е. по стечејн'ето на историско–културните прилики. Тије прилики денеска подигаат једно наречје на степен на литературен јазик, утре друго и пр.

Историско културните прилики во создајн'ето на литературни јазици господствуваа секоаш, господствуваат они и сега. Благодарен'е ним во најноо време се откажафме да си избериме једно од нашите наречја за наш обшч литературен јазик, а наместо тоа зедофме да се учиме и да пишеме на туѓите соседни јазици, најпоеке на бугарцкиот. Благодарен'е на приликите сега ние си избираме за обшч литературен јазик централното македонцко, т.е. Велешко–Прилепцко –Битол'цко–Охридското наречие.

Крсте П. МИСИРКОВ

▣ Збор по збор – го збогатувам речникот

психологија – особености на личностите, нивното однесување, нивните душевни доживувања

дијалект – утврдена форма на говорот која отстапува од литературниот јазик, а е карактеристична за одредена средина, подрачје, односно дијалектот е локална варијанта на еден јазик.

□ Читан, размислувал, презентирал

- Што претставува јазикот за еден народ?
- Зошто секој народ треба да го чува и да го брани својот јазик?
- Кои дијалектни говори, според Мисирков, треба да ја сочинуваат основата на македонскиот литературен јазик?
- Во која мера дијалектните говори помагаат во создавањето на литературниот јазик?
- По што говорот на Мисирков отстапува од нормите на македонскиот литературен јазик?

Њетражувај

Разговарај со наставникот по македонски јазик и со негова помош пронајди ја книгата „За македонските работи“ од Крсте П. Мисирков, прочитај ја внимателно последната статија „Неколку зборови за македонскиот литературен јазик“, а потоа обиди се да објасниш аргументирано кои се погледите и заслугите на Крсте П. Мисирков за македонскиот литературен јазик.

Јазично каџче

ПОЈАВА НА ВАРИЈАНТИ НА СТАРОСЛОВЕНСКИОТ ЈАЗИК

Откако Филозофот Кирил ја создал азбуката глаголица, тој и неговиот постар брат Методиј започнале со преведување на богослужбените книги од грчки на словенски јазик.

Подоцна нивните преводи биле препишувани при што препишувачите од разна словенска народност во старословенските текстови свесно или не сакајќи внесувале јазични црти од јазикот на кој

„Асеманово евангелие“

говореле. По таков пат се развиле разни варијанти на старословенскиот јазик: македонска, српска, бугарска и др.

Во македонската варијанта на старословенскиот јазик карактеристично е мешањето на носовките (**Ѧ, Ѫ**), како и замената на силните ерови (**Ѣ, Ѥ**).

Од неговата најстара форма, во чија основа е старословенскиот јазик, па сè до оформувањето на македонскиот литературен јазик, во неговиот развој настанувале разни промени што може да се види од многуте пишани споменици, меѓу кои позначајни се следниве: *Зографското евангелие*, *Асемановото евангелие*, *Мариинското евангелие* и др.

Македонско евангелие
по Јован

Стар ракопис од Македонија

Провери ги своите знаења

- Како дошло до појава на варијанти на старословенскиот јазик?
- Што е карактеристично за македонската варијанта на старословенскиот јазик?
- Од каде црпиме податоци за промените што настанувале во развојот на македонскиот јазик?

„Милоста кон народниот јазик е наш долг и наше право“

Крсте П. МИСИРКОВ

**БЕЗ ЈАЗИК СИ НИКОЈ
И НИШТО**

Родниот јазик е бисерен гердан
од зборови – плодови сочни,
мислите тие ти ги редат
во слики јасни и точни.

Тој е вруток непресушен, вечен,
низ бистри капки – зборови тече.
Жубори, клооти, свони, се лее,
ко јасна ѕвезда секој збор грее.

Тој ни е завет од дедовците
како тланикот на огништето.
Чувај го како црнка во окото
без јазик си никој и ништо.

Видое ПОДГОРЕЦ

□ **Збор по збор – го збогатувам речникот**

вруток – извор

тланик – дел од огниште

□ Читам, размислувам, презентирам

- Од што се раководи поетот за да тврди дека „Родниот јазик е бисерен ѓердан“?
- Зошто јазикот на еден народ за него е непресушен, вечен врукот?
- Во кои стихови од песнава е содржана пораката на поетот до читателот?

Кратки податоци за животот и творештвото на писателот

Видое Подгорец е роден во 1934 година во с. Колешино, Струмичко. Починал во 1997 година во Скопје.

Видое Подгорец талентот и плодната работа го издигнаа меѓу познатите македонски писатели за деца. Плод на таа талентираност и упорност се повеќето десетици негови дела од кои во светот на децата најпознати се: *Белото Циганче*, *Прости ми канаринке*, *Ајдучка чешма*, *Сребрена школка*, *Шарени бродови* и многу други.

Добитник е на наградите „Климент Охридски“, „13 Ноември“ и др.

Љубовта на Подгорец кон децата е од пресудно значење тој да се определи за детска литература. Во врска со ова самиот вели:

„Се определив за детската литература, зашто чувствував дека тој свет ми е многу поблизок отколку светот на возрасните. Од секојдневниот контакт со децата искрснуваат безброј, на прв поглед, невини прашања кои бараат одговор. Играта, фантазијата, тагата и радоста во животот на детето се трајни и вечни теми кои ќе постојат сè додека постои човекот на нашата планета. Сфатив дека детето е најблагородниот читател и најбескомпромисниот критичар: тоа што ќе му се допадне, детето го прифаќа со сето свое срце, а тоа што нему му е туѓо, го отфрла без каков и да е коментар.“

Видое Подгорец

□ Задача

- По сопствен избор прочитај едно од делата за деца чиј автор е Видое Подгорец

„Македонскиот јазик треба да биде вистински белег на македонската нација, зашто преку литературниот јазик се закрепнува најздраво свеста за припадноста кон една нација.“

Блаже КОНЕСКИ

МАКЕДОНСКИ НАРОДНИ ГОВОРИ

„Во речникот на македонскиот литературен јазик, треба, во прв ред, до максимум да се искористат елементите што се веќе дадени во народниот говор.

Во народните говори и во усната литература ќе се најдат не само зборови врзани за конкретни предмети, туку и зборови што можат многу арно да се издигнат до значењето на научни термини.“

Блаже КОНЕСКИ

Блаже Конески

Текстот „Нашиот јазик“ е предаден на јазик карактеристичен за родниот крај на авторот, односно на југоисточното македонско наречје.

Освен **југоисточното македонско наречје**, а според заедничките географски, историски и општествени услови, македонските говори можат да се групираат уште во две наречја: **западно–македонско наречје** и **северно–македонско наречје**.

Многу важни извори за проучување на народните говори се народните умотворби создавани низ вековите: песните, приказните, пословиците, односно поговорките, брзозборките и игрозборките, клетвите, благословите итн.

Иако македонските народни (дијалектни) говори се карактеризираат со помали или поголеми отстапки од нормите на литературниот јазик, тие се од непроценливо значење за оформување на македонскиот литературен (стандарден) јазик и претставуваат основа врз која тој е изграден.

Во основата на македонскиот литературен јазик влегуваат централните говори: скопско–велешкиот, прилепско–битолскиот и кичевско–поречкиот говор.

Испражувај

● Прочитај народни умотворби од различен вид и од различни краеве на нашата земја за да можеш аргументирано да коментираш дека народните говори биле од битно значење за оформувањето на македонскиот литературен јазик.

Задача

● Споредбено разгледај ги текстовите и обиди се да откриеш на кое македонско наречје му припаѓа секој од нив!

С'нце ми зајде Солунско Поле,
Во ливаѓето зат кофилето,
Тогa се згоди левен Никола,
На глаа носит самурли калпак,
А на калпакот педесет перја,
Педесет перја, пет огледала,
На огледалата бесценет камен,
Камен ми светит как' јасно с'нце,
А огледало как' дробни ѕвезди.

Дали легна, дали заспа,
Дали виде сон за мене,
Как што видох ја за тебе?
Се сторихме два гол'ба,
Летнахме вишно, високо,
Ние токмо зевгарично,
Се качихме ливаѓата,
Бог да биет берачите,
Што дојдоха, нè скорнаха.
Се летнахме ние токмо,
Се качихме на лозјето;
Бог да биет аргатите!
Што дојдоха нè скорнаха.

„ ... И побиде некое време, около сред ноќ, дошле ѓаволите.
– Оп, троп, малка моме отвори!
И оно ги прашало:
– Ша кученце, ша маченце, ша петленце, што да речам?
– Речи да донесат облека што е најубава на свет, свила, срма,
кондури што се најубави.
И оно така рекло. Ѓаволите донеле све тој и па чукале.
– Оп, троп, малко моме отвори!
Оно па ги прашало кучето, мачето и петленцето:
– Што да кажам?
И они рекле:
– Сак речи да ти донесат накит, злато, најубаво што е на свет, па
после ќе отвориш.
Девојчето па така рекло. Ѓаволите донеле и тој па чукале и викале
да отвори. И пак петленцето запојало, кученцето залајало, маченцето
замучило. Ѓаволи се исплашат, побегнат, а девојче си остане.

Извадок од народната приказна
„Лошата маќеа“

РАЈОТ НА ЗЕМЈАТА

Доволно е да се изговори само еден збор – Охрид!
И пред нас веднаш ќе искрснат:
– прекрасното Охридско Езеро, најубавиот бисер под нашето небо.
– градот со најстарата и најинтересна архитектура во Републи-
ката, црквата Св. Софија, манастирот Св. Наум – жариштето на маке-
донската култура и просветата.

Самоиловата тврдина која се издига гордо над градот како храборста на првиот македонски цар ...

Само еден збор – Охрид!

И пред нас ќе оживеат ликовите на Климент и Наум Охридски, Григор Прличев – луѓе достоини за вечна почит...

Само еден збор – Охрид!

И пред нас ќе се открие еден град, едно езеро што пленува и восхитува...

Само еден збор – Охрид!

И секој ќе рече:

– Тоа е рајот на земјата!

Киро ДОНЕВ

□ Читам, размислувам, презентирам

- На што, според писателот, помислува човек што добро ја познава Македонија кога ќе го чуе зборот Охрид?
- Од што се раководел писателот кога вели дека Охридското Езеро е најубавиот бисер под нашето небо?
- А од што се раководи тој кога вели дека Охрид е град со најстара и најинтересна архитектура во нашата Република?
- Што ги поврзува Климент и Наум Охридски со градот Охрид? Со што ја заслужиле тие почитта од народот на Македонија?
- Што знаеш за Григор Прличев? Со што тој се прославил? Каква врска има Григор Прличев со градот Охрид?
- На крајот од овој текст писателот заклучува: „Охрид – тоа е рајот на земјата“. Што мислиш ти за тоа?

□ Индивидуална работа

Сам(а) одбери за што ќе зборуваш или пишуваш:

1. Архитектурата на градот Охрид
2. Убавините на Охридското Езеро
3. Спомениците на Охрид - сведоци на нашето минато
4. Григор Прличев
5. Цар Самоил
6. Работата на Климент и на Наум Охридски

ОХРИД

Син одблесок небо пара,
хоризонтот сино гори,
убавини денчок, вестат
Охридските ведри зори!

Езерото в трепет дише
и в длабини тајни крие,
за сонцето што ќе слезе
покрај брегот да се мие.

Разбуди се, дете мило,
Покрај брегот леко мини,
Здравје, сила ќе ти вдахнат
Изворите Билјанини.

Искачи се и на ридот,
во градот на Самоила,
на дланките ќе ти слета –
лебед – птица желбокрила.

Син одблесок небо пара
хоризонтот сино гори,
убавини денчок вестат –
езерските ведри зори!

Трајан ПЕТРОВСКИ

□ Читам, размислувам, презентирам

- Која боја доминира во првите два стиха на оваа песна? Зошто поетот ја користи токму таа боја?
- Какви тајни може да крие езерото во своите длабочини?
- Што му порачува поетот на својот читател во:
 - третата строфа,
 - четвртата строфа?
- Што се постигнува со повторувањето на стиховите во почетната и завршната строфа на оваа песна?

□ *Потсети се!*

- Колку строфи брои оваа песна?
- По колку стихови има секоја строфа?
- По колку слога има секој од стиховите?
- Како се вика таквиот стих?
- Кои стихови се римувани?

Истражувај

- Потруди се да најдеш преданија од кои ќе дознаеш како градот Охрид го добил своето име.

□ *Задача*

- Во стиховите на оваа песна авторот употребил повеќе стилски фигури, односно изразни средства.
Откриј ги оние за кои си учел до сега.

Кратки податоци за животот и творештвото на писателот

Трајан Петровски

Трајан Петровски е роден на 31 јануари 1939 година во с. Арбиново, Охридско.

Пишува песни, раскази, патописи, романи и друго за деца и возрасни.

На децата им ги подари:

„Запеј, запеј“ (песни) „Вовчето Ки-ро“ (роман).

Носител е на наградите: „Рациново признание“, „Ванчо Николески“, „Григор Прличев“ и др.

Живее и твори во Скопје.

ИЗВОРИТЕ НА ЦРН ДРИМ

Таму каде што денес се наоѓаат изворите на реката Црн Дрим во близина на манастирот Свети Наум, некогаш имало чешма. Чешмата ги ладела усните на жедните луѓе и на многубројните патници и дојденци во манастирот.

Една убава девојка, по обичај, постојано полнела вода од чешмата и си носела дома, а за време на полските работи им носела на селаните кои работеле во своите полиња во близина на чешмата. Полнејќи ги стомните со ладна вода од чешмата, еден ден ѝ паднал ѓерданот од бисер. Брзајќи дома, таа не забележала дека го изгубила ѓерданот. Дури дома кога се погледнала, видела дека ѝ го нема и со трчање се вратила кај чешмата. Попусто го барала ѓерданот. Се расплакала. Плачела долго време, а нејзините солзи биле големи како зрна град. Селаните од околните села кажуваат дека од нејзините солзи потекле големи извори со студена и бистра вода. Свети Наум наредил бистрата вода од овие извори, како што се влева во езерото, така да излегува од него, без да се меша со друга езерска вода. И навистина така се случило.

Народно предание

Литературно катче

Предание – прозна народна творба во која се зборува за некое мето, за некоја историска личност или за некој историски настан

▣ Задача

- Запиши едно предание од твојот роден крај.

Јазично катче

ФОНЕТИКА

Фонетиката е дел од науката за јазикот која ги проучува гласовите, нивното образување, изговорот и нивната поделба.

СОГЛАСКИ

□ Потсеејте се!

- Колку согласки има во македонскиот литературен јазик?
- Која од тие согласки понекогаш може да биде слоготворна во зборот?

ПОДЕЛБА НА СОГЛАСКИТЕ СПОРЕД НАЧИНОТ НА ОБРАЗУВАЊЕТО

При изговорот на согласките воздушната струја наидува на повеќе пречки. Во зависност од видот на тие пречки, сите согласки можеме да ги распоредиме на три групи:

- а) **преградни или избувливи**: п, б, м, т, д, н, њ, к, г;
- б) **теснински или струјни**: с, з, ш, ж, в, ф, л, љ, ј, р, х;
- в) **преградно – теснински**: ќ, ђ, ч, џ, ѕ, ц.

Самогласното Р

Од вкупно 26 согласки најголема звучност има согласката **Р**. Оваа согласка е слоготворна во следниве два случаи.

1. Кога е на почетокот на зборот пред некоја друга согласка.

На пример: 'рж, 'ржаница, 'ркулец, 'рти, 'ргосува итн.

2. Кога е во средината на зборот помеѓу две согласки.

На пример: прст, прстен, срце, трговец, врба итн.

Провери ти своите знаења

- Што е предмет на проучување на **фонетиката**?
- Кои гласови се согласки во македонскиот стандарден јазик?
- Од што зависи нивното образување?
- Кои согласки се:
 - преградни или избувливи,
 - теснински или струјни,
 - преградно – теснински?
- Во кои два случаи согласката **Р** врши улога на самогласка во зборот? Поткрепи го своето тврдење со примери.

РЕКАТА РАДИКА – НАША УБАВИЦА

Радика е убавица на реките во Македонија. Таа има прекрасна долина, богата со пастрмки. Радика се протега помеѓу Шар Планина, Кораб, Стогово и Бистра.

Вниманието на патникот го привлекува мостот на оваа река наречен Еленски скок. За тој мост се раскажува оваа легенда:

Било тоа одамна. Познатите мајстори од Западна Македонија го изградиле мостот во полукружна форма. Тоа го прави поубав. Мостот е тесен, висок, а е изграден само од камен.

Сидарите не знаеле како да го наречат мостот. Токму во тоа време се случил интересен настан. Еден старец со своето внуче минувал преку мостот.

Бидејќи бил изморен, седнал да се одмори на лединката. Одне-надеж се појавил елен. Старецот бил восхитен што го гледал еленот, а внучето се восхитувало од неговите рогови што личеле како гранки од некое дрво...

Еленот го бркале кучиња и летнал да бега преку мостот. Во тој момент од другата страна се задале ловци. Немајќи каде, еленот исплашен, со голем скок рипнал од едната страна на мостот на другата страна на реката.

Оттогаш мостот е наречен Еленски скок. Така се вика и денес.

Народна легенда

□ Читам, размислувам, презентирам

- По кои свои особености реката Радика се смета за убавица на реките во Македонија?
- Зошто мостот на оваа река силно го привлекува вниманието на патниците? Кој го изградил тој мост?
- Што зборува легендата во врска со неговото име?

Литературно катче

Легенда – наредна умотворба во која се раскажува за постанок на некој објект, град, место, за нивното именување и сл. Во легендите често на фантастичен начин се толкуваат појави во животот и природата. Носители на дејството во легендите многу често се светителите.

Истражувај

Ако си прочитал или си слушнал некоја легенда од возрасните, прераскажи ја во тетратката за домашна задача и прочитај ја на часот пред своите соученици.

МОСТОТ

Многу сакавме да стоиме на мостовите. Од нив повеќе се гледаше: и удолу, и угоре, и сегде накај што ќе се свртиш. Еден ден, стоејќи на чаршискиот мост се загледавме во намалената вода во реката и таму подолу забележавме, покрај плитката вода, на песокот и меѓу исфрлените белутраци, еден човек со широка бела паларија, седнат на сосема мало столче, а пред него, на ногарки, малку поднавалена штица, како училишна табла, но многу помала. Човекот нешто пишуваше или црташе, бидејќи одвреме навреме ја креваше главата, се загледуваше во мостот... Што можеше човекот да бележи, забуцан во тоа дно од провалијата?

По заобиколен пат слеговме до овој необичен посетител на нашиот град и – што да видиме. Тој беше оптегнал едно бело платно и на него го црташе мостот. Сводот на мостот, неговите вкопани нозе во карпите, другиот мост за него, помал, во перпсектива, како што после научивме, па непристапните зелени грмушки, расцутените бозели, па над тоа нададените стреи на некои куќи, па како круна, лесна и волшебна, венецот на блиските планински врвови... Со едни чудесни бои незабележани дотогаш од нас, со една топлина што се ширеше, со еден свој опивен здив... Нашите секојдневни катчиња – колку убави биле! А сликарот ни не зборна, речиси. Но, му беше мило што бевме љубопитни за настанувањето на една негова убавина.

Па така и денес понекогаш си велам: секое ново дело е мост, најубав мост. И така, се нижат мостови еден до друг. Нашите очи, нашите зборови ќе поминат низ нив и ќе ја пренесуваат убавината на градот, на детството, на времето.

Цане АНДРЕЕВСКИ

□ **Збор по збор – го збогатувам речникот**

провалија – бездна

перспектива – сликарско прикажување на предметите на површината

□ **Читам, размислувам,
презентирам**

● Мостовите се честа тема како во народната и авторската литература, така и во делата на ликовните уметници.

● Авторот на овој текст вели: „Од мостот повеќе се гледа.“ Што сè тој видел од мостот на кој стои? Што посебно го привлечно неговото внимание? Што видел писателот на платното од сликарот?

● Како ја сфаќаш мислата искажана преку реченицата: „Секое ново дело е мост“?

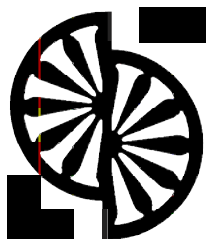
□ **Вежби за изразување**

ОПИШУВАЊЕ ПРЕДМЕТ

● По свој избор набљудувај еден од мостовите по кој досега си поминувал и опиши го!

При опишувањето посебно задржи се на:

- местоположбата на мостот,
- големината,
- формата,
- намената,
- материјалот од кој е изграден.

Јазично каџче

СОГЛАСКИТЕ НА КРАЈОТ ОД ЗБОРОТ

Изговори ги гласно следниве зборови употребени во текстот „Мостот“: град, здив, забележав, научив. Што забележуваш?

Кога на крајот на зборот стои звучна согласка, при изговорот истата согласка се обезвучува, односно се слуша како незвучна.

На пример:

Изговор	Правопис
леп	леб(от, ови,) (два) леба
сит	сид(от, ови,) (три) сида,
вос	воз(от, ови,) (пет) воза итн.

□ Вежба

● Поправи ги грешките што намерно се направени при пишувањето на некои од следниве зборови:

Охрит, грат, брег, снек, сид, вос, орис, леп, даб, мрас

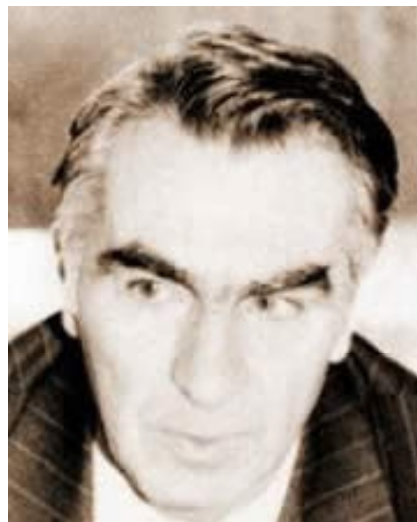
НА ЕЗЕРО

Ледено спокојство. Езерска шир.
Тишина. Скаменет мир.

Само во висината,
во сончевината
две бели птици се капат.

Им бијат врело дамарите,
играат над шеварите
сè дури не потемне запад.

Ацо ШОПОВ

□ Збор по збор – го збогатувам речникот

дамар – нерв, живец

шевар – вид барско растение

□ Читам, размислувам, презентирам

- Колку слики откриваш во првите два стиха на оваа песна?
- Зошто, според тебе, поетот не употребил ниеден глагол во почетните четири стиха?

Литературно катче

КОМПОЗИЦИЈА НА ПЕСНАТА

Колку строфи има песната „На езеро“?
По колку стихови има во секоја од тие строфи?
Според бројот на стиховите има неколку видови строфи:

а) Строфа од два стиха или **дистих**:

„Ден без припек, ноќ без мека луна,
Даб наметнал жолторујна гуна.“

Славко ЈАНЕВСКИ
од песната „Доцна есен“

б) Строфа од три стиха или **тристих**:

„Сонцето секогаш нека грее,
нека летаат бели птици –
лицето мајчино нека се смее.“

Григор ВИТЕЗ

в) Строфа од четири стиха или **катрен**:

„Кога ќе се загубат очилата на баба ми,
тогаш дома настанува лом:
сите низ куќата панично се вртиме
небаре удрил некаде гром.“

Јован СТРЕЗОВСКИ

Под композиција на песна подразбираме организација на стиховите во строфи.

Провери ги своите знаења

- Што подразбираш под поимот композиција на песна?
- Која строфа се вика:
– дистих, тристих, катрен?

□ Задача

- Пронајди и препиши:
 - една строфа од два стиха,
 - една строфа од три стиха,
 - една строфа од четири стиха.

МОМЕТО ОДИТ НА ЕЗЕРО

Момето одит на езерото,
Да ми налиет бисерна вода,
Две ведро в раце, ведро на глава,
Да му измиет бекару нозе,
Да му измиет дур до колена,
Да му избришит со бела риза.

Момето одит на езерото,
Да ми налиет бисерна вода,
Да му измиет бекару лице,
Да му избришит со ал шамија.

Момето одите на езерото,
Да ми налиет бисерна вода,
Да му измиет бекару раце,
Бекару раце дур до рамена,
Да му избришит со бело чевре.

Народна песна

□ Збор по збор – го збогатувам речникот

ведро – дрвен сад за вода или млеко

чевре – ракотворба извезена со сребрен конец

□ Читам, размислувам, презентирам

- Зошто песната „Моме одит на езерото“ е лирска?
- Која е темата на оваа песна?
- Кои особини го красат ликот на девојката?

ПРИКАЗНА ЗА РАЃАЊЕТО НА МАВРОВСКОТО ЕЗЕРО

Еден ден се разнесе вест дека Радика ќе се влива во Вардар.

Уште в рана пролет за тоа слушна и Вардар, слушна но не разбра добро. А Вардар е Вардар. Откако постои на овој свет, секогаш е тврдоглав и горд. Оваа вест многу го разлутуи, па потече запенет и матен. Беше толку разлутен, што почна да влече дрва и камења. Неговиот бес отиде дотаму што, велат, однел цели дрва, а некои кажуваат, однел и три дрвени моста.

– Тука мора да има нешто! – мислеа луѓето. И имаа право. Вардар потскокна неколкупати, се прели преку коритото, и ѝ подвижна на Радика:

– Ти ли сакаш овде да течеш? Што бараш во моето корито? Ни сантиметар да не си се поместила наваму, зашто ќе ти ги искршам сите коски!

– Ама... – почна да се брани Радика.

– Нема тука „ама“ – налутено ја прекина Вардар и не ѝ дозволи да му објасни.

– Зар толку илјади години – продолжи Вардар – јас го длабев и длабев моето корито, а ти сега да дојдеш на готово и со мене да течеш! Да знаеш, нема да ти дозволам! Нема!

– Еј, Вардаре, почекај малку! – му викна одозгора планината Бистра. Радика е мое чедо. Таа извира од моите широки зелени пасишта. Не дозволувам да ја навредуваш! Ете Шара е висока, стара и паметна планина, па таа нека каже дали е тоа правилно?

Снежната Шара ја слушна караницата, ги стресе своите старечки плеќи и рече:

– Што е правилно, правилно е! Ти, Вардаре, не треба да се караш со реката Радика.

– Ама... како да немам право – почна да се брани Вардар.
 – Радика ќе дава многу електрична струја која им е потребна на селата и градовите – рече Шара.
 – Како, зар Радика? А јас не можам ли?
 – Не можеш!
 – Зошто да не можам?
 – Па Радика е планинска река.
 – Ништо јас овде не разбираам. Зар јас не сум поголема река од неа? – продолжи да запрашува Вардар.
 – Слушај, па ќе разбереш: Горе, кај Маврови Анови, Радика ќе биде преградена. Мавровското Поле ќе биде претворено во огромно бистро езеро. Во езерото ќе се размножуваат риби, по него ќе пловат кајчиња, а преку лето многу луѓе ќе доаѓаат на одмор и прошетка. Под планината Влајница, пак, ќе ископаат тунел низ кој ќе тече Радика сè до селото Вруток. Тука Радика ќе се влива во тебе, Вардаре. Паѓајќи од голема височина, малата Радика ќе добие огромна водена сила.
 – Како, зар Радика има поголема водена сила од мојата? – праша Вардар.
 – Да, реката има поголема сила кога нејзината вода паѓа од поголема височина и таа сила раздвижува електрични турбини.
 – Гледај, гледај те молам! – почна да се чуди Вардар. – Како јас тоа досега да не го знам?
 – Не си знаел, – продолжи Шара – затоа не веруваше во силата на Радика. Некогаш и малите можат да извршат голема работа, само ако во себе имаат сила, – пријателски рече Шара.
 Така заврши разговорот меѓу Вардар и Шара, а со тоа и приказната за раѓањето на Мавровското Езеро.

Ванчо НИКОЛЕСКИ

□ Читам, размислувам, презентирам

- На ликовите во овој текст: реките Вардар и Радика и планините Бистра и Шар Планина, писателот им припишал особини што му се својствени само на човекот.
- Поткрепи го ова тврдење!
 „Вардар е тврдоглав и горд“ – вели писателот.
- Што мислиш ти за тоа? Ако се согласуваш со писателот, обиди се да докажеш дека и ти и тој сте во право.
- Кое е значењето во конкретниов случај на мислата изразена преку реченицата: „Некогаш и малите можат да извршат голема работа“?

Јазично катче

ИМЕНКИ: општи и сопствени
(повторување)

□ Потсеејте се!

● Кои именки во овој текст се сопствени? По што се разликуваат тие од општите именки?

□ Сѝ пореди и сої ледај!

реки:	Вардар	планини:	Бистра
	Радика		Шар Планина
↓	↓	↓	↓
општа	сопствени	општа	сопствени
именка	именки	именка	именки

Кратки податоци за животот и творештвото на писателот

Ванчо Николески е основоположник на современата литература за деца кај нас. Роден е во Црвена Вода, Охридско, во 1912 година. Починал во Охрид во 1980 година.

Ванчо Николески за децата има напишано многу книги, од кои најпознати му се: *Вошебното самарче*, *Гоце Делчев*, *Училишно свонче*, *Мице*, *Чудотворен кавал*, *Приказни од моето село* и др.

Добитник е на наградите „11 Октомври“, „Климент Охридски“ и др.

Ванчо Николески

Протири ги своите знаења

Во времето кога Македонија била под бугарска окупација, Ванчо Николески бил учител во охридското село Косел. Таму започнал да пишува поезија на мајчин, македонски јазик, иако знаел дека тоа од страна на бугарската власт е строго забрането и за тоа се оди во затвор. Токму затоа, Николески морал тетратката во која ги запишувал стиховите да ја крие под еден камен зад селското училиште, зашто се плашел да не ја пронајде бугарската полиција.

Додека бил учител во ова село, често се среќавал со својот пријател и колега Борис Бојаџиски на кого му ги читал своите стихови.

Секавајќи се на тие средби, Николески вели: „Мојот пријател Борис, и самиот учител, често ме посетуваше, а јас му ги читав стиховите пишувани на мајчин јазик.

– Пишувај! – ме храбреше тој. – На нашите деца ќе им требаат тие стихови, нема вечно да останеме во ропство. Еден ден ќе се ослободиме... “

П О К А Н А

Пријателе, сврати во оваа питома земја
тревките и дрвјата насмеано
ќе те пречекаат,
од длабок и чист бунар
студена вода ќе ти дадат
да се напиеш,
топол лебец, од фурна тогаш изнесен,
ќе ти дадат да каснеш,
со насмевка ќе ти речат
со црвено вино да наздравиш,
душата да ја закрепнеш.
Пријателе, сврати во оваа мала земја
кроткоста на луѓето
ќе те затопли
ако во срцето ти е студено.

Славка АРСОВА

□ *Читам, размислувам,
презентирам*

- На која земја, според тебе, ѝ е посветена оваа песна? Врз основа на што дојде до таков заклучок?
- Од што се раководи поетесата кога земјата за која пее ја нарекува питома?

Кратки податоци за животот
и творештвото на писателот

Славка Арсова, поет и писател за деца.

Родена е во Скопје во 1934 година.

Автор е на следниве книги за деца:

Поезија: „Да полетаме со птиците“,
„Детски лажго смешки“.

Роман: „Дом на месечината“.

Литературно катче

- Определи го мотивот во песната!
- Пронајди ги и посочи ги епитетите во стиховите!
- Обиди се да создадеш песна во која ќе опишеш убавините на Македонија.

Јазично катче

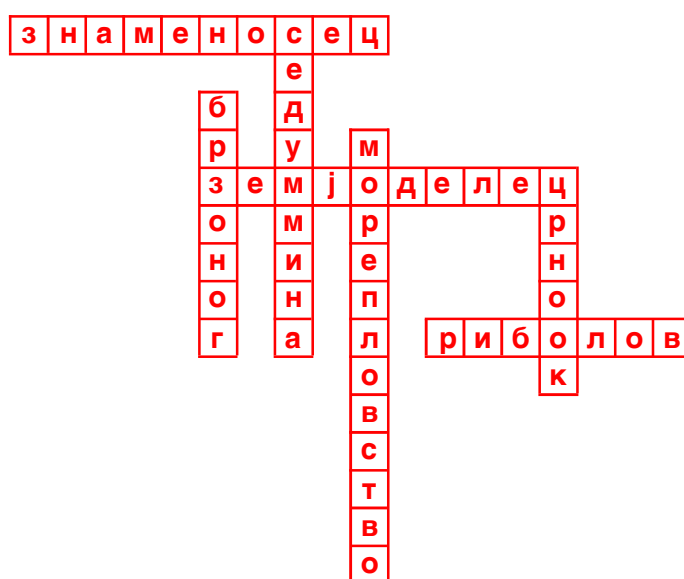
АКЦЕНТ

□ Потсети се!

- Што подразбираш под исказот акцентирање на зборовите?
- Акцентот во македонскиот литературен јазик е третосложен. Зошто?

АКЦЕНТИРАЊЕ НА СЛОЖЕНИТЕ ЗБОРОВИ

КРСТОЗБОР

Сите зборови во овој крстозбор се составени од по два дела.

□ Согледај:

знаме + носи = знаменосец
седум + мина = седуммина
брз + нога = брзоног
риба + лов = риболов итн.

Зборовите што се составени од два дела се викаат **сложени зборови**.

Одделните делови на сложените зборови најчесто се цврсто сраснати и се сведуваат под ист акцент, односно се вклопуваат во третосложното акцентирање.

На третиот слог од крајот на зборот стои акцентот и кај:

- Броевите што означуваат приближна бројност: седум–осум, десетина и др.
- Заменките што се составени од два дела: кога–годе, каков–годе и др.
- Прилозите пред кои има предлог: бездруго, наспроти, понатаму и др.

ОТСТАПУВАЊЕ ОД ПРАВИЛАТА ЗА АКЦЕНТИРАЊЕ

Отстапувања од третосложното акцентирање во македонскиот литературен јазик има во следниве случаи:

1. Кај глаголскиот прилог (зборови што се образуваат од глаголи со наставката *јќи* –) акцентот стои на вториот слог од крајот на зборот.

На пример: трчајќи, преминувајќи, седејќи, и др.

2. На вториот слог од зборот стои акцентот кај сложените зборови што означуваат споредни страни на светот.

На пример: југоисток, северозапад и др.

3. На последниот слог од зборот стои акцентот кај зборот *одвај*.

4. На вториот слог од крајот на зборот стои акцентот кај членувани именки употребени како прилози.

На пример: зимава, неделава, лето̀во, година̀ва и др.

5. Отстапување од третосложното акцентирање има и кај некои туѓи зборови.

На пример: литерату̀ра, култу̀ра, бирó, сижé, решó, пежó, реноме́ и др.

Провери ги своите знаења

- Кои зборови се викаат сложени?
- На кој слог од зборот стои акцентот кај сложените зборови?
- Во кои случаи има отстапување од третосложното акцентирање?

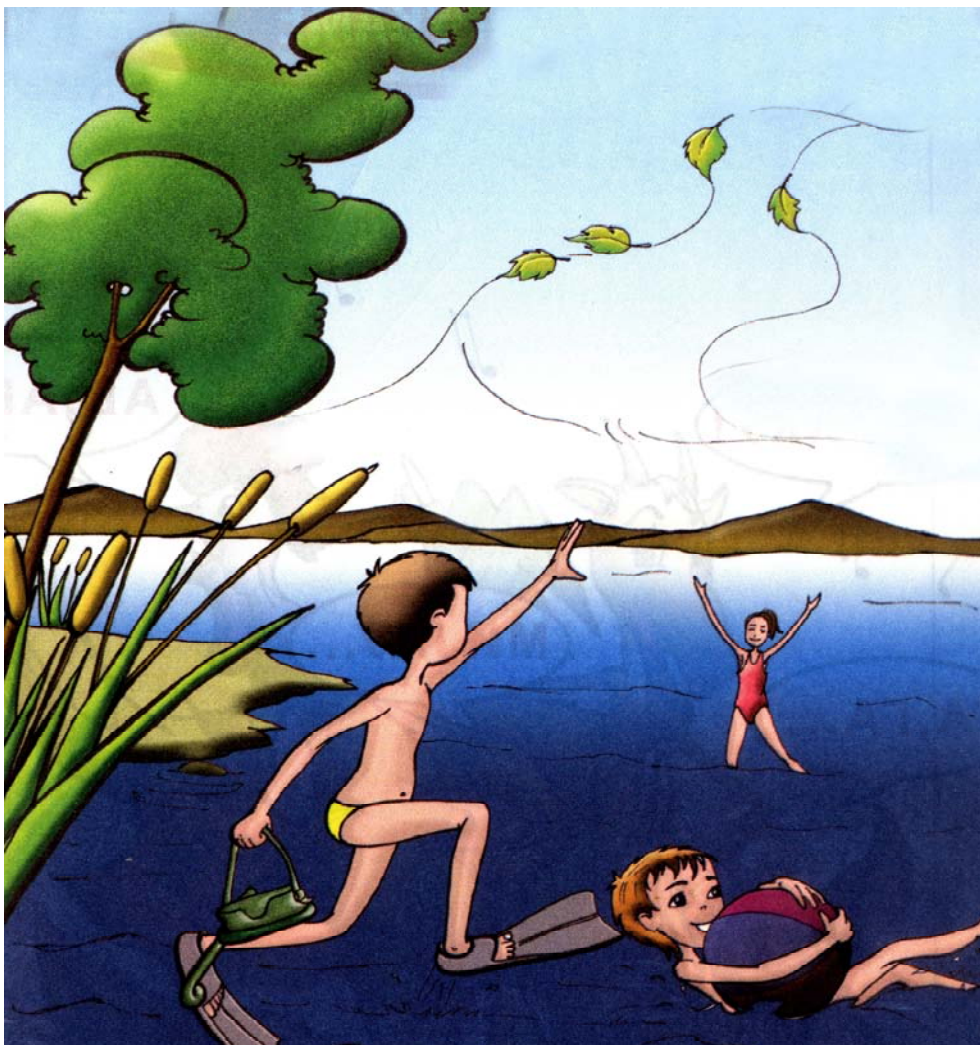
□ Вешба

- Акцентирај ги правилно следниве сложени зборови: тутуноберачи, синоличка, крволок, русокос, седуммина, три–четири, североисток, сончоглед, машиновозач, југозапад, деветмина, цртајќи, црно–бел, двај, бездруго, наспроти.

□ Задача

- Напиши:
 - Две реченици во кои ќе употребиш глаголски прилози.
 - Две реченици во кои ќе употребиш туѓи зборови.
 - Две реченици во кои ќе има сложени зборови што ќе означуваат споредни страни на светот.

ВОЗОТ НА ДЕТСТВОТО

*„Децата се едно ново сонце
за луѓето.“*

Платон

- ✱ **Возот на детството** – Милутин Бебековски
- ✱ **Детски поглед во сонце и убавина** – Томе Момировски
Разговорот како вид комуникација
- ✱ **Читач** – Бошко Смаковски
- ✱ **Мојата прва книга** – Григор Прличев
Реченични делови: Предмет во реченицата
Форма на раскажување: раскажувач (наратор) во прво лице
(ЈАС – форма, во трето лице ТОЈ – форма и сеснаечки раскажувач)
- ✱ **Белиот ориз** – Србо Ивановски
Именска група зборови
- ✱ **Биди храбар, синко, и направи да се гордеам со тебе** – Камара Леј
- ✱ **Сонце на детските дланки** – Живко Николоски
Грамматички категории кај именките. Род кај именките
- ✱ **Вањка** – Антон Чехов
Антоними
- ✱ **Молба** – Бошко Смаковски
Рима
- ✱ **Детето и месечината** – Бранко В. Радичевиќ
- ✱ **Знаат само ѕвездите** – Наум Попески
Хомоними
- ✱ **Нечисти раце** – Видое Подгорец
Елементи на прозен текст: фабула, тема, идеја

„Децата се живи цвеќиња на земјата“

Максим ГОРКИ

ВОЗОТ НА ДЕТСТВОТО

Патување
во прекрасни предели...
Бајки колку да сакаш.
Цветовите се шират
со детска рака
како сакана смеа.
Утрото го истури од клунот
некој петел.
Сонцето е на дланка од дете
и отворен прозорец
на висококатница.

Глетката
е предел измиен од дожд.
Над хоризонтот утрото крвави
како лубеница пресечена со нож.

Надалеку патува возот...

Може само да се замисли
шината издолжена како желба

Милутин БЕБЕКОВСКИ

□ Читам, размислувам, презентирам

- Кој е основниот мотив во песната?
- За каков воз пее поетот?
- Објасни ги последните три стиха!

Вежба за изразување:

Напиши состав на тема: „Во светот на моите желби.“

„Детството е извор на сите добрини“

ДЕТСКИ ПОГЛЕД ВО СОНЦЕ И УБАВИНА

Во паркот – шума, крај брегот на реката, кревки снежинки тивко ја исполнуваа белата тишина.

Јато гладни врапчиња под дебелиот слој на снегот залудно бараат остатоци од храна. Клуновите им се кратки за да допрат до земјата.

По патеката со бавен чекор двајца писатели неусилено си разговараат:

– Напишавме бројни песни и раскази за деца – вели едниот со заталкан поглед во дното на паркот.

А дали држиме чекор со времето? – додаде вториот.

– По мое поважно е дали сфативме што се децата, – го рече тоа небаре само за себе.

– Ние сме генерација на свеќи, газирани ламби и фенери, – му дофрли колегата.

Разговорот тече сè побрзо.

– Денешниве деца се рожби на електроника, вселенски летови, компјутери...

– На денешниве деца не им се интересни приказни за вештерки што јаваат метли, полетни принцези и храбри витези.

– Ниту песни за селски и мирен живот, прекрасни пејзажи.

– Децата добро знаат за веќе создадениот изминат стар век. Ним им е поблизок новиот век.

– Дали се секаваш за оние наши размисли, како да се пишува за детството, а да не му се одземе љубопитството, привлечноста на играта?

– Додај, – го прекина пријателот – и фантазијата.

– Секако. Можеби, пак, згора на сето е играта.

– Да. Играта не може да се чува за старечки дом.

– Детството е извор на сите добрини... Децата се раѓаат како сестрани градители, како творци... Тие му донесуваат поезија на светот. Со мелодија ги спојуваат првите букви, ги обликуваат слоговите и ги преточуваат во зборови. Децата создаваат прекрасни оригинални стихови.

– Децата се слични на сончогледот. Децата гледаат со отворени очи во убавината. Тие и сончогледот со подвижните погледи

се завртени кон сонцето – тој голем вртоток на животот и убавината – тоа големо лице на највозвишената човекова добрина.

Двајцата пријатели го успорија одот.

Од северната страна дувна студен ветар.

– Време е да се прибереме, – рече едниот, завиткувајќи се со долгиот шал.

– Да одиме да не нè караат дома ако задоцниме за ручек, – се пошегува вториот.

Томе МОМИРОВСКИ

□ Читам, размислувам, презентирам

- Врз основа на разговорот меѓу двајцата писатели, обиди се да утврдиш по што се разликува твоето од нивното детство.
- Според мислењето на овие двајца писатели, на денешните деца не им се интересни приказните за вештерки, принцези, витези... Зошто, според тебе, тие така мислат?
- Зошто „Играта не може да се чува за старечки дом“?
- Каква сличност има помеѓу децата и сончогледите?

Јазично катче

НЕОЛОГИЗМИ

Зборовите: **генерација, електроника, вселена, компјутер**, и др. употребени во текстот „Детски поглед во сонце и убавина“ настанале во поново време како резултат на развитокот на културата и на цивилизацијата на луѓето во едно општество. За да се задоволат едни или други потреби во изразувањето, честопати на местото од старите, постојните зборови и изрази, луѓето, а особено јазичните научници и писателите создаваат нови зборови и изрази кои се познати под името **неологизми**.

Неологизмите ги истиснуваат туѓите зборови од еден јазик и на тој начин придонесуваат за чистотата на јазикот. Меѓутоа, при создавањето на неологизмите мора да се води сметка тие да не бидат извештачени замени на постојните зборови и изрази, туку да одговараат на духот на јазикот и да бидат одраз на културата и цивилизацијата на народот во чиј јазик влегуваат.

Има два вида неологизми:

1. **Прифатливи неологизми**, односно новосоздадени зборови и изрази кои науката ги прифаќа и кои стануваат трајна сопственост на луѓето во нивното усно и писмено изразување.

2. **Неприфатливи неологизми**, односно новосоздадени зборови и изрази кои се јавуваат во одреден момент, траат кусо време, но нив науката и практиката брзо ги отфрла, бидејќи не се во духот на јазикот во кој навлегле.

□ Вежба за дома

„Сони“ ја претстави новата конзола за игри

Компанијата „Сони“, конечно, ја претстави новата конзола за игри „ПСП гоу“ на конференцијата за видео игри „Е3“ што се одржува во Лос Анџелес. Видеоспотови и фотографии од оваа направа можеа да се најдат на интернет и пред официјалната презентација.

Новата конзола за игри многумина ја гледаат како директен ривал на „Дси“ на „Нинтендо“, која беше пуштена во продажба во април оваа година.

□ Размисли

- Посочи ги неологизмите во дадениот текст кој е земен од дневнот печат. Обиди се да го протолкуваш нивното значење.

- Како доаѓа до појава на нови зборови во еден јазик?

□ Вежби за изразување

РАЗГОВОРОТ КАКО ВИД КОМУНИКАЦИЈА

За да ги искажат своите мисли, чувства, потреби, желби, стремежи и слично, луѓето секојдневно комуницираат, односно разговараат едни со други.

Разговорот како вид комуникација може да биде **приватен** и **службен**, но независно од тоа меѓу кого се води разговор и независно од тоа дали тој разговор е приватен или службен, основно правило е соговорниците да водат таков разговор што ќе овозможува пријатно да се чувствуваат и оние кои разговараат, а и оние кои ги слушаат. Таков ефект во разговорот ќе се постигне ако што почесто се користат следниве зборови: **молам, повелете, извинете, благодарам** и др. Моќта на овие зборови придонесува за создавање весела расположба во средините во кои се комуницира меѓу поединци или групи.

ЧИТАЧ

Среде паркот клупа една,
на клупата Марко седнал!
Мисли: „Не е време да се скита!“ –
па зел книга да си чита.

На клупата среде паркот –
книгата ја мачи Марко:
чита, чита па ќе запре –
поминува некој напред!

Се свртува потем назад:
маж и жена кротко газат!
Да запомне не е лесно:
гледај, игра некој десно!

Кај застана – долго бара:
Лево момче со гитара!
Замижува, полза слаба:
сред тревата крека жаба!

И тоа му беше кусо:
Мина моме, уште – русо! ...
Две страници за два часа!
Полжав да е, па би вјасал!

Бошко СМАКОСКИ

□ Читам, размислувам, презентирам

● Во вториот стих од втората строфа поетот вели: „Книгата ја мачи Марко.“ Ако се сложуваш со поетот, потруди се тоа да го поткрепиш со факти.

- Што би му порачал(а) ти на Марко?
- На што посебно треба да се обрне внимание при читањето?
- Која е разликата помеѓу:
 - логичното од изразното читање;
 - гласното читање од читањето во себе;
 - брзото од бавното читање?

□ Вежби за изразување

Работа во групи:

Прва група: Раскажи еден доживеан настан.

Втора група: Раскажи еден измислен настан.

МОЈАТА ПРВА КНИГА

Бев одвај четиригодишен кога дедо ми набави еден грчки буквар и ме изучи на имињата од буквите: алфа, вита и др., кои ги распознавав за неколку дена.

Многупати мајка ми му велеше на дедо ми:

– Што се мачиш со ова детуле? Може ли тоа сега да научи што и да е?

– Молчи ти, – велеше дедо, – ти ништо не знаеш. Ја гледаш ли куќата моја? Но, знаеш ли на кого ќе ја оставам? Само на Григора!

Дедо ми беше маѓепсан кога му читав. Секоја вечер ми носеше по еден симит од две пари.

Кога виде дека слободно читам, ме одведе на училиште и, според обичајот, му донесе на учителот, на име Апостоле, еден салтар локуми, една шарена крпа и си отиде. Во училиштето, стара зграда кај гробиштата, немаше ни столови ни клупи, само две долги и дебели греди. Таму учев две години, речиси без никаква особена случка. Кога ќе напаѓаше снег изобилно, дедо идеше на училиште, ме земаше на рамо и ме донесуваше дома.

Григор ПРЛИЧЕВ

□ Читам, размислувам, презентирам

- На која возраст авторот на овој текст, Григор Прличев, започнал да учи писмо?
- Кој му помагал во учењето?
- Во какви услови се изведувала наставата во училиштето во времето на Григор Прличев? На кој јазик тогаш се изведувала наставата?
- Зошто во времето на Григор Прличев во училиштата се учело на туѓ јазик?

□ Задача

- Обиди се да го прераскажеш текстот!
- Како го замислуваш ликот на дедото на Григор? Опиши го!
- Напиши состав на тема: „Мојата прва книга.“

Јазично катче

РЕЧЕНИЧНИ ДЕЛОВИ: ПРЕДМЕТ ВО РЕЧЕНИЦАТА

Примери Дедо ми ми набави еден грчки **буквар**.
 Дедо ми секоја вечер ми носеше по еден **симид**.
 Дедо ми мене ќе ми ја остави **куќата**.

Глаголските дејствија во посочените примери преминуваат врз истакнатите делови во овие три реченици.

Дедото на Григор Прличев ги врши глаголските дејства, а тие дејства преминуваат врз истакнатите зборови. Тој набавува **буквар**, тој секоја вечер му дава **симид** на своето внуче и тој нему ќе му ја остави **куќата**.

□ Зајомни

Делот од реченицата врз кој преминува, односно се врши глаголското дејство се вика предмет.

Еве уште неколку примери:

Јана јаде **јаболко**. Мартин чита **весник**. Тој направи **мост**.

□ Задача

- Напиши неколку реченици во кои задолжително ќе има и предмет.

Литературно катче

ФОРМИ НА РАСКАЖУВАЊЕ:

раскажувач (наратор) во прво лице (ЈАС – форма, во трето лице ТОЈ – форма и сознаечки раскажувач)

Кој е раскажувач, односно наратор во текстот „Мојата прва книга“?

Секако, забележуваш дека авторот на овој текст, Григор Прличев раскажува за неговите доживувања во раното детство кога со помош на својот дедо и на учителот започнал да ги изучува буквите.

Нараторот (раскажувачот) најчесто зборува за дејства, настани и случки од животот на опкружувањето, а често дава и опис на местата каде што се случиле тие настани, на времето во кое се случиле, како и на ликовите кои учествувале во тие настани.

Во улога на наратор, односно раскажувач, може да се јави и самиот автор, каков што е случајот и во текстот „Мојата прва книга“.

Ако нараторот има увид на сите настани кои што се дел од раскажувањето и ги познава дури и најситните детали на тие настани, станува збор за **сезнаечки наратор**.

Има две форми на раскажување: ЈАС – форма или раскажување во прво лице и ТОЈ – форма или раскажување во трето лице.

Ако раскажувачот зборува за настани во кои и самиот учествувал или бил очевидец, ја употребува ЈАС – форма на раскажување, односно раскажува во прво лице.

Ако, пак, раскажувачот зборува за настани во кои не учествувал и не бил очевидец, користи ТОЈ – форма на раскажување, односно раскажува во трето лице.

Но, независно од тоа дали нараторот раскажува во прво или во трето лице, неговото раскажување ќе биде убаво и убедливо ако го почитува редот на настаните и ако се држи за нивната вистинитост.

□ Вежби за изразување

I група: Раскажи еден настан во трето лице, односно ЈАС – форма.

II група: Раскажи настан во трето лице, односно ТОЈ – форма.

БЕЛИОТ ОРИЗ

Ден сјаен стапил в матни води,
и сејач во нив стапи.
Зад боси нозе траг се роди
од матен бран се напи.

Во бескрај сив се свива поле
го делат две меѓи тесни,
Во таа доцна, влажна пролет
сал тажни ечат песни.

В зори сејач во нива сее
бел ориз – црна мака...
Ех, златни зрна в дожд се леат,
ги сее црна река.

Србо ИВАНОВСКИ

□ Читам, размислувам, презентирам

- Како го разбираш стихот „Ден сјаен стапил в матни води“?
- Знаеш ли како се сее и одгледува ориз?
- Кој град во нашата татковина е наречен град на оризот?
- Зошто поетот во последната строфа вели: „бел ориз – црна мака“?

Јазично каѓче

ИМЕНСКА ГРУПА ЗБОРОВИ

Повеќе зборови на оваа песна им припаѓаат на различни видови зборови. Сепак, некои од тие зборови имаат заеднички карактеристики и се во тесна врска. Во најтесна врска се **именките, придавките, заменките и броевите**. Заедничко во нив е тоа што сите ги разликуваат граматичките категории **род и број**, а заменките разликуваат и граматичка категорија **лице** бидејќи имаат форми за сите три лица во еднина и во множина.

Централно место во оваа група зборови имаат **именките**, а другите зборовни групи (придавките, заменките и броевите) граматичките категории ги добиваат преку поврзаноста со именките, па затоа тие со заедничко име се викаат **именска група зборови**.

□ Согледај!

Согледај ги заедничките граматички категории на зборовите.

ден (сјаен), (матни) води, (две) меѓи, (таа) пролет

□ Вежба

Подвлечи ги именските зборови во песната „Белиот ориз“

**БИДИ ХРАБАР, СИНКО, И НАПРАВИ
ДА СЕ ГОРДЕАМ СО ТЕБЕ**

„Сега трчај и поздрави се за збогум“, рече мајка ми.

Требаше да одам и да им речам збогум на сите постари од нашиот двор и од соседните дворови. Отидов со тешко срце. Тие мажи и жени ги знаев уште од најмлади години, ги знаев отсекогаш, ги гледав како живеат на истото место, а ги гледав исто така како се губат од него. И ќе ги видам ли одново тие луѓе на кои сега им велев збогум? Исполнет со сомневања, наеднаш почувствував како да се одделувам од своето сопствено минато. И навистина, зар не го правев токму тоа? Зар не останува тука зад мене дел од мојот живот?

Кога се вратив кај мајка ми и ја видов како стои сета во солзи покрај багажот, и јас почнав да плачам. Ја убедував да не ме испраќа до станицата, зашто ми се чинеше дека ако ме испрати, не ќе можам никако да се истргнам од нејзините раце. Таа климаше со главата одо-брувачки. Се прегрнавме последен пати и речиси трчајќи излегов од колибата.

Татко ми брзо ме фати и ми ја зеде раката, како што правеше кога бев малечок. Запрев: се чувствував слаб, се плашев како срцето да ми беше скршено.

„Тато“, реков.

„Слушам“, одговори тој.

„Вистина ли си одам“?

„Што можеш друго да правиш? Многу убаво знаеш дека мораш да си одиш“.

„Да“, реков јас. И пак почнав да плачам.

„Јас нема да одам понатаму“, ми рече. „Овде ќе си речеме до гледање: не е убаво да се расплачам на станица, пред твоите пријатели. А не сакам и мајка ти токму сега да ја оставам сосема сама. Мајка ти е многу нажалена. Јас исто така. Сите сме многу нажалени. Но, мораме да бидеме храбри. Биди храбар, синко. Моите браќа ќе се грижат за тебе. Но, работи како што треба. Учи. Работи како што работеше тука. За тебе сме направиле многу жртви; тие не смеат да бидат попусто. Ме слушаш ли?“

„Да“, реков јас.

Тој за момент замолча, а потоа продолжи:

„Знаеш, јас немав татко да се грижи за мене, како што имаш ти. Барем, го немав долго; кога имав дванаесет години останав сирак; сам

морав да си пробивам пат низ животот. Тоа не беше лесно. Чичковците, под чија грижа се најдов постапуваа со мене повеќе како со роб одошто како со внук. Едноставно бев домашен аргат и сè што ќе заработев морав да им го дадам на чичковците. Но, дури и тоа не ја намалуваше нивната свирепост и лакомост. Секогаш морав да ги држам во тајност своите намери и многу да работам за да си создадам име. Ти... синко, тргни по својата среќа. И направи да се гордеам со тебе. Не барам повеќе. Ќе го сториш ли тоа?“

„Ќе го сторам тоа.“

„Добро! Добро... Па, биди храбар синко. До гледање“.

Тој ме стегна силно. Никогаш порано не ме стегнал така.

„До видување, малечок, до видување“.

Камара ЛЕЈ

▣ Збор по збор – го збогатувам речникот

колиба – примитивна куќичка

аргат – наемен работник

▣ Читам, размишлувам, презентирам

- Која е темата на овој текст?
- Како ја доживуваат разделбата:
 - момчето,
 - неговите родители?
- Што дознаваш за животот на таткото на момчето од содржината на овој текст?
- Што го посоветувал таткото својот син во мигот на разделбата?

▣ Вежби за изразување

- Кој е во улога на раскажувач на овој текст? Во кое лице раскажува тој?

▣ Задача

- Раскажи и ти еден доживеан настан! Раскажувај во прво лице, односно во ЈАС – форма!

СОНЦЕ НА ДЕТСКИТЕ ДЛАНКИ

Испружи ги рацете в небо, дете,
кон сонцето над тебе што цвета -
и сонцето в дланка ќе ти слета.

Повикај го гулабот што кружи
и на мирот служи како знаме -
ќе долета на твоето раме.

Замоли го сред ливади цветот
што се ниша во пазуви бели –
во срцето тој ќе ти се всели.

Но, запомни: - Слободата драга
меѓу толку жртви што се роди,
слободата кон тебе ги води.

Живко НИКОЛОВСКИ

□ Читам, размислувам, презентирам

- Кој е основниот мотив во песната?
- По колку стихови има секоја строфа? Како се вика таквата строфа?
- Кои стихови се римувани? Посочи ги!

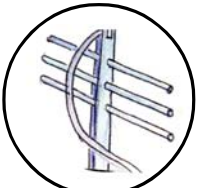
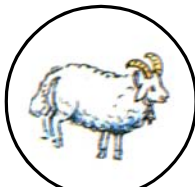
□ Задача

- Пронајди ги општите именки во песната!

Јазично катче

ГРАМАТИЧКИ КАТЕГОРИИ КАЈ ИМЕНКИТЕ

РОД КАЈ ИМЕНКИТЕ

Природен род			Граматички род
			
маж	жена	дете	телевизор
			
петел	кокошка	пиле	антена
			
овен	овца	јагне	радио

По што се разликува родот кај именките што означуваат имиња на суштества од оние кои означуваат имиња на предмети, појави или поими?

□ Потсети се!

Именките кои означуваат имиња на луѓе и животни имаат природен род кој се изразува, главно, преку различниот пол на луѓето и животните: машки и женски род кај возрасните и среден род кај нивните мали суштества.

За разлика од природниот, граматички род разликуваат сите именки, независно од тоа дали со нив се именуваат живи суштества или предмети, појави, поими и сл.

Именките во македонскиот литературен јазик се јавуваат во еден од следниве три рода:

- **машки род**: воз, цвет, петел, дожд, предел и др.
- **женски род**: книга, лубеница, желба, песна, куќа и др.
- **среден род**: сонце, јаболко, поле, јагне, време и др.

Именките во македонскиот литературен јазик разликуваат два броја: **еднина** и **множина**.

На пример:

Еднина: ден, планина, дрво, молив, гума, пенкало.

Множина: денови, планини, дрвја, моливи, гуми, пенкала.

Именките во еднина означуваат поединечни предмети, суштества, појави или поими.

Именките во множина означуваат име на повеќе предмети, суштества, појави или поими од ист вид.

Именките во македонскиот литературен јазик можат да се најдат во една од следниве три множински форми:

- а) Обична множина: листови, снопови, ниви, ридови.
- б) Избројана множина: листа (два) снопа (три) рида (пет).

Избројана множина имаат само именките од машки род кои во еднинските форми завршуваат на согласка.

- в) Збирна множина: лисја, снопје, нивје, ридје...

▣ Задача

● Определи го родот и бројот кај именките во песната „Сонце на детските дланки“, стр. 52.

ВАЊКА

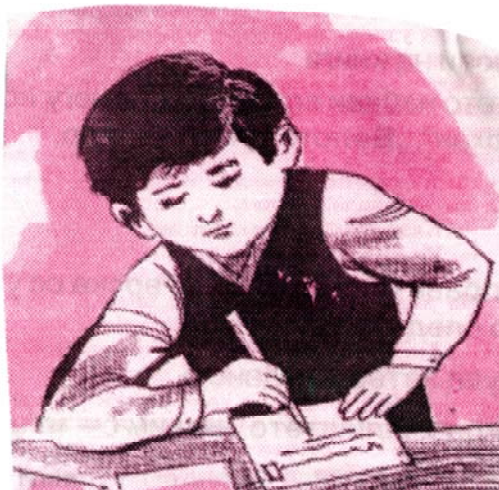
Вањка, деветгодишно момченце, донесено пред три месеци да учи занает кај чевларот Аљехин, на Бадник вечер, не легна да спие. Причекувајќи да си легнат мајсторот и неговата жена и да ги изгаснат светлата во куќата, тој седна да му пишува писмо на деда си.

Немаше родители, па дедо му Константин му ги заменуваше и двата родитела.

Дедото Константин беше ведар и палав старец кој работеше како ноќен чувар во едно селце. Кај него на Вања му беше многу добро.

А, тука, на занает кај чевларот му беше многу поинаку. Токму за тоа Вањка му пишуваше таа ноќ на деда си:

„Дојди, мил мој дедо, те заколнувам во Христос. Одведи ме одовде. Смилувај се над мене, несреќното сираче, зашто тука сите ме карат, ме тепаат и многу сум гладен. Постојано плачам. Пред некој ден мајсторот ме тресна со калапот по главата. Паднав и одвај си дојдов на себе. Несреќен ми е тука животот, деденце – потежок е и од кучешкиот...“

Потоа Вањка го превитка испишаниот лист и го стави во пликот што го беше купил претходниот ден за една копејка...

Дотрча до првото поштенско сандаче и врз пликот напиша: „До мојот дедо на село“.

И, го пушти драгоценото писмо во отворот од сандачето.

Залулан од слатка надеж, час подоцна, веќе спиеше цврсто...

Антон ЧЕХОВ
(Прев. К.Д.)

▣ Збор по збор – го збогатувам речникот

сираче – дете без еден или без двата родитела

копејка – ситна руска пара

□ Читай, размислувај, презентирај

- Во текстот „Вањка“ големиот руски писател Антон Чехов дава само еден исечок од животот на својот лик – Вањка. Тоа се деновите кога ова сираче го изучува чевларскиот занает кај мајсторот Аљехин.
- На која возраст Вањка бил испратен од својот дедо да го изучува чевларскиот занает?
- Како се однесува мајсторот кон ова дете?
- Во писмото до деда си Вањка забележува:
„Несреќен ми е тука животот, деденце – потежок и од кучешкиот...“
- Што сведочи оваа негова изјава?
- Зошто писмото на Вања никогаш не стигнало до неговиот дедо?

□ Вежба

- Определи ги темата и идејата во текстот Вањка.
- Напиши состав на тема: „Бев осамен и тажен“.

Кратки податоци за животот и творештвото на писателот

Антон П. Чехов (1860–1904) е еден од најголемите писатели во руската и во светската литература. Тој е мајстор на кусиот расказ.

Најпознати раскази му се: „Вањка“, „Смртта на чиновникот“, „Коњско презиме“ и др.

Автор е на драмите: „Вујко Вања“, „Галеб“ и др.

Антон Чехов

МОЛБА

Пее пиле на врв
од крушата,
ко да ми е
среде во душата.

Таа песна
мила и звонлива –
над ливада
мала и сонлива.

Пеј, пиленце,
жити топлината –
нешто ми е
душа наистина!

Низ детството росно
ми заскитаа,
по реката со боз
и ракита.

Бошко СМАЌОСКИ

▣ Збор по збор – го збогатувам речникот
ракита – вид врба

▣ Читам, размислувам, презентирам

- Кон кого се обраќа поетот?
- Кои лирски трепети ја брануваат неговата душа?
- На кој дел од песната одговора илустрацијата?
- Какви чувства побудува оваа песна кај читателот?

Литературно катче

РИМА

Созвучјето на зборови со ист број слогови во нив на крајот од два или повеќе стиха се вида **рима**.

Според бројот на слоговите, а во зависност од тоа и според акцентот, римата може да биде:

а) **Едносложна** или **машка**:

„Светкаат цреши и сливи
во сончев **сјај**.
Во срцето мое е собран
родниот **крај**.”

Н. Зидаров

б) **Двосложна** или **женска**:

„Распеани птици
над пенливи **води**,
пролетната песна
во просторот **броди**.”

Петко Домазетовски

в) **Трисложна**:

„Пее пиле на врв
од **крушата**,
ко да ми е
среде во **душата**.”

Бошко Смаќоски

Машка рима среќаваме кај едносложни зборови во кои акцентот паѓа врз единствениот слог (сјај - крај).

Женска рима среќаваме кај двосложни зборови кои се римуваат на крајот од стиховите, а притоа акцентот паѓа на првиот слог (води - броди).

Трисложна рима среќаваме кај трисложни и повеќесложни зборови во кои акцентот паѓа врз третиот слог (крушата - душата)

□ Задача

● Од песната „Татковина“, на страна 7, препиши две строфи, една чии стихови имаат едносложна рима и една со двосложна рима.

● На страна 56, во песната „Молба“ пронајди ја трисложната рима.

ДЕТЕТО И МЕСЕЧИНАТА

Еднаш Месечината слезе на земјата. Убаво, како човек, слезе таа по сребрени скали. Нозете ѝ се во светливи чизми. Гази, а чизмите свечкаат и светкаат топуците како златници. Слегува таа така, а луѓето подстануваат, гледаат и се чудат:

– Гледај ја Месечината! И раце има. Кој би рекол дека е толку убаво момиче!

Во селото само еден човек не излезе да го види ова чудо. Тоа беше познатиот скржавец, надалеку прочуен по своите пакости. Имаше дуќан и многу земја. Својот слуга, малиот Радоица, го тераше да работи најтешки работи. А, кога ќе дојдеше време за вечера, го тераше да пие многу вода, па детето потоа ништо да не касне од јадењето.

Кришум во ноќта Радоица земаше свеќа, и горе, на таван, во својата соба читаше книги. Беше умно момче. Ја сакаше науката. Ама скржавецот еднаш го фати и го натепа. Тогаш, тресејќи се од лутина, рече:

– Ене ти ја Месечината, па таа нека ти свети. Не ја давам својата свеќа. И така попусто те хранам. Уште и штета ми правиш...

Радоица, уплакан и тажен, ја зеде книгата и седна крај прозорецот. Месечината светеше, ама нејзината светлина беше слаба. Залудно детето ги ширеше очите. Одвај ги разликуваше буквите. Го заboleа очите и ја остави книгата.

– Е, моја Месечино, – се пожали Радоица, гледајќи во небото – што не си Сонце да ја осветлиш оваа моја собичка, па да можам убаво да читам. И сите книги колку што ги има на светов би ги прочитал. Така би ја нашол и онаа најмудра книга во која пишува како се уништува бедата на земјава.

Спије скржавецот. Спије малиот Радоица. Тие не насетуваат дека Месечината слегува низ сребрените скали. А, таа полека, од последната пречка, скокна на земја, го фати патот и, давајќи околу себе топла светлина, се упати токму кон куќата на скржавецот.

Затропа на вратата. Скржавецот, кој спиеше лесно, зашто се плашеше за своите пари, да не му ги украде некој, веднаш се разбуди и го отвори едното око.

– Кој си ти и што бараш? – праша, триејќи ги очите што му ги заслепи светлината од Месечината.

– Јас сум Месечината и, еве, дојдов да му посветам на малиот Радоица за да може да чита книги.

Скржавецот зачкрта со забите од пакост и од омраза.

– Не те оставам! – викна и уште подобро ја затвори вратата.

Месечината се насмеа зашто не ѝ требаше врата. Почна да се намалува. Наеднаш стана светлива топка која се вивна на покривот

и влезе низ отворениот прозорец во собата на малиот Радоица. Во собата се закачи на еден клинец на таванот. Се заниша малку, како фенер на ветар. А тогаш силно свирна и го разбуди детето.

– Еве ме, дојдов! – рече Месечината. – Сега можеш мирно и спокојно да читаш.

Се израдува малиот Радоица. Сакаше да потскокне и да ја бакне, но се плашеше да не ги изгори усните.

– Можеш слободно да ме бакнеш, – рече разнежнетата Месечина. – не сум јас жешка ко што е жешко Сонцето. Еве! – и таа направи висински образ, кој го поднаду малку и го подаде. Радоица, целиот среќен, го бакна.

Оттогаш секоја ноќ светеше сопчето на детето. Радоица читаше, а Месечината понекогаш му раскажуваше за своите патувања. И начитана беше Месечината. Немаше книга во која таа не сирнала. Му даваше совети на детето. А некогаш строго го испитуваше. И детето напредуваше во науката. Наскоро со својот ум се прочу по целиот свет.

Скржавецот ќе пукнеше од мака. А, малиот Радоица, откако ја прочита и онаа најмудра книга, тргна по светот да ја уништува бедата. Месечината не го напушти. Кога ноќите се темни, таа брза, пробивајќи ги облаците, да стигне и да му го осветли патот на својот пријател, кој одамна порасна и не е веќе дете.

Бранко В. РАДИЧЕВИЌ

□ Читам, размислувам, презентирам

- Кои се главните ликови во овој текст?
- Како е предаден ликот на скржавецот од селото?
- Кои особини го красат Радоица?
- Која е неговата најголема желба?
- Кој го попречува Радоица во остварувањето на желбата да се самообразува? Зошто?
- Што сакал да постигне писателот кога на Месечината ѝ придал особини кои се карактеристични само на човекот?
- Што чувствувал Радоица во миговите:
 - кога скржавецот му забранува да чита
 - кога Месечината му ја нуди својата светлина за да може да чита
 - кога ја бакнува Месечината?
- Во кој момент скржавецот е најмногу загрижен и му иде да пукне од мака? Зошто тој така се чувствува?

□ Задачи

- Обиди се да го прераскажеш текстот.
 - Опиши го главниот лик.
 - Напиши состав на тема: „Понекогаш сонот станува вистина“.
-

ЗНААТ САМО СВЕЗДИТЕ

Штом в ноќите смирени,
светлини ќе згаснат,
во топлите постели
дечињата раснат.

Над нив бдеат мајките,
насмевки им леат,
поети стануваат,
нежни песни пеат.

Колку љубов голема
в срце мајка носи,
кога чедо успива,
штом му гали коси?

Знаат само свездите
над покривот сив,
ако не верувате,
прашајте ги нив.

Наум ПОПЕСКИ

□ Читам, размислувам, презентирам

- За што пее поетот во оваа песна?
- Какви слики се дадена во првата, а какви во втората строфа?
- Колку строфи брои песната? По колку стихови има во секоја строфа? Како се викаат таквите строфи?
- Кои стихови во песната се римувани?

Јазично катче

ХОМОНИМИ

Спореди ги истакнатите зборови во речениците и објасни го нивното значење.

Тоа момче имаше руса **коса**.

Косачот ја зеде неговата **коса** и замина во ливадата.

Малата **Јагода** во рацете држеше зрела сочна **јагода**.

Кога ја загриза јагодата, таа врз својот **јазик** го чувствуваше нејзиниот вкус.

Тој зборувааше на македонски литературен **јазик**.

Секако, откриваш дека во посочените реченици истакнатите зборови имаат исти форми и исто звучат, но имаат различно значење.

□ Согледај!

коса

коса

Јагода

Јагода

□ Зайомни

Зборовите кои исто звучат и имаат иста форма, но различно значење се викаат хомоними.

□ Задача

Зборовите: **глава**, **синоличка** и **совет** употреби ги во реченици, но така што ќе имаат различно значење.

НЕЧИСТИ РАЦЕ

Поминаа само неколку дена откако заврши учебната година. Една вечер кај нас дојдоа жена и дете.

– Ова се наши пријатели од градот, – рече мајка ми. – Летово ќе ни бидат гости.

Детето од градот внесе извесно освежување во мојот едноличен селски живот. Прво: со книгите што ги донесе; беа убави, со прекрасни илустрации во неколку бои и со уште поубави приказни и песни. Но, морам да го кажам ова: уште кога го видов Дејана, скришум се насмевнав. Тоа дете беше толку симпатично и нежно – ми личеше на најубавата илустрација од неговите книги. Слабичко, со бледо и мило лице, со високо чело над кое се расцутеле прамени руса коса. Нозете му беа долги и ковчести. Белите куси панталончиња не успеваа да му ги покријат коленцата. Од кусите ракави на небесносината кошула се протегаа, исто така, долги тенки раце. Додека не привикна да оди бос, носеше црвени сандали.

Брзо се спријателливме.

Една квечерина се вративме со Дејана од играње. Бевме многу изгладнети.

– Целата планина да е леб, би ја изел – патем велеше тој.

Мајка ми штотуку се беше вратила од полето.

– Мамо, дај ни да јадеме!

Дејановата мајка се насмеа:

– Зинете да видам колку сте гладни!

Мајка ми влезе во кералот и наскоро се појави на прагот со две филии леб во рацете. Тие беа намачкани со пресен кајмак. Еве ви, гладници мои, јадете! – се насмеа таа, подавајќи ни го лебот. Лицето ѝ беше ведро, чисто, со нежност прелеано, со добрина осветлено.

Но, Дејан не го зеде своето парче. Некако чудно се загледа во рацете на мајка ми, потоа се сврте кон својата мајка, го накисели лицето и рече:

– Не сакам... Не ѝ се чисти рацете!

Сите се изненадивме од таа негова постапка.

Јас веќе не се сеќавам со каков тон, со каков глас ги изговори тие неколку зборови. Залакот ми се заглави в грло. Погледот ми се прикова врз подадената мајчина рака: беше испукана, навистина, но не беше нечиста. Ѓ трепереше. Дејановата мајка пребледе. Беше збунета и не знаеше што да рече.

Во очите на мајка ми тогаш забележав едно бескрајно сино небо прелеано со сите бои на виножитото. Две солзи како два ненадејно долетани облака одеднаш ја заматија ведрината. Јаболкцето на грлото

и заигра. Сакаше да рече нешто, секако – не весело. Беше тажна во тој момент. Беше многу тажна. Со секира некој да ѝ ја пресечеше раката – немаше да ја доболи толку.

Сепак, ја стегна својата испукана рака во која се наоѓаше парчето леб намачкано со кајмак и со онаа мајчинска воздржливост и сила за прошка, со глас сличен на шумолење на зрело жито, проговори:

– Земи, сине! Чисти се... Во моите раце има само земја. Ако не се такви, лебот што го јадеш не ќе биде толку мек и бел.

Не видов дали Дејан ја зеде филијата, зашто веднаш истрчав во дворот. Мајка му беше очајна. Чув како вика:

– Неблагодарнику...

Потоа нешто ѝ зборуваше на мајка ми:

– Ве молам, простете... Страшно ве навреди... страшно...

Дејан не беше лошо дете.

Неколку дена по тој настан беше вознемирен, несреден, очаен. Го мачеше нешто. Совеата му беше немирна, го гризеше.

Тој можеби и не сакаше да ја навреди мајка ми, но зборот „не-чисти“ беше навредлив. Тој можеше да рече „со земја“, „испукани“, „гру-би“, дури и „грди“ раце и сето тоа немаше да биде навредливо. Но, тој рече н е ч и с т и.

Жолтата сончогледова китка на летото се стопи во сивата есен-ска магличавост.

Нашите гости си отидоа.

Настанот со Дејана почна да бледее. Наскоро, обземени од се-којдневните грижи, ние речиси и сосема заборавивме на тоа.

Почна новата учебна година.

Еден ден учителот ме повика во канцеларијата и ми даде писмо. Го зедев синиот плик. На грбот беше напишана адресата на Дејана. Побрзав да излезам и со нестрпливост го отворив. Читајќи го, не можев да се воздржам. Место мајка ми сега јас ги одронив тие две солзи, но како проштевање на детето кое не сакаше да навреди и кое не знаеше дека навредило една добра, тиха, кротка мајчина душа.

Тој ми пишуваше:

„Помоли ја мајка ти да ми прости за постапката. Нејзината рака секогаш ми е пред очи и често ја полнам со солзи. Уште тогаш сакав да ја бакнам и да ја помолам да ми прости, но немав ни сила, ни смелост за тоа. Никогаш лебот не ми бил толку сладок, мек и вкусен како тогаш кога ми го даваше таа.

Те молам, бакни ја место мене таа добра испукана рака!“

Видое ПОДГОРЕЦ

□ Збор по збор – го збогатувам речникот

керал – помошна приземна просторија

филија – парче леб

□ Читам, размислувам, презентирам

- Во кој период од годината Дејан и неговата мајка дошле кај своите пријатели в село? Со каква цел?
- Како се чувствувале тие во новата средина?
- Еден ден Дејан и неговиот другар долго играле и многу огладнеле. Но, иако бил многу гладен, Дејан го одбил понуденото парче леб намачкано со млад кајмак. Зошто постапил така?
- Како неговата постапка влијаела врз расположението кај другите ликови од овој текст, а особено врз расположението на домаќинката? Од што најмногу била повредена таа?
- Зошто Дејан бил наречен неблагодарник од својата мајка?
- Како мајка му на Дејан се обидела да ѝ ја ублажи болката на својата пријателка?
- До кога Дејан е вознемирен поради својата непромислена постапка? Што сакал тој да постигне преку писмото што го испратил до своето другарче в село?

□ Вежби за изразување

- Обиди се да го прераскажеш текстот.
- Опиши го надворешниот лик на Дејан.
- Напиши текст под наслов: „Грев кој ми тежи на душата“.

Литературно катче

ЕЛЕМЕНТИ НА ПРОЗЕН ТЕКСТ: Фабула, тема идеја

Прозните текстови ги имаат следниве елементи: фабула, тема, идеја и др.

Фабула, всушност, е низа од настани во меѓусебна врска.

Настаните за кои се говори во прозните текстови, се разбира, се случуваат во различно време: некои од нив порано, а други подоцна, но независно од времето во кое се случуваат, како и од местото каде

што тие се случуваат, тие секогаш се во тесна меѓусебна врска, едните ги предизвикуваат другите, а како последица на тоа, едни настани се случуваат поради други.

Фабулата е важен елемент на прозните текстови.

Зборот фабула води потекло од истоимениот латински збор и значи расказ, кажување.

За кои настани се зборува во текстот „Нечисти раце“. Кој од тие настани е најглавен?

Темата е предмет за кој се зборува и кој се обработува во прозните текстови.

Во текстот „Нечисти раце“ тема е навредата што Дејан ѝ ја нане-сол на жената-добротвор изјавувајќи дека нејзините раце се нечисти.

Под поимот **идеја** во прозниот текст се подразбира целта на авторот, односно неговата порака упатена до читателот.

Во текстот „Нечисти раце“ идејата е содржана во самиот наслов и се во тесна врска со народната поговорка: „Испечи па речи“. Преку овој текст авторот му порачува на читателот: Не навредувај никого, навредата боли, а особено ако е упатена кон оној што не ја заслужува.

□ Провери ги своите знаења

- Што подразбираш под следниве поими:
 - тема
 - идеја
 - фабула
-

□ Вежби за изразување

- Определи ги фабулата, темата и идејата во еден од прозните текстови во овој учебник. Изборот на тој текст направи го сам(а).
-

ИЗВОРОТ НА ЖЕЛБИТЕ И НАДЕЖИТЕ

**Би сакал да сум извор на крајот од ливадата,
а ти – цвеќе што нему му се насмевнува.**

Мухамед Шамсадин Хафис

- ✿ **Желби** – Неџати Зекирија
- ✿ **Чудесниот звук на сребрениот бокал** – Кинеска сказна
- ✿ **Светот и ние** – Цане Андреевски
- ✿ **Неканети гости во глуво доба** – Велко Неделковски
- ✿ **Ја опули се девојче** – Народна песна
Љубовни песни
Белези на авторската и на народната поезија
- ✿ **Хербариум** – Велко Неделковски
Неологизми
- ✿ **Ден без глад** – Џани Родари
- ✿ **Гулабовото крило** – Ахмет Хромаџиќ
- ✿ **Чија е месечината** – Филип Мерве
- ✿ **Космонаут** – Јован Котески
- ✿ **Татковината ме слуша** – Лидија Обухова
Броеви
- ✿ **Изворот на желбите** – Стојан Тарапуза
Компарација

ЖЕЛБИ

Рацете ги испружувам
кон тебе,
во желбите свои те чувам.
Те носам во свилена шамија,
во песната испеана
на јазикот на сите деца.

Ах, колку убаво би било
радиото и весниците
да не говорат за војна,
во нашите игри да има
другарски призвук,
со јазикот на светот
да ја пееме песната на мирот.

Неџати ЗЕКИРИЈА

□ Читам, размислувам, презентирам

- Каква, според твоето мислење, треба да биде песната испеана на јазикот на сите деца?
- Што, според поетот, би било особено убаво во животот?
- Какви желби искажуваат децата во завршните стихови на песната?

Кратки податоци за животот и творештвото на писателот

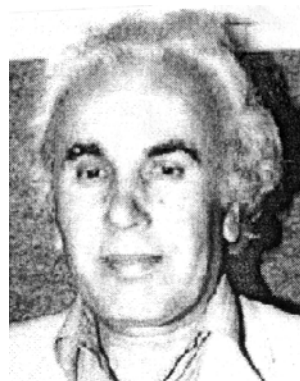
Неџати Зекирија е писател за деца од турска националност во Македонија.

Роден е во Скопје во 1928 година, а починал во 1988 година.

Автор е на следниве книги за деца:

Збирки песни: „Школско звонче“, „Црвени обетки“, „Зајак мечувалец“.

Збирки раскази: „Децата од нашата улица“, „Децата од старата улица“, „Децата од новата улица“, „Орхан и Севила“ и др.

Неџати Зекирија

ЧУДЕСНИОТ ЗВУК НА СРЕБРЕНИОТ БОКАЛ

Ако го чукнете сребрениот бокал со дрвено стапче, макар и со најмало, со кое се јаде ориз, бокалот ќе почне тивко и милозвучно да одзвонува. И колку што посилено го удирате, толку подолго ќе го слушате чудесниот звук.

Тој бокал го има баба Фин. Ако некогаш патот ве нанесе кај неа, таа ќе ви го покаже старинскиот бокал, кој не е сличен на ниеден друг бокал во светот.

Но, чудесното одзвонување не може секогаш да се чуе. Баба Фин знае кому да му ја подари својата мелодија, па ако убаво ја замолите, можеби и ќе ви ја раскаже приказната за неа.

Одамна, многу одамна, си живеела една убава девојка по име Хуан Е. Родителите ѝ биле мошне сиромашни. Имале само една нивичка и со неа се прехранувале до крајот на зимата, а напролет, колку да не

умрат од глад, ја праќале својата убава ќерка да бере разни плодови, билки и корења по полињата и шумите.

Еднаш Хуан Е, собирајќи плодови, дошла до брегот на реката. Се наведнала над водата, но веднаш ја кренала главата, зашто однекаде до неа допирал звук на флејта, кој веднаш ја пленил. Едно сиромашно говедарче си свирело на мал сребрен инструмент. Хуан Е го слушала момчето сè додека не престанало со свирење, а потоа со полупразна кошница се вратила дома, без тоа да ја сети.

Следниот ден Хуан Е повторно дошла на брегот од реката, за да ја чуе песната на говедарчето. Тоа ја забележало и веднаш се вљубило во неа. И Хуан Е се вљубила во него, бидејќи момчето било убаво, колку што било убаво и неговото свирење. Тој почнал да ѝ помага да собира корења и билки, а потоа долго ѝ свирел на флејтата. Нејзе сите песни ѝ се допаѓале, но најмила ѝ била онаа што ја чула првиот пат. Затоа момчето на секое разделување ѝ ја свирело токму таа песна.

По некое време татко ѝ на Хуан Е решил да ја омажи за некој стар и грд вдовец во соседното село, кој, пак, бил многу богат. Говедарчето од тага се разболело. Пред да ја испушти душата, го повикал својот најдобар пријател и му рекол:

– На светот немам ништо друго освен оваа флејта! Те молам однеси ја кај најдобриот ковач од неа да направи бокал, кој ќе ѝ го подариш на Хуан Е на денот на свадбата. Тоа нека биде мојот последен поздрав до неа.

Пријателот му ја исполнил последната желба. На денот на свадбата тој ѝ го подарил бокалот на Хуан Е. И, кога на свадбата станало највесело, по собата се чуле звуците на песната која Хуан Е најмногу ја сакала. Таа скокнала, а гостите седеле и вљасено слушале, сè дури бокалот не ја завршил мелодијата. Потоа му турале вино, го преполнувале, го трескале, но залудно. Бокалот молчел.

Оттогаш до денес е поминато многу време. Сребрениот бокал се пренесува од колено на колено, од мајка на ќерка, а чудесната мелодија може да ја чуе само тој што умее да љуби со вистинска и чиста љубов.

Кинеска сказна

□ Вешти за изразување

- Прераскажи ја содржината на оваа сказна. Обиди се да го измениш нејзиниот крај.
-

СВЕТОТ И НИЕ

Го гледаме овој свет
со очите на нашата љубов,
затоа толку е убав.

Го будиме овој свет
со сонцето на нашата надеж,
затоа толку е светол.

Го сидаме овој свет
со рацете на нашите желби,
затоа е толку извишен.

Понекогаш и овој свет
нè проникнал со своите ножеви,
но ние не му замеруваме.

Го носиме овој свет
во дланките на нашата добрина,
затоа толку е широк.

Посилни тогаш се креваме,
до крај да ја истрадаме
нашата безмерна добрина.

Цане АНДРЕЕВСКИ

□ Читам, размислувам, презентирам

- Зошто, според поетот, светот е убав, извишен, широк, светол?
- Но, тој ист свет „Понекогаш нè понижува со своите ножеви“. Како ја разбираш оваа мисла на поетот?
- Зошто, дури и на таквиот свет не треба да му замеруваме?

□ Задача

Напиши состав на тема: „Денес ја сакаме татковината, а утре ќе го градиме светот“.

Кратки податоци за животот и творештвото на писателот

Цане Андреевски

Цане Андреевски е плоден поет и раскажувач за деца.

Роден е во 1930 година во Кратово.

Автор е на книгите: „Сончева порака“, (поезија за деца), „Што има ново“ (поезија за деца), „Планета со петел“, (поезија за деца), „Јаготки“ (раскази за деца), „Дарби“ (Приказни за деца) и др.

Добитник е на наградите „Кочо Рацин“ и „РТВ Скопје“ на Струшките вечери на поезијата.

НЕКАНЕТИ ГОСТИ ВО ГЛУВО ДОБА

(НОЌНИ ЗВУЦИ. ЧЕКОРИ ПО КАЛДРМА. ЛАЕЖ НА КУЧИЊА. ТРОПАЊЕ НА ВРАТА СИЛНО, НАСТОЈЧИВО, СО РАКА НА НАСИЛНИК...)

- СТАРЕШИНАТА: Отворај! Отворај, бре ќерата!
(Крцкање на старата порта. Извик.)
- ЈОРДАН: Неканети гости во глуво доба... Заптии!
- СТАРЕШИНАТА: Ти ли си тој даскал, бре? Јордан 'Аџи Константинов, син на Кочо Клисарот!?
- ЈОРДАН: Јас сум, заптијо.
- СТАРЕШИНАТА: Имаш ли оружје?
- ЈОРДАН: Зборовите се мое оружје.
- СТАРЕШИНАТА: Претресете сè, чепкајте по скришни места. Штом и твоите не те сакаат – опасен си!
(ТРЕСОК. ЧЕКОРИ. ШУШКАЊЕ НА ХАРТИЈА.)
- ЈОРДАН: Полека, заптии! Грев ќе ве фати. Освен учебници и ракописи, кај мене друго нема...
- СТАРЕШИНАТА: Високо леташ, даскале! Со голи зборови против султанот си тргнал. Не ти се пишува арно!
- ЈОРДАН: Ги учам децата на соседите да не си го забораваат млекото со кое се задоени... Не разбираш ти, заптијо, слуга си, други те испратиле!
- СТАРЕШИНАТА: Имам наредба да извршам претрес... Најдовте ли нешто, заптии?
- ПРВ ЗАПТИЈА: Книги, само книги, старешино! Зошто му се толку?!..
- ЈОРДАН: Чист сум, заптијо! Сакав само да ги учам децата, ќе си го забораваат јазикот...
- СТАРЕШИНАТА: Друг мисли за тоа! Ајде, заптии... Само книги, а?... Срекен си што така излезе... Ајде!
- ЈОРДАН: (МОНОЛОГ): ... Што да правам, кутриот јас, обичен смртник во тревожна ноќ?!.. Ако продолжам, ќе потрае ден-два, пак ќе дотрчаат со кундак од пушка да стават точка на сета моја наука!.. Ако престанам – кому ги оставам овие чисти детски очи, со какви лаги ќе ги хранат, што ќе биде со нив?!.. Јордане, даскале, се роди во време-невреме! Многу се збудалиле пред блесокот на нечесното злато, плукаат на своето, а на туѓинецот му целиваат рака и му велат: „За многу години!“... Како да по-

стапам? Да удрам со главата в ѕид да ме нема - или да се притаам, да почекам поарни денови за сеидба?.. Султанот седи на гнила гранка, фанари-отите се итри, со памук ти ја пијат крвта, те претопуваат... Татко мој, ти што беше клисар и љубеше да прелистуваш црковни книги – сретна ли на правливите страници некој маченик како мене, даскалот Јордан?!... Што да правам јас - задуман смртник во тревожна ноќ?...“

Велко НЕДЕЛКОВСКИ
(извадок од радиодрамата „Време за сеидба“)

▣ Збор по збор – го збогатувам речникот

заптија – полицаец, стражар
клисар – свонар во православните цркви
султан – висока титула во некои муслимански држави
монолог – говор на едно лице
фанариоти – богати грчки семејства на високи положаи во турската државна служба

▣ Читан, размислуван, презентиран

- Во кое време од минатото се случуваат настаните за кои се зборува во овој текст?
- Зошто во куќата на учителот Јордан заптиите вршат претрес?
- Кого препознаваш во учителот Јордан?
- Што сакал да му каже Јордан на старешината преку реченицата: „Зборовите се мое оружје!“
- Како ја разбираш мислата на старешината искажана преку реченицата: „Високо леташ, даскале“?
- Пред какви дилеми се наоѓа Јордан?
- За каква сеидба размислува тој?

Литературно кајче

Радиодрама е драмски вид творба во која при предавањето на драмските дејства главна улога има звукот. Со помош на гласовите на актерите и со помош на звуци и шумови се доловуваат настаните што се предмет, односно тема на обработка во радиодрамата.

Задача: Потруди се да слушаш радиодрама, а потоа на часот по македонски јазик да дадеш свое видување.

ЈА ОПУЛИ СЕ, ДЕВОЈЧЕ

Ја опули се, девојче,
На ваја тука планина,
што мгла има на неа?
Да не ја речеш от бога,
току да речеш от мене,
това се мои здіови,
што здиа јаска за тебе,
а ќе изгора крај тебе.

Народна песна

□ Читам, размислувам, презентирам

- Што симболизира маглата што залегнала на планината?
- Како се вика основната мисла која го поттикнува поетот да ја испее песната?

Литературно катче

ЉУБОВНИ ПЕСНИ

Во песната „Ја опули се, девојче“ народниот пејач силно и впечатливо ги отсликал љубовните чувства на момчето кон саканата девојка и затоа песната спаѓа во групата на лирските песни чиј мотив е љубовта.

Мотив - повод, поттик, побуда за некое делување.

Во литературата мотивот како мисла водителка, иако претставува најмала тематска единица, зазема истакнато место.

□ Зайомни

Лирските песни во кои се воспева љубовта на момчето кон саканата девојка или обратно се викаат **љубовни песни**.

Во овој вид песни, независно од тоа дали тие се народни или авторски, главен мотив е љубовта, почнувајќи од нејзиниот зародиш, па сè до крунисувањето на таа љубов со брак, ако од едни или од други причини не дојде до раскин на љубовната врска.

Задача: Со помош на баба и дедо пронајди стара народна песна и запиши ја.

Литературно катче

БЕЛЕЗИ НА АВТОРСКАТА И НА НАРОДНАТА ПОЕЗИЈА

□ Спореди

● Спореди ја народната песна „**Ја опули се девојче**“ со песната „**Светот и ние**“ од Цане Андреевски, стр. 70.

● По што се исти овие две песни, а по што се разликуваат една од друга? Кои се нивните посебни белези?

И авторските и народните лирски песни се одраз на чувствата и расположбите на нивните автори; и едните и другите се многу сликовити и музикални, но едни од други се разликуваат по следниве белези:

Стиховите на авторските лирски песни многу често се организирани во строфи од по два, три, четири или повеќе стиха, што не е карактеристично за народните лирски песни.

□ Согледај

„Црното нека си остане боја,
но да не тежи во душата твоја“.

(Убави зборови)

Видое Подгорец

„Утринава крај Нил, велат
се собрала една смела
крокодили чета цела“.

(Крокодилски солзи)

Ратко Зврко

„Запри ми, мило, смири се веќе,
болно си мое сине,
на сон ќе видиш јagne и цвеќе,
болеста на сон ќе мине“.

(Заспивалка за едно дете)

Блаже Конески

Авторските лирски песни се разликуваат од народните и по тоа што нивните стихови многу често се римувани.

На пример: „Ден без припек, ноќ без мека **луна**,
даб наметнал жолто рујна **гуна**“.

(Доцна есен)

Славко Јаневски

„Поклони се, убава девојко,
поклони се до сурова земја,
исправи се до синото небо“.

Народна песна

ХЕРБАРИУМ

Таа седеше во четвртата клупа до прозорецот и често погледнуваше кон мене. Беше висока, со бистри сини очи, а насмевката – беше најубаво ѓерданче од бисерчиња. Се викаше Бојка.

Јас седев во последната клупа на средниот ред и често погледнував кон неа.

– Деца! – рече наставникот. – Зимата се топи. Пролетта е на прагот. Уште малку и ќе сирнат првите кокичиња...

Се секавав: бели свонести цветови на нежно зелено стебленце. Кокичиња!

– И не заборавете... – зборуваше наставникот. – Пиродата почнува да се буди. Растенијата пак ќе вивнат, а вие не пропуштајте – собирајте инересни примероци за вашиот хербариум. На крајот од годината ќе го одбереме најдобриот хербариум.

Хербариум! Две сини картонски корици, подвртани со бели ремчиња. А внатре тенки бели листови – на листовите се залепени пресувани цветови, стебленца, лисје...

Си одевме накај дома, а здивот на зимата слабееше. Некој топол миризлив ветер дишевме.

– Симе! – чув, но не се завртив. Затреперив. Ме викаше Бојка.

– Што е? – реков, или не реков, бев збунет.

– Чекај, заедно ќе си одиме дома! – рече таа.

Одевме... Молчи таа – молчам и јас, и сè некако се сопнувам на каменестата улица. Ја стегам чантата, брзам.

– Има ли некаде кокичиња? – прашуваше Бојка.

– Рано е... – промрморив.

– Некои виделе.

Собрав храброст и ја погледав в очи. Но, гласот ме издаде. Трепереше.

– Знам каде има кокичиња! – реков.

Бојка ме погледа восхитено и во следниот миг јас зажалив што се пофалив.

– Да одиме и да набереме! – предложи таа.

Таа полјанка во подножјето на ридот беше мое катче. Тука го криев Буби кога по улицата штракаше кучкарската запрега. Таму закопав в земја кутијка со поткршени џамлии и сликички на животни. Ех, каква трева имаше таму – висока, висока! И какви бадеми имаше, напролет начичкани со црвеникави цветови!

Но, сега беше крајот на зимата. Врз плиткиот снег газевме јас и Бојка. Бевме тргнати кон полјанката. А, некој миризлив ветер ми ги опи-ваше ноздрите, и чудно неспокојство од тие ситни чекори на Бојка, и нејзината свонлива смеа...

– Стигнавме, – реков јас.

– Убаво место! – кликна Бојка.

– Овде има кокичиња, – реков.

– Да набереме, да набереме! – се радуваше таа.

Кокичиња! Ги открив пред неколку дена. Само на едно место ги имаше, десетина. Сирнале враголесто среде растопениот снег – бели, бели, нежни! – ми беше жал и со рака да ги допрам, само ги гледав.

Бојка сакаше да потрча.

– Полека! – реков. – Ќе ги изгазиш!

Се наведнав. Чудна храбра мисла ме обзема: Ќе ги скинам сите кокичиња. Букет за Бојка!

Кога ѝ ги подадов белите цветови, Бојка затрепери, а јас бев црвен како покривите на околните куќи.

– Нема веќе... – рече Бојка. – Земи едно кокиче од овие...

– Не, ги набрав за тебе!

– Но, твојот хербариум...

Не зедев. Сите беа за неа, нејзини. Бело–зелена китка прегрната од петте прсти на нејзината рака. Бев среќен!

Си одевме со Бојка накај дома. И чудно: не жалеа за скинатите кокичиња. Ни за празните листови во мојот хербариум. Не! Кришум погледнав кон Бојка и таа кон мене. По нејзините очи, по косата, по насмевката – погодив, чувствував, знаев – пролетта е веќе тука!

А вечерта, дома, во аголот на затоплената соба – молчев и некое големо и ново чувство ме обземаше. Буден сонував, а во секој сон беше Бојка. Час ми се насмевнуваше од четвртата клупа, час заедно ги беревме првите кокичиња, час разговаравме на одморот – а лицата ни беа близу, близу...

Молчејќи, го поземав мојот хербариум. Полека го отворив и на еден празен лист напишав: Бојка.

А тоа име го красеше листот поубаво од секое кокиче, од грст кокичиња, од цела шума вивнати цветови! И мирисаше на топол ветер, на разиграни панделки, на сини очи, на ѓерданче од бисерчиња...

Тоа име Бојка.

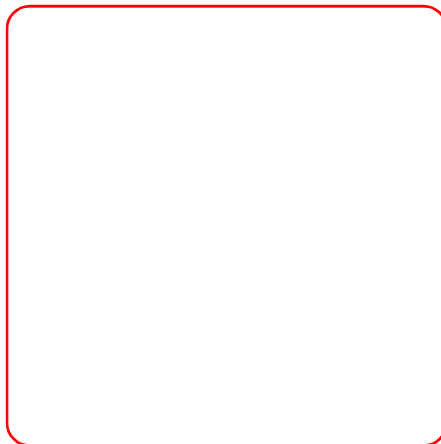
Велко НЕДЕЛКОВСКИ

□ Читам, размислувам, презентирам

- Како го замислуваш ликот на Бојка? А како на раскажувачот? Кого го препознаваш во ликот на раскажувачот?
- Како ја рабираш мислата содржана во следнава реченица од текстот: „По нејзините очи, по косата, по насмевката – погодив, чувствував, знаев – пролетта е веќе тука“?
- Какви чувства ги брануваат нивните души?
- Во кои реченици од текстот писателот се послужил со изразното средство персонификација?
- Што сакал да постигне тој со употребата на ова изразно средство?

□ Задача

- Напиши ја фабулата на текстот.
- Пронајди ги и другите елементи на прозен текст и анализирај ги на часот.

Кратки податоци за животот и творештвото на писателот

Велко Неделковски на децата им подарил неколку збирки со раскази и неколку романи.

Збирки раскази за деца: „Леб за тате“, „Како расте Пенчо“.

Романи за деца: „Збунети години“, „Втора смена“.

Роден е во 1946 година во Скопје.

Работи во Македонската телевизија.

Добитник е на наградата на РТВ Скопје на Струшките вечери на поезијата за најдобра книга за деца.

Велко Неделковски

ДЕН БЕЗ ГЛАД

Да сум некој волшебен пекар
Би замесил еден голем леб,
леб,
што би го надвисил сонцето
и би нараснал
високо до ѕвездите, некој
леб
од кој до ситост би се најал секој.

Мојот бел леб,
мек,
топол,
со златна кора,
од рерната–волшебница
така би замирисал,
што би ги привлекол
дечињата од Африка,

од Малаја,
од Синај
и од Јужна Америка,
та сложно
од сите страни
лебот би го изеле истиот ден,
а пак трошчињата
би ги јаделе птичињата.

Би бил тоа голем ден!
Ден кога не ќе се работи
(ниту во село, ниту во град),
а во календарот
и во секоја книга
со црвени букви
би блескал меѓу сите
како ДЕН БЕЗ ГЛАД!

Џани РОДАРИ

□ Читам, размислувам, презентирам

● Како го замислува поетот во својата визија „денот без глад“ и „големиот леб“?

● Во какви услови може да има таков ден без глад?

● Зошто поетот помислува токму на децата од Африка, Малаја, Синај и Јужна Америка?

● Зошто тој ден би морал да биде забележан со црвени букви?

Задача: Напиши состав на тема: „Како би им помогнал на сиромашните“.

ГУЛАБОВОТО КРИЛО

Во една пештера на планината гулабицата изведе две гулапчиња. Штом доволно зајакнаа, ги поведе на првиот лет. Птиците беа восхитени од светот што се покажа пред нив. Наскоро, уморни, мораа да се вратат.

Долетаа до влезот на пештерата полни со впечатоци и уште еднаш се завртеа да го видат сонцето кое, како големо око, ги следеше од небото. Потоа влегоа во темната пештера по мајка им која прва долета во гнездото и им довикнуваше:

– Наваму! Само полека додека очите не ви се навикнат на мракот!

Но, во истиот момент, само што го изговорила тоа, слушнала пресрашен крик. Еден од малите гулаби падна на дното од пештерата. Снагата го издаде и крилјата неочекувано ја откажаа послушноста. Слета да му помогне, но веќе беше доцна. Малиот гулаб лежеше на каменот и пиштеше тажно и заглушно. Напразно се обидуваеше да се крене. Десното крило му беше повредено и крваво, немоќно му паѓаше на каменот.

Мајка му плачејќи леташе околу него. Но, брзо сфати дека падот беше судбоносен за малиот гулаб. Мораа да го остават на дното на пештерата и тука да го хранат и да го негуваат. Малиот гулаб беше тажен. И еднаш, кога мајка му го тешеше, рече:

– Многу ми е тешко што никогаш веќе не ќе можам да го видам сонцето и небото, што не ќе можам да летам како мојот брат. Зошто морало да ми се случи ваква несреќа? Како ќе живеам без крилја во оваа темна пештера од која никогаш не ќе можам да излезам?

– Јас ќе бидам со тебе! – му велеше мајка му. – Кога твојот брат ќе одлети, ќе останам овде со тебе и ти никогаш не ќе бидеш гладен и жеден.

Младиот, ранет гулаб, не можеше да се утеши со тие зборови и секој ден стануваше сè потажен и потажен.

Напразно брат му настојуваше да го развесели. Му носеше храна и му раскажуваше за сè што видел и доживеал. Тој слушаше и си мислеше: „Колку е среќен! Јас никогаш повеќе нема ништо да доживеам.“

Гулабот жалеше што брат му не може да одлети во ширината над земјата, да си поигра во синилото под сонцето и да се искапе во бистриот планински поток. Го жалеше, но не можеше да му помогне.

Еднаш кога остана сам, малиот гулаб реши:

– Морам да излезам од овој мрак на сонце. Уште еднаш, само уште еднаш да го видам овој убав свет на земјата и ќе бидам задоволен...

И почна да се качува по карпите. Знаеше дека секој час може да се стркала во длабочините каде бучеше водата и каде го чекаше смртта. Ама, зарем животот во влажната темна пештера, без радост, без надеж, не е како смртта!

И извика:

– Сонце! Светлина! Уште само еднаш, па макар тогаш да дојде и крајот!

Се качуваше, качуваше упорно и непоколебливо.

Уште еден напор, уште едно движење и тој е слободен.

Кога на работ од пештерата застана да се одмори, беше најсреќен гулаб на светот.

– Колку е убаво сонцето! И небото! Колку пријатно шумоли лисјето и мириса воздухот!

Долго стоеше на карпата опиен од убавината, а потоа рече:

– Ако крилото ми е скршено, нозете ми се здрави. Ќе бидам гулаб што не лета, но ќе живеам слободно на земјата, во светло, а не во мрак.

И се спушти од карпата на земјата. Потоа гордо тргна во новиот живот што му го нудеше природата...

Ахмед ХРОМАЦИЌ

□ Читам, размислувам, презентирам

- Со што биле побогати двете гулапчиња по првиот свој лет?
- Каква несреќа доживеало едното од двете гулапчиња? Кои се причините за несреќата?
- Што сè доживеало малото гулапче по падот во бездната?
- Што на крајот одлучило тоа гулапче? Зошто донело таква одлука?
- Од што било раководено тоа да истрае во остварувањето на својата желба?

Задача: Раскажи ја твојата желба за живот во мигот на изнемоштеност и тага.

„Најдобриот пророк на иднината е минатото“

Џорџ БАЈРОН

ЧИЈА Е МЕСЕЧИНАТА

Одамна, многу одамна, во времето кое се викало камено, едно пештерско дете излегло од пештерата, погледнало кон свезденото небо и помислило:

„Колку е убав оној жолт камен! Но, зошто виси таму горе и кој го закачил? Со радост би го симнал, но небото е така високо, а јас сум мал,“ – си мислело тоа на јазикот на пештерските луѓе.

Многу подоцна, но пак одамна, во древниот Рим живеело едно дете кое погледало кон свезденото небо и рекло:

– Кој го ставил оној жолт штит таму горе? Кога би го имал, никој ништо не би ми можел. Би бил господар на Рим, моќен цар! – помислило на латински јазик.

Во 6691 година ако се чита одназад, или 1966 година ако се чита однапред, во Париз, едно дете излегло на балконот, погледнало кон ведрото небо над Париз во тивката ноќ и помислило:

„Зошто месечината не му припаѓа само на Париз?“

Потоа се стрчало кон својот татко и го прашало:

– Зошто месечината не му припаѓа само на Париз?“

Таткото се накашлал:

– Хм, хм. Месечината им припаѓа на сите: на лекарите, поетите, шахистите... И на децата од целиот свет.

– А, дали еден ден и децата ќе летаат кон месечината?

– Еден ден, кога ти не ќе бидеш дете... и децата ќе летаат на месечината.

Еден ден некое дете ќе стои во сенката на месечевиот кратер, ќе гледа кон свезденото небо низ својата заштитна облека и ќе мисли:

„Колку е убава онаа сина планета! Колку е убава нашата земја!“

Филип МЕРВЕ

□ Читам, размислувам, презентирам

● Зошто, според тебе, на пештерското дете месечината му личела на жолт камен? Што посакувало пештерското дете?

● На што, пак, му личела месечината на детето од времето на древниот Рим? Каква желба искажало тоа дете?

● Што посакувало детето од Париз додека од балконот ја набљудувало месечината?

● Како размислуваат за месечината денешните деца?

● Навистина, чија е месечината? Зошто така мислиш?

Задача: Изнеси ги своите размислувања за освојување на оваа планета.

КОСМОНАУТ

Вселенски брод вивнат
во небесните
височини.

Гледано од горе, од вселенски брод,
земјата е капинка црвено-сина:
полиња, мориња, гори, цел свод,
во една убавина минат.

Гледано од горе, од ракетна кабина,
од око на пилот смел,
земјата, капинка црвено-сина,
е извор на животот цел.

Гледано од горе, земјата е резба
од убавина, на сè што се движи!
Земјата е топла мајчина везба,
дланка подадена што се ближи!

Јован КОТЕСКИ

□ Читам, размислувам, презентирам

- На што, според поетот, личи земјата гледана од вселенски брод?
- Во која строфа поетот земјата ја нарекува извор на животот? Од што се раководи тој за да размислува така?
- Зошто земјата гледана од воздухот личи на резба?
- Кои изразни средства ги откри во песната?
- Во кои строфи има рими? Посочи ги.

□ Задача

Размисли и напиши состав на тема: „Како да ја сочуваме планетата Земја и како да ѝ ја продолжиме убавината“.

Јован Котевски

Кратки податоци за животот и творештвото на писателот

Јован Котески е роден во 1932 година во с. Присовјани, Струшко.

Починал во 2001 година во Скопје.

Пишува поезија за деца и за возрасни.

За децата ја објавил поетската збирка „Глувчето со двоглед“.

Добитник е на наградите: „Кочо Рацин“, „Ацо Шопов“, „Григор Прличев“, Браќа Миладиновци“, и др.

ТАТКОВИНАТА МЕ СЛУША

Гагарин со насмевнато лице влезе во вселенскиот брод „Восток“ и извика:

– До видување!

Малку потоа почна разговорот меѓу ракетата и Земјата.

– Како ме слушате?

– Одлично Јуриј, внимавај на командата!

– Добро! Како ми чука срцето?

– Одлично! Пулсот ти е 64!

А, кога ја доби последната команда „Старт“, ракетата со стравотен татнеж се вивна во вселената. Тогаш стрелката на часовникот покажа 9 часот и 07 минути.

Ракетата се оддалечи од Земјата. Само 17 минути поминаа откако тој се вивна кон Месечината. И пак се воспостави врска.

– Како се чувствуваш?

– Одлично! Машината работи нормално. Ја набљудувам Земјата. Сè е нормално. Дали ме разбравте?

– Те разбираме!

Од таква височина Земјата досега никој не ја има видено.

– Каква убавина! – извикува Гагарин, заборавајќи дека неговиот глас се пренесува до Земјата.

Брзината на вселенскиот брод е дваесет и осум илјади километри на час. Под него останала океаните и целата Земјина топка. Јуриј командуваше со вселенскиот брод и одвреме–навреме забележуваше во својот дневник. Еве што запишал:

„Со големо задоволство гледав сè што ме опкружуваше. Низ прозорецот ги гледав ѕвездите. До нив беше многу далеку. Можеби десетици години летање, но сепак од вселенскиот брод тие изгледаа поблиску“.

Веќе беше 10 часот и 15 минути. По десет минути Гагарин ги вклучи кочниците на моторот. Космичкиот брод „Восток“ почна да се приближува кон Земјата. Сите системи одлично работеа. Гагарин успешно се спушташе. Во еден момент тој се чувствуваше како најсреќен човек на светот. Од голема радост запеа:

*„Татковината ме слуша,
татковината ме знае...“*

Лидија ОБУХОВА
Превод: Рајко Јовчевски

□ Читам, размислувам, презентирам

- За кој настан се зборува во овој текст?
- Од какво значење е тој настан за човештвото?
- Каква е сликата што Гагарин ја гледал од височината?
- Додека бил во вселенскиот брод Гагарин водел дневник. Зошто ?
- Во кој момент Гагарин се чувствувал како најсреќен човек на светот? Зошто?

□ Вежби за изразување и творење

- Замисли дека си на планетата Марс и напиши состав под наслов: „Бев гостин на Марс“.

Јазично каџиче

БРОЕВИ

Повеќе зборови во овој текст (*шеесет и четири, девет, осум, седумнаесет, дваесет и осум илјади* и др.) означуваат количество. **Тие се броеви.**

□ Зајомни!

Зборовите што означуваат количество се викаат броеви.

ГРАМАТИЧКИ КАТЕГОРИИ КАЈ БРОЕВИТЕ

Род и број кај броевите

□ Согледај

Еден планинар се искачи на една висока планина и пред себе здогледа **едно** село.

Од примеров можеме да заклучиме дека бројот еден има форми за сите три рода: машки (еден), женски (една) и среден род (едно).

Овој број има и множинска форма која гласи **едни**, но таа множинска форма го губи значењето на број, а добива значење на замена во реченицата.

Бројот **два** разликува само две форми за род: **два** (м.р.) и **две** (ж.р. и ср. р.)

На пример: Вчера купив **два** вола.

Две кози имаа по **две** јариња.

Бројни форми за лица

Бројни форми за лица имаат само броевите што означуваат точна, односно определена бројност.

Примери: Вчера сретнав **двајца** патници.

Шумата во мојот крај ја контролираат **четворица** шумари.

Осуммина наставници од нашето училиште заминаа на екскурзија со учениците од осмо одделение.

Приближна бројност

Броевите во македонскиот јазик разликуваат форми за **приближна бројност**.

Примери: **Три-четири** кокошки шетаа низ дворот.

Околу нив имаше **десетина** пилиња.

□ Вежба

● Напиши шест реченици според следниве барања:

а) Две реченици во кои ќе употребиш броеви што ќе означуваат определено (точно) количество.

б) Две реченици во кои ќе употребиш броеви што ќе означуваат приближна вредност.

в) Две реченици во кои ќе употребиш бројни форми за лица.

ИЗВОРОТ НА ЖЕЛБИТЕ

Изворот на желбите е око отворено,
од клокот занесено,
од смеа зазорено.

Од него шурките ко лава се шират,
во скришните длaпки на крвта се вират,
во тајните места на срцето горат
и сè така гласно, жуборно зборат.

Изворот на желбите е око струјно,
до бескрај гласовито,
до небеса чујно.

Од него во вените рој реки се збираат,
во бунарот на душата
дали некогаш ќе се смират?

Стојан ТАРАПУЗА

□ Збор по збор – го збогатувам речникот
лава – вулканска маса

Народна поговорка

Живееме не како што сакаме,
туку како што можеме.

□ Читам, размислувам, презентирам

- Каква сличност согледал поетот помеѓу изворот на желбите и око отворено?
- Како ги замислуваш шурките што бликаат како лава и горат во тајните места на срцето?
- Како ја разбираш мислата на поетот искажана преку стихот: „Изворот на желбите е око струјно“?

□ **Задача:** Напиши состав под наслов: „Изворот на моите желби“.

Литературно катче

КОМПАРАЦИЈА (споредба)

Во песната „Изворот на желбите“ поетот низ повеќе прекрасни слики се обидува да проникне во најинтимните катчиња на човекот за да го открие изворот на желбите.

Во почетниот стих од втората строфа поетот се послужил со стилската фигура **компарација**, односно **споредба**: „Шурките ко лава се шират“.

□ Согледај

Шурките	ко	лава (се шират
предмет што се споредува	врска	предмет со кој се врши споредувањето

□ Зайомни!

Компарација, односно споредба, е стилска фигура со која се врши споредување меѓу некои предмети, суштества или појави според некои нивни заеднички својства.

Секоја компарација има три дела:

- а) предмет што служи за споредување;
- б) врска;
- в) предмет со кој се врши споредувањето.

Оваа стилска фигура наоѓа примена не само во литературните текстови, туку и во секојдневниот говор на луѓето.

На пример:

- „Жетварките во нивите
како српови се сведнати“

Р. Јовчески

- По полето налегнала магла како тесто.
- Јован се извишил како топола.

Кратки податоци за животот и творештвото на писателот

Стојан Тарапуза спаѓа меѓу најплодните поети за деца.

Автор е на следниве поетски збирки за деца: „Грејни сонце“, „Полно кајче желби“, „Дамбара, думбара“, „Цвет и злато“, „Дено-вирки“, „Поглед низ двоглед“, „Суница пауница“, „Шарки жарки“, „Зеници свезденици“, „Цветулки со светулки“, и др.

Роден е во 1933 година во Злетово.

Добитник е на наградата РТВ Скопје (три пати).

Стојан Тарапуза

□ Задача

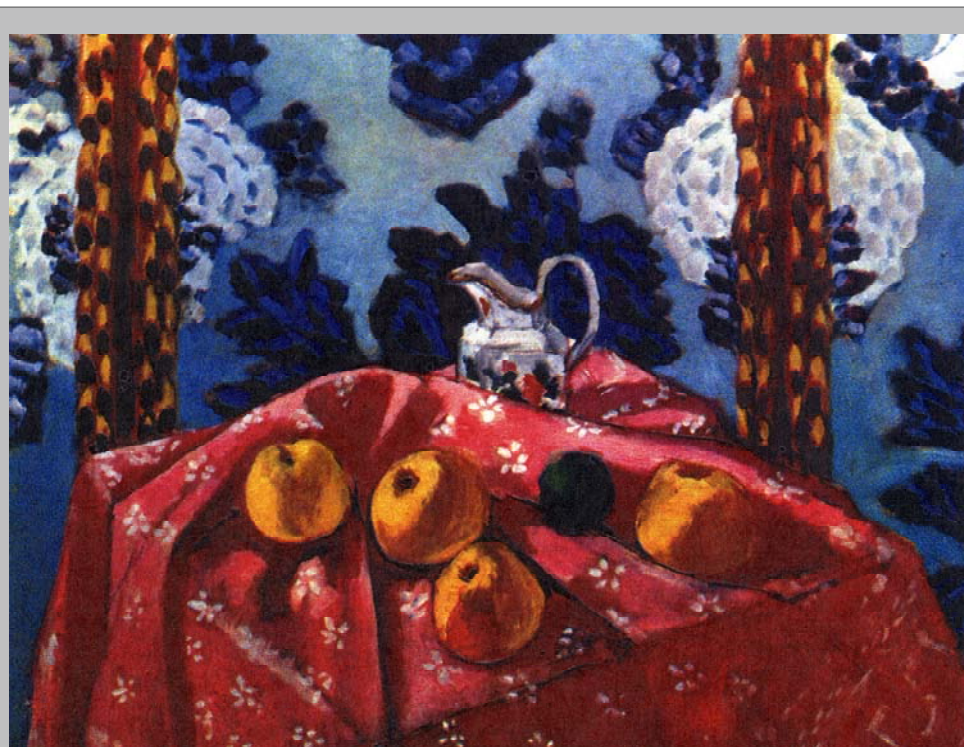
● Поврзи ги зборовите и образувај реченица во која ќе употребиш компарација:

- молчалива, риба + врска
- вреден, пчелка + врска
- зборлив, папагал + врска

● Пронајди ја компарацијата во песната „Татковина“ на страна 7.

ВОЛШЕБНАТА МОЌ НА ПРИРОДАТА

"Мртва природа" - Анри Матис

Природата е татковина на сите
Мухамед Шамсадин Хафис

- ✿ **Септември е волшебник** – Стојан Тарапуза
- ✿ **Приказна за есента** – Нада Зелманова - Јакимова
- ✿ **Без наслов** – Сергеј Есенин
Метафора
- ✿ **Последниот лист** – Горјан Петревски
Синоними
- ✿ **Есенски оркестар** – Марија Величкоска
Ономатопеја
- ✿ **Патувањето на декември** – Драган Кулиџан
Глаголи. Граматички категории кај глаголите
- ✿ **Зимско утро** – Блаже Конески
Придавки
- ✿ **Ни прела гора, ни ткала** – Народна песна
- ✿ **Утро** – Максим Горки
- ✿ **Залез** – Шимо Ешиќ
Пејзажни песни
- ✿ **Вечер** – Симон Дракул
- ✿ **Летна слика** – Ефтим Клетников
- ✿ **На морскиот брег** – Рибиндранат Тагоре
- ✿ **Повлекување на морето** – Михаил Ренцов

СЕПТЕМВРИ Е ВОЛШЕБНИК

Септември е волшебник,
слезе од ридиштата,
со лисја пожолтени
ги покри патиштата.

Прошета низ лозјата,
ги обра гроздовите,
од гранките стежнати
ги скина плодовите.

Со песна ги разбуди
од сон училиштата,
со слики ги украси...
ги смете двориштата.

Септември е волшебник,
насекаде патува,
со четка невидлива
и гори позлатува.

Стојан ТАРАПУЗА

□ Читам, размислувам, презентирам

- Од што се раководи поетот за да каже дека септември е волшебник?
- Каква слика е дадена во првата строфа од песната?
- Од кои стихови дознаваш дека септември е месец на гроздоберот?
- По што е значаен овој месец за тебе?

□ Задача

- Потруди се да напишеш песна за есента.

ПРИКАЗНА ЗА ЕСЕНТА

На небото тромо се влечат густы, темни облаци. Со тажни, расплакани очи гледаат во сонцето и му се восхитуваат на неговата среќа.

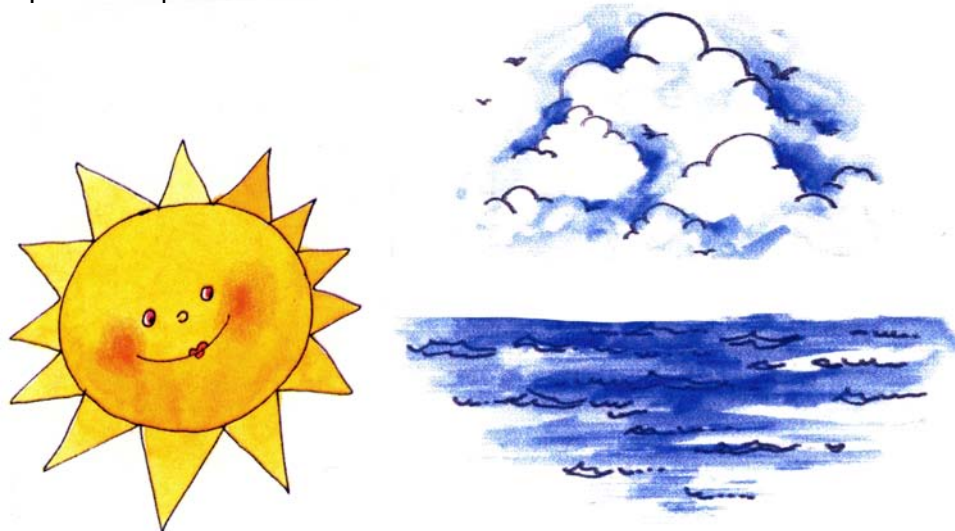
Од срце би сакале и тие да го имаат најмалиот дел од неговата ведрина. Со сета душа посакуваат да ја дознаат тајната на неговата вечна младост, убавина и свежина.

А сонцето се радува и непрестајно благо се насмевнува, веселејќи се на сè околу себе. Кога ги здогледа нив растажени и уплакани, му стана жал. Сакаше да им помогне.

– Зошто сте така нажалени? – ги праша нежно.

– Како не би биле, кога нашата работа е толку тешка, непријатна, дури и одбивна...

– Мислам дека грешите. Вашата работа е мошне полезна и убава – рече сонцето.

Облаците уште повеќе се намуртија.

– Не исмејувај нè! Понекогаш толку многу сме лути, што сиот свој бес го истураме врз лозјата, овоштарниците, нивите... Но, и тоа не ни помага. Напротив, потоа стануваме уште побесни, појадосани. Би сакале да ја имаме твојата насмевка. Помогни ни со својот мудар совет!..

Пред да им одговори, неочекувано, носени од ветрот, долетаа тука неколку разиграни бели облачиња.

Сонцето восхитено ги изгледа малите новодојдени облачиња. Беше одушевено од нивната радост. Ги прегрна и почна да разговара со нив.

– Што работиш ти? – го праша првото облаче.

– Ги мијам улиците, – му одговори облачето, потскокнувајќи од среќа.

– Таа работа ме развеселува и многу сум задоволно кога ќе видам како насекаде свети од чистота.

– Јас ги залевам нивите, полињата, ливадите. Уживам во тоа. Вистинска милина е да се гледаат тие широки зелени пространства, – рече второто облаче.

– Јас сум највесело, бидејќи го вадам цвеќето, парковите – понесено од прекрасната миризба по цели ноки не се рабудувам од задоволство, – му рече третото облаче.

– Јас се чувствувам најпријатно зашто ги гаснам пожарите. Да избришеш созли на унесреќените, зарем не е тоа нешто најубаво на светот? – зборуваа четвртото облаче.

И другите облачиња зборуваа весело и се радуваа од срце.

Сонцето внимателно ги слушаше и стануваше сè позадоволно, посветло и повесело. На крајот им рече на темните облаци:

– Место мене, ви одговорија вашите внучиња. И сами чувте. И јас, како нив, му се радувам на животот и на работата и затоа секогаш сум младо, весело и насмеано. – А, еве го мојот совет: „Секогаш следете го примерот на малите весели облачиња“!

Рече така и отплови во небесната ширина.

Нада ЗЕКМАНОВА–ЈАКИМОВА

□ Читан, размислуван, презентиран

- Зошто овој текст носи наслов „Приказна за есента“?
- Кои се главни ликови во текстот?
- Кои промени во природата се опишани во текстот? Кој од тие описи најмногу ти се допаѓа?
- Кога „работата“ на облаците е:
 - полезна за луѓето,
 - штетна за луѓето?

Задача:

- Прераскажи го текстот.
- Напиши состав на тема: „Даровите на богатата есен“.

БЕЗ НАСЛОВ

Ниви пусти, лисје в иње
и облаци немо мокри.
како лак зад сини гори
тихо сонцето се сокри.

Немо дреме патот валкан,
бледи слики во сон ниже,
му остана сосем малку
до зимата што се ближи.

Сам во гората пред себе
јас го видов во зора – ранка
аловиот месец – ждребе
во нашата впрегната санка.

□ Читан, размислуван, презентирам

- Кој е основниот мотив на оваа песна?
- Во кои стихови поетот ја оживотворува природата?
- Која стилска фигура користи поетот за да ја оживотвори природата, односно на мртвите предмети да им придаде особини што се карактеристични за живите суштества?

Литературно катче

МЕТАФОРА

Во стихот „аловиот месец – ждребе“ среќаваме кратка, но содржајна споредба. Месечината се споредува со ждребе.

Ваквата стилска фигура се вика **метафора**.

Метафората претставува скратена компарација (споредба), но од неа се разликува по тоа што се изостава зборот што служи за врска **како**, односно **ко**.

На пример: Тој е мравка.

Кон мене се однесуваше кукавички.

Покрив над главата – кука, дом.

Пролетен живот – младост и сл.

Задача: Во песната „Без јазик си никој и ништо“, стр. 14, пронади го стилското изразно средство **метафора**.

ПОСЛЕДНИОТ ЛИСТ

Есента се всели и низ гранките на липата. Листоронецот палаво танцуваше со нејзиното пожолтено лисје. Златната постела шумеше под нозете на децата. Тие честопати навраќаа под гранките на убавицата.

- Еј, погледнете го оној лист на врвон! – извика Јован.
- Останал сам, – рече Горица.
- Колку е убав... – му се восхитуваше Ана.
- Ветрот ништо не му може! – прифати Диме.

Во тој миг ветрот како да се навреди и посака својата сила да ја покаже пред децата. Токму затоа се распалави околу осамениот лист, кој со последни сили се обидуваше да се задржи за гранката... Во еден миг лесно затрепери, а потоа почна да лебди низ воздухот...

- Се откина... – воздивна Ана.

Децата гракнаа за да го дофатат. Настана турканица околу него. И кога веќе им беше блиску, на дофат, ветрот го понесе кон рацете на Ана. Таа стоеше понастрана и затоа мирно го пречека, а другите деца останаа со празни раце.

Но, овде не завршува приказната за последниот лист.

Девојчето го понесе дома и го стави во една стара книга од библиотеката. Така тој остана да „живее“ меѓу кориците на книгата, спасен

од невнимателноста на детската рака. Инаку, за сосема кусо време, под влагата на дождовите, ќе изгниеше под липата заедно со паднатите лисја од дрвјата.

Поминаа многу години.

Заедно со времето растеа и децата. Ана веќе одамна не е дете. А силни порои, во едно невреме, го однесоа со себе и стеблото и липата.

Еднаш, прелистувајќи низ книгите, Ана го пронајде веќе заборавениот липов лист и тажно се насмевна. Во нејзините сеќавања како да пламна и оној далечен есенски ден, однесената липа од пороите и детството што неповратно заминало.

Зарем е чудно што еден обичен лист го надживеа и стеблото на липата!?

Горјан ПЕТРЕВСКИ

□ *Читам, размислувам,
презентирам*

- За кое годишно време се зборува во овој текст? Врз основа на што извлече таков заклучок?
- Кој е главен лик во текстот? Што сè се случува со главниот лик? Како тој го надживеал дури и стеблото на чии гранки растел?

Задача:

- Напиши состав на тема: „Сеќавање од раното детство“.

**Кратки податоци за животот
и творештвото на писателот**

Горјан Петревски

Горјан Петревски спаѓа во редот на најплодните и најчитаните писатели за деца и млади.

Ним им ги подарил следниве книги: „Гороцвет“ (раскази), „Земјата од сонот“ (раскази), „Татковите солзи“ (раскази), „Тажниот свирач“ (раскази), „Марта“ (роман), „Снеговите на Клементина“ (раскази), „Далечна љубов“ (роман), „Сама“ (роман) и др.

Добитник е на наградата „Ванчо Николески“ на Друштвото на писателите на Македонија.

Роден е во 1951 година во с. Мренога, Демирхисарско.

□ Знам убаво да се изразувам

Групирајте се во парови. Еден од парот нека поставува прашања за промените на природата во есен, а другиот нека одговара на поставените прашања. Потоа сменете ги улогите.

□ Задача

- Кажи ги поинаку, односно со свои зборови, следниве три реченици од текстот:
- Есента се весели и низ гранките на липата.
- Листоронецот палаво танцуваше со нејзиното пожолтено лисје.
- Златната постела шумеше под нозете на децата.

Јазично катче

СИНОНИМИ (повторување)

Во реченицата: *Листоронецот палаво танцуваше со нејзиното палаво лисје*, зборот *листоронец* има исто значење како и зборот *ветар*, а во реченицата: *Златната постела шумеше под нозете на децата*, изразот *златната постела* има исто значење со изразот *жолти лисја*.

□ Потсеејте се

Зборовите и изразите кои имаат различна форма, но исто или слично значење се викаат **СИНОНИМИ**.

□ Ејореди

Зборови со различни форми, но со исто или блиско значење:

куќа - дом

авион - аероплан

девојка - мома

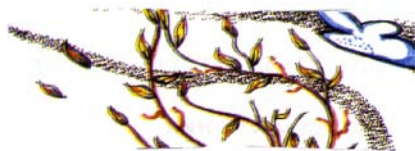
□ Задача

За зборовите: *вруток, писател, век, дом, шума, творец и вселена* пронајди зборови со слично значење и употреби ги во реченици.

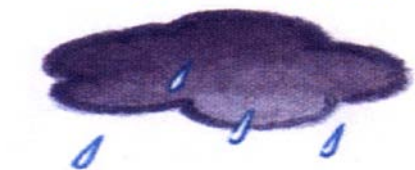
На пример: Во подножјето на планината над нашето село има извор со бистра студена вода.

ЕСЕНСКИ ОРКЕСТАР

Шуш, шуш! Нешто в шума шушка.
Шуш, шуш! Лист со лист се гушка.
Шуш, шуш! Се ронат од гранки.
Шуш, шуш! Ќе паднат врз дланки.

Кап, кап! Сив облак се поти.
Кап, кап! Тој пее по ноти.
Кап, кап! Капките се ронат.
Кап, кап! Низ олуци свонат.

Фиу, фиу! Кој свири на труба?
Фиу, фиу! Тоа ветрот дува.
Фиу, фиу! Тој јури во кас.
Фиу, фиу! Есен е кај нас.

Марија ВЕЛИЧКОВСКА

▣ Збор по збор – го збогатувам речникот

кас – вид коњско трчање

▣ Читам, размислувам, презентирам

- Какви слики на есента се дадени во:
 - првата строфа,
 - втората строфа,
 - третата строфа?
- Кои елементи во песната се визуелни, а кои аудитивни?

Литературно катче

ОНОМАТОПЕЈА

Во сите стихови на оваа песна со почетните зборови: шуш, шуш!
Кап, кап! фиу, фиу! се имитираат звуци од природата.

▣ Зайомни

Стилска фигура што означува имитирање на звуци или гласови од природата (шум на вода, невреме, ветер, гласови на животни и сл.) се вика **ономатопеја**.

Со примената на ономатопејата се доаѓа до поголема сликовитост и емоционалност.

□ Вежби по нивоа

I ниво: Напиши зборови кои ќе имитираат гласови на мачка, куче, жаба, кокошка и крава.

II ниво: Состави пет реченици во кои ќе употребиш оноματοпеи. Пример: Се слушаше брмчењето на бумбарот. Ме разбуди чуден звук: крц, крц, крц!

III ниво: Напиши песна во која ќе застапиш и оноματοпеи.

ПАТУВАЊЕТО НА ДЕКЕМВРИ

Зимата целиот наш крај го повила во скутови бели. Ги засипува сите патишта, насекаде снегулки дели. На нашите куќи бела руба им донесе, а старата преку ноќ, некаде далеку ја однесе. Истка облека бела за оревот стар... Кратко: ноќеска сегде го растури својот снежен дар.

Крај реката млинот спие. Колцето во мраз се крие. Зимата и тука седи и ледени соспи реди...

– Еј, има ли некој таму? Да поправам санки само! Јавете се!

Од глогот снегот се стресе. А колцето во час се сепна, сништата за миг ги сметна. Но, мразот го стегна див, му пресече збор и здив. А сакаше тоа да викне и весело да подрипне:

***Јас сум колце воденичко –
клоп, клоп – клап!
Подвижно сум, леко
ме познава секој –
Клоп – клоп – клап!***

И пак во сон се свитка, но таговно, еве, од глогот викна:

– Еј, има ли внатре некој?

– Нема, нема, в село е секој – реката му рече, што поблизу тука сонливо тече. – Низ ливади тргни веднаш, зашто бргу ќе се стемни!

– Уф, – воздивна незнајниот, а ветерот се спушти – Фиуууу! – Морам, морам јас да појдам... Фиууу, фиуууу!

И, тргна. Санката ја гони. Под неа снегот се сипе, свони. Шест кучиња уморни ја влечат низ дол. Го возат старецот налутен и зол... А не им е лесно, студи... Ветерот завива бесно. Старецот на санката седи и гледа: далеку од оџаците, чад в небо се цеди. Брза, се лути и брчка чело. Сака поскоро да стигне в село...

Еве го најпосле и в село. Секоја соба е пријатна, прозорчето светка. Не пречи што надвор сè е бело, што ветерот низ дворот се „метка“.

Дремлива соба на дедо Раде. Старецот спие, внуците седат. Мачорот под печката свиткан, тивко си преде. Под прозорецот ветерот се кара, збори, но во собата печката сè посилено гори. Залудно ветерот вие танци луди, дедо Раде ништо од сон не го буди. Внуците почесто печката ја палат, огрегот не го жалат. Им се спие. И додека ветерот зад прозорецот вие, весело се смеат и пеат:

**Гори огнот
цук – цук – цук!
Лупа ветрот –
тук – тук – тук!**

Но, ветерот се налути како збеснат ат. Дедото се разбуди сега за првпат.

– Што е ова сега?!? Кој со мене сонлив си тера ваква шега? Ех, ветре, ветре, ѓавол да те земе! Зарем сакаш сега покривот да го кренеш? Што беснееш, што саноќ чукаш? И кажи ми, веднаш – што бараш тука?!

– Вратата само малку отворете ја! Луѓе, брзо помогнете! На санката моја и испукаа шини. За поправка си плаќам – колку што си чини?

– Кој си ти? Стар си или млад?

– Кај вас, ноќва ме донесе пат... Јас сум **Декември**, од далеку итам... Помогнете ми, ве молам, питам!

Со чкрипење дедо отвори врата. А, надвор во вителот снежен ој – смрзнат **Декември** стои! На него гуна сета во бело. Шубара носи на смрштено чело. Од умора силна очи му се мрежат. Скапнати песовите крај санката лежат. А, мразот е силен – што да се рече – како нож сече...

– Влезете внатре, непознат старче. Одморете ги старите коски. Дајте го ваму и багажот, брате... Нам ни се мили и незнајни гости.

– Морам да одам. Должноста не ми дава да стојам. А, далеку е куќата моја...

Сепак, се доближи до вратата, сирна. И в час студ навеа во собата ширна. Дедовите внуци се стресоа, писнаа и сите до едно крај печката се стиснаа. И на дедо студот по снага му тече, па на Декември вака му рече:

– Па, ајде, алат јас имам. Она што е скршено, бргу ќе биде здраво, довршено!

– Работата, старче, не ќе е тешка. Се работи тука за мала грешка. Но ете, стар сум и заради овој јад, не можам да го продолжам својот пат.

– Да, тоа е, сепак, неволја, знај. Но, ќе ја поправиме санката.

Тргувај, ај!

Дедо и Декември работата ја свршија, па двајцата лулиња си запушија. Декември се скроти, смекна и се смири, на вратата стои и очите ги шири. Гледа: внуците крај печката наседнати, изземнати, а здола мачорот лежи и во студот се ежи. Ја крена Декември старечката рака и рече вака:

– Дечиња драги, нека не ве чуди. Еве ви подароци, па да не ви студи. Ракавици секој од вас нека има, за да се топли кога му е зима. Ова е од мене, дар за услугата од деда ви стар. А, сега, здраво! И добра ноќ. Благодарност, дедо, прими од мене. Време е веќе на пат да се крене...

– Фала ти и тебе, патувај, Декември, со среќа! На децата носи им подароци со вреќа.

Снегулките заиграа оро. Патникот коњите ги впрегна и излезе во дворот. Крај оградата ниска, санката патот го фати и уште се гледа како Декември со рака мафта, поздрави праќа. Ниту бура не би го стигнала него. Така одјурѝ тој преку снегот. Се радува дедото Декември што мина, од срцето тежок товар му се симна...

Печката румени јазици ползи. Одново дедо потона в сон. Не му е грижа што зимата уште пред куќата гази и што од мразулците уште одекнува свон. И мачорот дреме под печката свиен. На внуците дедови сал не им се спие. На дарот тие му се радуваат и – Новата година ја очекуваат! Знаат тие: и таа дарови носи. Затоа и го сакаат Декември, иако Северко луто коси...

Надвор ветерот без престан гуди. Чука на прозорци, бие на врати. Снегулки јата крева и буди... Селото полноќ леко го фаќа...

Сонот не ја пушти песната на ветерот в соба да влезе. Спие дедо, спијат внуцињата и мачорот Сивко.

– Тивко, тивко, тивко...

Драган КУЛИЦАН

Аудитивни и визуелни елементи

Читајќи го текстот, пред нас го имаме месецот **декември** како лик кој носи студ и мраз насакаде каде ќе помине. Кого среќава декември на својот пат?

За да постигне поголема сликовитост, авторот користи повеќе стилски изразни средства (епитет, персонификација, компарација, ономотопеја...) кои будат визуелни и аудитивни елементи.

□ Вежби за дома

- Преку одбрани реченици и зборови од текстот докажи дека: Текстот „Патувањето на Декември“ иако е во проза е пребогат со рими. Препиши повеќе римувани зборови од текстот.
- Пронајди делови од текстот во кои преку зборови „нешто како да слушаш“.
- Пронајди ги опишите на природата во кои откриваш визуелни елементи.

Јазично катче

ГЛАГОЛИ

Во секоја реченица од текстот „Патувањето на Декември“ има по еден или повеќе зборови кои означуваат дејство или состојба. Такви зборови се: *повила, засипува, дели, донесе, однесе, истка, растури, спие, се крие, седи, реди* и многу други.

□ Зајонли

Зборовите што означуваат дејство или состојба се викаат глаголи.

ГРАМАТИЧКИ КАТЕГОРИИ КАЈ ГЛАГОЛИТЕ

Глаголите во македонскиот литературен јазик разликуваат повеќе граматички категории: *вид, лице, број, време*.

Граматичка категорија вид кај глаголите

Глаголите: *донесе, однесе, истка* и др. означуваат свршени дејства. Тоа се свршени глаголи, односно глаголи од свршен вид.

За разлика од нив, глаголите: *засипува, дели, спие, се крие, седи, реди* и др. означуваат дејства претставени во нивното одвивање. Тие се несвршени глаголи, односно глаголи од несвршен вид.

Значи, според траењето на дејството има два вида глаголи: **свршени и несвршени**.

Граматичка категорија лице кај глаголите

Глаголите во македонскиот литературен јазик разликуваат три лица во еднина и исто толку во множина.

□ Соїледај

Е д н и н а

1л. седам
2л. седиш
3л. седи

М н о ж и н а

1л. седиме
2л. седите
3л. седат

Граматичка категорија број кај глаголите

Од глаголот што го изменивме по лица можеме да заклучиме дека глаголите разликуваат и број: еднина и множина.

Граматичка категорија време кај глаголите

Глаголите: *повила, донесе, однесе, истка* и др. означуваат дејства што се извршиле во минатото.

Глаголите: *засипува, дели, спие, се крие, седи, реди* и др. означуваат дејства кои се вршат во сегашноста.

Глаголите, пак, *ќе се стемни, ќе биде, ќе поправиме* и др. означуваат дејства што ќе се вршат или ќе се извршат во иднина.

Значи, глаголите разликуваат и време: **минато, сегашно, идно.**

Пробери ти своите знаења

- Кои зборови се викаат глаголи?
- Кои граматички категории ги разликуваат глаголите?

□ Задача

• Од текстот „Патувањето на Декември“ препиши по неколку глаголи според следниве барања:

Свршени глаголи

Несвршени глаголи

Глаголи во еднина

Глаголи во множина

Глаголи во сегашно време

Глаголи во минато време

Глаголи во идно време

„Поетот е кука на песната“

Јехада АМИХЕЈ

ЗИМСКО УТРО

Молчи зимското утро.
Се стуткало в соба како куче.
Уште не му се излегува надвор.
Студи.

Под мојот прозорец
и денеска цвркоти и си рипка
шалава сипка:
сип, сип, сип!
И тоа како порив за живот
во мене пак да буди!

Блаже КОНЕСКИ

**□ Читам, размислувам,
презентирам**

● Песната „Зимско утро“ е последната песна што поетот им ја подари на своите читатели. Таа е кратка песна, но пребогата со поетски слики и изразни средства, односно стилски фигури.

Кои стилски фигури користи поетот во:

- првиот стих,
- вториот стих?

● Во кој стих од песната ја среќаваме стилската фигура оно-матопеја?

● Каква слика е дадена во првиот дел од последната строфа?

Кратки податоци за животот и творештвото на писателот

Блаже Конески е роден на 19 декември 1921 година во с. Небрегово, Прилепско.

На 7 декември 1993 година престана да чука благородното срце на истакнатиот македонски писател и научник-академикот Блаже Конески. Останавме посиромашни за неговото физичко присуство, но многу богати со она што ни го остави во трајно наследство на полето на литературата и науката за нашиот јазик.

Горди сме што го имавме како ретка и неповторлива личност која умееше несебично своето дело да го вгради за доброто на својот народ. Благодарейќи на неговиот ум, денес сме побогати за една историја на нашиот јазик, за една граматика, за бројни научни трудови, за неговата поезија и проза во која мудроста и чистотата на јазикот блескотат како зраците на сонцето.

Блаже Конески на децата им ја подари стихозбирката „Игра со дете“.

Добитник е на наградите: „11 Октомври“, „Браќа Миладиновци“, „Ацо Шопов“, „Златен венец“ на Струшките вечери на поезијата, „13 Ноември“ и др.

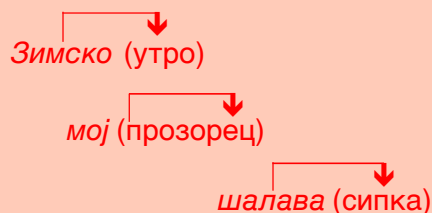
Блаже Конески

Јазично каџче

ПРИДАВКИ

Во некои стихови од песната „Зимско утро“ поетот употребил зборови што означуваат карактеристики, односно својства на предмети, суштества или појави.

□ Согледај

Ваквите зборови се викаат **придавки**

□ Зајонми

Придавки се зборови со кои се означуваат некакви карактеристики на суштествата, предметите или појавите

Според своето значење придавките се делат на четири основни групи, за потоа некои од тие групи да пројават и други поделби.

Четири основни видови придавки се: *описните*, *заменските*, *односните* и *бројните*.

Описни придавки се оние со кои се дава опис (се опишуваат) предметите, суштествата или појавите: стара (слива) тивок, тажен (глас) и др.

Односни придавки се оние што означуваат припадност, потекло и др. Во оваа група придавки најголем е бројот на *материјалните и присвојните придавки*: свилена шамија, конопна кошула, училишно свонче, селски мост и сл.

Бројни придавки се оние што се образуваат од броеви: прв, втор, трета, десетта, двоен, троен, четворен итн.

Заменски придавки има повеќе вида, а секој од тие видови има свое посебно значење.

Обиди се врз основа на шематскиот приказ да откриеш колку вида заменски придавки има и кое е нивното значење.

Придавки ги имаат истите граматички белези како и именките, односно имаат: род, број и членски форми, но овие белези придавки ги добиваат преку поврзаноста со именките на кои се однесуваат.

□ Соіледај

шарен вол; шарена крава; шарено теле; шарени говеда.

Што заклучуваш во поглед на родот, бројот и определеноста на придавките?

Од сите видови придавки, само описните можат да се степенуваат, односно да означуваат помал или поголем стапен на определено својство кај суштествата, предметите или појавите.

Придавки можата да се јават во два споредбени степени: **компаратив** и **суперлатив**, а основната форма на придавките се вика **позитив**.

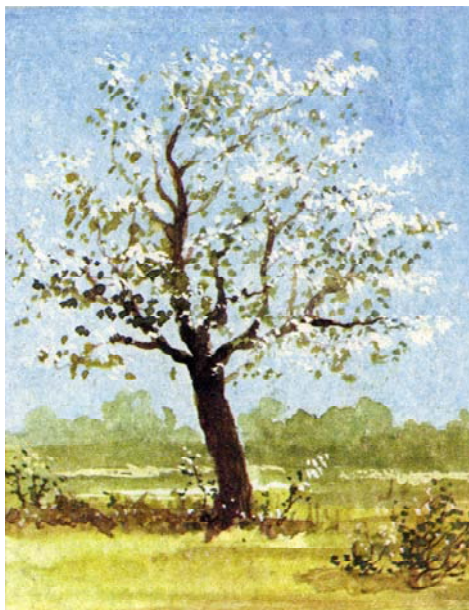
□ Разіледувај, размислувај, заклучувај!

ОСНОВНА ФОРМА	КОМПАРАТИВ	СУПЕРЛАТИВ
УБАВ	ПО + УБАВ	НАЈ + УБАВ
БЕЛ	ПО + БЕЛ	НАЈ + БЕЛ
	↓	↓
	ПРЕТСТАВКА	ПРЕТСТАВКА
	↓	↓
	ОСНОВНА ФОРМА	ОСНОВНА ФОРМА

НИ ПРЕЛА ГОРА, НИ ТКАЛА

Ни прела гора ни ткала,
са зима болна лежала;
кога ми дојде Ѓурѓовден,
сама се гора облекла:
сè во зелена долама,
сè во зелено кадифе.

Народна песна

□ Читал, размислувал, презентирам

- Со настапувањето на пролетта, народниот пејач преку стиховите на оваа песна ги излеал своите чувства на радост и среќа од она што се случило во природата.
- Зошто гората преку зима е болна?
- Какви промени настанале во гората со доаѓањето на пролетта?
- На што се должат тие промени?
- Иако песнава по содржина е куса, таа открива една многу убава животна вистина. Која е таа?

□ Задачи

- Напиши состав на тема: „Природата е волшебен сликар“.
- Овековечи ја пролетната убавина во песни.
- Употребувај рими и изразни средства што си ги учел.

„Писателот има само еден учител – читателот“
Николај ГОГОЉ

УТРО

Најубавото во светот е – да гледаш како се раѓа денот.

На небото пламнал првиот зрак од сонцето. Нокниот мрак тивко се крие во планинската клисура и во карпите, се крие во густите лисја на дрвјата, во тантелата попрскана со роса. Врвовите на планините се нежно насмевнати, та чиниш дека им зборуваат на меките нокни сенки.

– Наш поздрав, господару на светот!

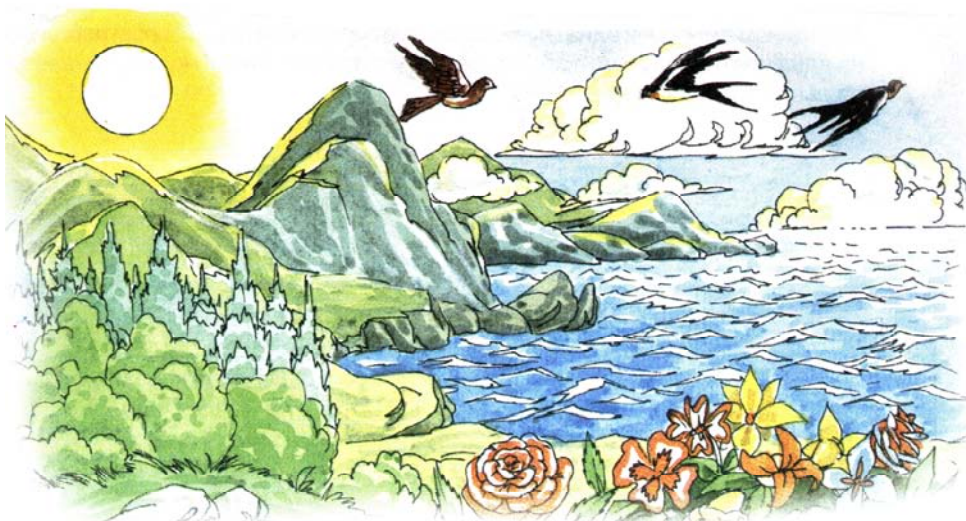
Доброто сонце се смее: овие бранови цела ноќ играле, се вртеле, лутеле и сега се разбушавени; зелената облека им е стуткана, а сомотската наметка сплескана.

– Добар ден! – зборува сонцето, наведнувајќи се над морето. – Добар ден, убавици! Ајде доста, потивко! Децата не ќе можат да се капат доколку не запрете така високо да скокате. Треба на сите на земјата да им е добро...

Стежнати од росата немирно се нишаат цветовите, чиниш се задеваат и зборуваат:

– Напишете за тоа колку сме убави в зори, накитени со росата! Напишете со букви малечки портрети на цвеќињата. Обидете се – тоа е лесно, зашто ние сме така едноставни...

Колку се итри! Тие мошне убаво знаат дека човекот не може со зборови да ја опише нивната мила убавина и – се смеат.

Со почит, симнувајќи ја капата, јас им зборувам:

– Вие сте многу љубезни! Ви благодарам за честа, меѓутоа – јас денеска немам време. Другпат, можеби...

Тие гордо се насмевнуваат, се протегаат кон сонцето. Неговите топли зраци блескотат во капките од росата, полевајќи ги латиците и листовите со брилијантен блесок.

А над нив веќе кружат златните пчели и оси, кружат, лакомо го цицаат слаткиот мед и во топлиот воздух се разлива нивната песна:

„Нека е благословено сонцето“.

Ловејќи мушички, ластовичките радосно и среќно црцорат: Колку е убаво да имаш брзи, лесни крилја!...

Луѓето се разбудија. Еве одат кон своите полиња на работа. Сонцето ги гледа и се насмевнува; тоа од сите поарно знае колку добрини луѓето сториле на земјата. Сонцето знае како земјата некогаш била пуста, а сега е преполна со големиот човечки труд; со трудот на нашите татковци, дедовци, прадедоци. Тие ги создале и сите играчки, сите убави работи на земјата.

На оградите руменеат трендафилите и насекаде цвеќето е насмевнато. Многу цвеќиња свенуваат, меѓутоа сите се свртени кон синото небо, кон златното сонце; шумолат самотните латици и точат сладок мирис, а низ воздухот, сив, топол, исполнет со арома, тивко броди нежна песна:

„Она што е убаво – убаво е
и тогаш кога мора да свене.
Она што е за сакање – го сакаме
и тогаш кога мора да исчезне... “

Дојде денот!

Добар ден, деца! Животот нека ви биде исполнет со уште многу вакви убави денови!

Максим ГОРКИ

□ Читам, размислувам, презентирам

- Што е, според писателот, најубаво на светот? Зошто тој мисли така?
- Како можат со букви да се портретираат цвеќињата?
- Од што се раководи писателот кога вели: „Нека е благословено сонцето“?
- Што им пожелува писателот на децата?

□ Вежби за изразување и творење

- Прифати го предлогот на писателот.

Набљудувај ја природата при изгревот на сонцето, и обиди се да направиш портрет на еден нејзин дел, односно да создадеш пејзаж.

Максим Горки

Кратки податоци за животот и творештвото на писателот

Славниот руски писател Максим Горки е роден во 1868 година.

Го напишал романот „Мајка“, драмите „На дното“ и „Малограѓани“, расказите „Срцето на Данко“, „Песна за соколот“ и други.

Умрел во Москва во 1936 година.

ТУКА СМЕ

Те побарав во изгревот на сонцето
сто светлини заедно да донесеме.
Те побарав во ноќта на месечината
илјада ѕвезди да посееме.
Те побарав во изворот
на животот
безброј врutoци да скротиме.
Те најдов во сивилото на денот
каде секој **почеток**
има неизвесен **крај**,
каде секја **радост**
има призив на **тага**,
каде секое добредојде
има своја воздржаност

и секоја насмевка
своја опачина.

Сеедно...
Тука сме
да ги скротиме дивите ветрови,
тука сме да ги израснеме
младите јасики,
тука сме да го осмислиме
и возвишиме денот,
тука сме да го одживееме животот
и нечујно да исчезнеме од него.

Милица Петрушевска

Јазично катче

АНТОНИМИ

Потсети се!

Истакнатите зборови во оваа песна по своето значење се спротивни еден на друг: **почеток - крај, радост - тага,**

Зборовите, односно изразите кои по своето значење се спротивни еден на друг се викаат **антоними**.

□ Вежба за дома

- Напиши зборови кои по своето значење ќе бидат спротивни на следниве: мрак, прв, тивко, ноќ, сега, зборува, над, убав, лесно, нема, многу, секој и никогаш.

ЗАЛЕЗ

Сонцето зајдува. Потонува
тешко за планината моја.
На местото каде што ќе падне
– ќе биде празник на румена боја.

Полека рането во оган паѓа
и крв румена по себе точи;
го испраќаат тревките
и занесените поетски очи.

Тревите шушкаат и мавтаат
за среќен да му биде патот,
поетот молчи и само гледа
тажно кон сончевото злато.

„Замина светлината“, си мисли
и страв во душата му иде
за тревите, небото и земјата,
како без неа ќе им биде.

Зашто може да се случи
таа светлост што се злати
кај птиците, кај луѓето –
никогаш да не се врати.

Шимо ЕШИЌ

Препев: Г. Петревски

Литературно катче

ПЕЈЗАЖНИ ПЕСНИ

Многупати сме го набљудувале залезот на сонцето и сме се восхитувале од глетката пред нашите очи. Уште со поголем занес залезот на сонцето го набљудуваат уметниците за потоа да ја отсликаат оваа природна појава: сликарите преку своите бои, музичарите преку нотите и тоновите, а поетите со помош на зборовите.

Песната „Залез“ нуди прекрасни слики и описи во врска со залезот на сонцето и затоа оваа песна е **описна** или **пејзажна**.

□ Зайомни

Пејзажни песни се оние во кои поетите ги искажуваат своите чувства предизвикани од убавината на природата или од природните појави.

Задача:

- Пронајди пејзажна песна и прочитај ја на часот.
- Обиди се сам да твориш на тема: „Пролетен пејзаж“.

ВЕЧЕР

Сонцето неосетно се спушташе сè пониско до големиот гребен на планината на запад. Сенките по долините растеа, се згуснуваа и од нив кроце се заплетуваа појасма на квечерината. Реката бучеше по-глуво и подлабоко. А ветерот, како некој тих трепет на воздухот, топло и миризливо, кроце се засилуваше. На зајдисонце сè повеќе растеше големиот 'рбет на планината, уште потемен на белината што ја испраќаше сонцето од зад него. А, на небото, над зајденото сонце, се капеа во руменина две пердувести облачиња. Руменината бргу се криеше и изминуваше. По доловите се разлеваше квечерината, топла и пријатна, исполнета со тихото брмчење на бумбарите по ридот...

Симон ДРАКУЛ

□ Вежба

- Пронајди ги речениците во текстот кои кај тебе будат визуелни елементи.
- Обиди се да дадеш опис на твоето родно место при залезот на сонцето.

ЛЕТНА СЛИКА

Како некогаш
и сега пак сме излегле
во градините со сонце полни
и ја славиме ведрината.

Растворени во песната на птиците,
сенките се модро лице на спомените.
Високо над стеблата ни лебди
раката на восхитениот поздрав.
Земјата не се забележува
и плодовите се хранат ене
од самата празнина –
Светлината!

... А можеби тоа блескаат
само водите на Детството.
Никако да ја затвориме
заборавената врата на Сонот.

Евтим КЛЕТНИКОВ

□ Читам, размислувам, презентирам

- Кој е основниот мотив во оваа песна?
- Анализирај ги стиховите.

... А можеби тоа блескаат
само водите на Детството.

Задача:

- Напиши состав на тема: „Летни убавини“.

Кратки податоци за животот и творештвото на писателот

Евтим Клетников е роден во с. Негре-
во, во 1946 година.

Автор е на следниве збирки поезија
за деца: „Клуч со златно своно“, „Златна ри-
пка“, „Море во сонот“, „Сончеви песни“ и др.

Евтим Клетников

„Светот на мислата нема граници“

Хенри ИЗБЕН

НА МОРСКИОТ БРЕГ

На морскиот брег на бескрајните светови се сјатуваат децата.

Бескрајното небо мирува над нив, неспокојната вода бучи. На морскиот брег на бескрајните светови се сјатуваат децата со викотници и игри.

Од песок си градат куќи, си играат со празни школки, од свенати лисје плетат чунови и со насмев ги пуштаат по широкото море. Децата си играат на морскиот брег на световите.

Не умеат да пливаат, не знаат да фрлаат мрежи. Ловците на бисери нуркаат по бисери, трговците пловат во своите бродови, а децата собираат камчиња и пак ги растураат. Тие не трагаат по скриени богатства, не знаат да фрлаат мрежи.

Морето се бранува со смев, и бело одлбеснува усмевката на крајбрежјето. Сметоносните бранови им пеат бесмислени балади на децата, слично на мајка додека ја ниша лулката на рожбата своја. Морето си игра со децата и бледо одлбеснува усмивката на крајбрежјето.

На морскиот брег на бескрајните светови се сјатуваат децата. По беспаката небесни се гони луња, се кршат бродови во непроодната вода. Смртта е насекаде, а децата си играат. Морскиот брег на бескрајните светови е големото пристаниште на децата.

Рабиндранат ТАГОРЕ

Превел: Видое Подгорец

□ Читам, размислувам, презентирам

- Текстот „На морскиот брег“ е богат со поетски слики. Која од тие слики ти остави најсилен впечаток?
- Што постигнал поетот со тоа што на едната страна ја прикажал разиграната снага на бескрајното море, а на другата децата кои градат куќички од песок, плетат чунови од свенати лисја и ги пуштаат да пловат по морските бранови?
- Зошто морето им е наклонето на децата?
- Во што се состои сличноста помеѓу морето и децата?

□ Вежби за изразување

- Откриј ги темата и идејата на текстот.
- Напиши ја фабулата на текстот.
- Пронајди ги речениците во кои откриваш аудитивни и визуелни елементи.

Кратки податоци за животот и творештвото на писателот

Рабиндранат Тагоре

Рабиндранат Тагоре (1861–1941) е роден во најголемиот индиски град Калкута, крај Бенгалскиот Залив.

Автор е на следниве збирки лирски песни: „Вечерни песни“, „Утрински песни“, „Златниот чун“, „Лебед“ и др. Неговата лирика е нежна и чувствителна, а животот го согледува во радоста, убавината и љубовта.

Од другите видови литературни творби попознати му се: „Читра“, „Крал“, „Пошта“ (драми); „Еродолом“, „Дом и свет“ (романи).

Во 1913 година ја добил Нобеловата награда за литература.

ПОВЛЕКУВАЊЕ НА МОРЕТО

Се повлече морето,
пред нас дното се појави
на дрочна градина слично
во средината со златна јаболкница
сјајот нè зашемети.
Темното,
со кое нè мамеше, Длабината
по која пловевме среќни
сосема нè разголи.

Амфорите во нас беа празни
мрежите искинати.
Ги немаше медузите и октоподите,
ја немаше короната
на подводниот владетел.

Собрани на брегот, ненадејно
свикавме со полн глас.
По небото викавме
морето да ни го врати.

Михаил РЕНЦОВ

▣ Збор по збор – го збогатувам речникот

амфора – антички земјен сад за вода со две дршки

медуза – морско бескичмено животно кое личи на звонче или на чадор

октопод – осмокрако морско животно

▣ Читам, размислувам, презентирам

- Какви чувства преовладуваат во песната?
- Кои поетски слики ги откриваш во песната?

Задача:

- Обиди се на свој начин да создадеш песна или состав во кој ќе ги опишеш убавините на синото пространство.

Поетот за песната

„Лето, 1977 година. Стоев на брегот на Белото Море. Тоа ме мамеше со тајноста. Гледав во морската вода и размислував: Што би било ако морето испари, исчезне, ако ја снема неговата тајновитост, длабочината, синилата, царството на подводниот свет со амфорите, октоподите, различната флора и фауна?... Морето мами со тајноста како и човекот. Тоа ги измами моите погледи и размисли, а плод на ваквите размисли е и оваа моја песна.“

Кратки податоци за животот и творештвото на писателот

Михаил Ренцов е роден во Штип, во 1936 година. Во родниот град завршува гимназија, а студии по право на Универзитетот во Скопје. Работел во Народната и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ – Скопје, а сега, по пензионирањето, исклучиво е посветен на книжевната работа.

Михаил Ренцов

Ренцов е афирмиран поет. Тој е поет на тагата. Неговата поезија се одликува со цврста структура: малку зборови, широка во мислење, со богати слики и многу музика во стихот.

Досега ги објавил следниве книги со поезија: „Иселеник на огнот“, „Нокно растење на зборот“, „Страв“, „Полноќ“, „Нерези“, „Тој“ (поема), „Амфора“ и др.

Добитник е на бројни признанија меѓу кои наградите: „Браќа Миладиновци“, „11 Октомври“, „Григор Прличев“ и др.

ТАТКОВИНА НА ПРИКАЗНИТЕ

*Приказните спијат насекаде:
в планина, врз некоја карпа цврста,
или пак во некое полско цвеќе,
а најмногу сакаат,
најмногу сакаат да заспијат
во срцето на некое дете.*

Драган ЈАНЕВСКИ

- ✿ **Татковината на приказните** – М. Вогелник
- ✿ **Умното момче кројач** – Браќата Грим
- ✿ **Златни раце** – Башкирска сказна
- ✿ **Момче невеста фалеше** – Народна песна
Хумористични песни
- ✿ **Солунски патрдии** – Миле Попоски
Драма.
Драмски видови: трагедија, комедија, современа драма
- ✿ **Зимски јаготки** – Сибирска народна приказна
- ✿ **Тага за Пепелашка** – Перо Миленкоски
Второстепен реченичен член: Атрибут
- ✿ **Ливада** – Добрица Ериќ
- ✿ **Што е подобро** – Сомалиска народна сказна
- ✿ **Песот кој не знаел да лае** – Џани Родари
- ✿ **Лисицата и гавранот** – Доситеј Обрадовиќ
- ✿ **Лисицата, ежот и кртот** – Народна приказна
- ✿ **Запис за славејот** – Милутин Бебековски
- ✿ **Лисицата и волкот** – Ла Фонтен

ТАТКОВИНАТА НА ПРИКАЗНИТЕ

Прашувате од каде доаѓаат приказните и каде сè се наоѓаат? Тие се насекаде..., некои живеат во шумата. Таму клечат под густот зелениот мов или се кријат во шумот на лисјето. Дење се кријат, а штом ќе се смрачи, излегуваат за да поиграат на чистинката. Ноќе, на светлината од месечината, шетаат слободно низ гранките. Таквите приказни треба да се читаат со тивок глас, зашто инаку ќе се исплашат и ќе побегнат.

Другите приказни се во полето, во зрелото жито и во високата трева. Тие тешко можат да се забележат, зашто исчезнуваат со бранувањето на житата и тревата. Најмногу го сакаат сонцето и светлите топли денови.

Некои приказни, пак, живеат меѓу облаците. И тоа меѓу оние облаци кои лесно пловат по небото и во секој момент го менуваат својот лик. Сега личат на страшни ѕверки, сега на бели овци. Потоа на змеови со девет глави или на волшебни дворови со три влезови. Понекогаш личат на мали весели џуџиња.

Многу приказни има и во водата. Водата ги носи со себе и понекогаш ги остава по бреговите – во трските, грмушките и во шупливите врби.

Приказни има и во нашите куќи. Клечат во кујните зад тенџерињата и под подот во собите. Во темните катчиња приказните сакаат да се вовлечат во сенките што ги фрлаат запалените светилки.

Приказните влегуваат во вашите соништа. Доаѓаат кај вас сосема нечујно додека спиете и разиграно шетаат сè до утрото. Тогаш земаат гума, бришат сè, па потоа исчезнуваат.

Најмногу приказни има во вашите глави. Тука се скриени и чекаат да ги повикате, за нив да им раскажувате на вашите мајки, сестри, браќа и на учителките. Чекаат да ги запишете во тетратките и во своите дневници. Чекаат така илјадници приказни. Чекаат само да ги измислите. А, зошто да не? Обидете се!

М. ВОГЕЛНИК

□ Читам, размислувам, презентирам

- Која фотма на раскажување ја откри?
- Што сака да каже авторот на овој текст кога вели дека приказните ги има насекаде, но најчесто дење се кријат, а штом ќе се смрачи, излегуваат?
- Зошто приказните треба да се читаат со тивок глас?
- Кои се главни ликови во приказните кои „живеат“ во шумата?
- Зошто приказните што „живеат“ во полето, во зрелото жито, најмногу го сакаат сонцето?
- Зошто во приказните што „живеат“ меѓу облаците, јунаците често личат на бели овци, час на змејови, волшебни дворци, час на мали џуџиња?
- Каде, според авторот, има најмногу приказни. Зошто токму таму?

□ Вежба за изразување и творење

● Преку овој текст авторот те повикува да составиш приказна и да ја запишеш во својата тетратка.

Послушај го! Тоа, навистина, не е лесна работа, но не е ни премногу тешка и неостварлива.

Обиди се!

За да ти ја олесниме работата, ти го даваме почетокот на приказната, а твоја задача е да ја довршиш и да ѝ дадеш наслов.

*
* *

Еден ден една ранета птица леташе над шумата. Кога почувствува дека силата ѝ е премалена, слета на брезата и ѝ рече:

– Убава брезо, дали можам да се одморам на твоите гранки додека не огрее топлото сонце? Ќе ти пеам најубави песни! ...

Продолжи !

УМНОТО МОМЧЕ КРОЈАЧ

Си била еднаш една горделива принцеза. Ниеден принц не можел да ја земе за жена. Секој што ќе ја побарал нејзината рака, морал нешто да погоди. Оној што ќе ја решил загатката, требало да ѝ биде маж.

Во градот живееле тројца кројачи кои сакале да си ја пробаат среќата. Се пријавиле во замокот и принцезата ги прашала: „Имам два вида коса на главата, која боја се тие?“

„Ако е само тоа“ – рекол првиот, „ќе бидат црна и бела, како кумурот и солта“.

„Погрешно,“ – рекла принцезата. „Сега нека се обиде вториот!“

Вториот рекол: „Ако не се црна и бела, тогаш се кафена и црвена“.

„Погрешно!“ – повторно рекла принцезата.

Тогаш третиот кројач рекол: „Принцезата има сребрена и златна коса на главата, тоа се двете бои.“

Принцезата пребледела и рекла: „Погоди!“ Но, ќе мораш уште нешто да сториш. Во шталата има мечка. Кај неа ќе мораш да ја поминеш ноќта. Ако утре сè уште си жив, ќе се ожениш со мене!“

Младиот кројач ниту малку не се исплашил, туку расположено рекол: „Храбриот има право на живот.“

Вечерта го однеле кај мечката. Таа сакала да го нападне. „Полека!“ – ѝ рекол кројачот. Од пазувите извадил виолина и почнал да свири. Тогаш мечката почнала да игра и го прашала младиот кројач: „Дали свирењето виолина е тешко?“ „Сосема лесно“ – одговорил кројачот. „А дали би сакал да ме подучуваш?“ – го прашала мечката. „Тогаш ќе знам да играм и да пеам како што сакам“.

„Од сè срце“ – одговорил кројачот. Но, покажи ми ја прво шепата.“ Тој нашол едно менгеме каде што мечката ги ставила шепите. Тој бргу ѝ ги прицврстил. Потоа, си отишол во аголот, легнал на сламата и заспал. А мечката цела ноќ гласно ‘ржела, па принцезата мислела дека го изела кројачот.

Но, следното утро, кројачот стоел жив и здрав, та тие морале да одат в црква на венчавка.

Браќата ГРИМ

▣ Збор по збор – го збогатувам речникот

принцеза – кнегиња, престолонаследничка, ќерка на крал
принц – кнез, престолонаследник, син на крал
замок – раскошен дворец

▣ Читам, размислувам, презентирам

- По што заклучуваш дека третиот кројач е умно момче?
- Кои други особини ги поседува тоа момче?
- Кое е значењето на исказот: „Храбриот има право на живот“?
- Како е предаден ликот на младата принцеза?
- Која е пораката на оваа сказна?

▣ Вежби за изразување

- Прераскажи ја содржината на сказната „Умното момче кројач“. Внимавај на редоследот на настаните.

▣ Задача

- Пронајди и прочитај уште неколку сказни од Браќата Грим. Коментирај ги постапките на ликовите во сказната што најмногу ти се допадна.

ЗЛАТНИ РАЦЕ

Некогаш, многу, многу одамна, во степата живеел еден голем богаташ. Се викал Ганјан. Бил сточар и имал многу убава ќерка по име – Мефтук. Татко ѝ многу ја сакал и ѝ ја исполнувал секоја желба.

– За кого сакаш да се омажиш, ќерко? – ја прашал еден ден таткото. Девојката малку се замислила и му одговорила:

– За оној којшто во исто време ќе биде најсиромашниот, но и најбогатиот човек на светот, татко...

Стариот Ганјан многу се зачудил: „Каде да ти најдам такво момче?“, рекол повеќе за себе, но девојката го слушнала и веднаш му одговорила:

– Не мораш да го бараш, татко. Само повикај ги момчињата и тие сами ќе ти дојдат!

Стариот богаташ ја послушал ќерка си и пратил гласници на сите страни. Необичната вест веднаш се расчула насекаде. И, дошол денот кога сите момчиња кои сакале да ја имаат мудрата девојка за своја жена, се собрале во дворот на идната невеста. Таткото и ќерката седнале на еден скап и голем килим и ги повикале момчињата да раскажат сè за себе, за да можат да се определат за еден од нив.

Првин пред девојката излегле момчињата во најскапа облека. По нив нивните слуги воделе камили натоварени со скапи подароци за невестата.

– Те сакаме, убава девојко, – ѝ рекле, – ајде сега, одбери си еден од нас. Кој најмногу ти се допаѓа?

– Сите вие сте многу богати, – им вратила девојката, – но докажете по што сте и најсиромашни луѓе на светот?

– Затоа што го немаме најголемото богатство на светот – твоите раце и твоето срце, девојко! – ѝ вратиле тие.

Веднаш по нив, пред девојката излегле младите војници.

– Ние не сме богати, но кога ќе појдеме во борба, ќе освоиме многу земја и ќе бидеме богати од пленот!

– А, можеле ли нешто да сторите и да се збогатите без да војувате и без да пљачкате туѓи имоти! – ги прашала девојката. Војниците ги наведнале главите и се повлекле засрамени.

Потоа дошле момчињата кои со себе носеле големи ковчежи со неброено богатство. И рекле дека целото тоа непроценливо богатство ќе ѝ припадне нејзе ако се определи за некој од нив.

– Не, – им одговорила мудрата девојка, – тоа значи дека сега сте богати, но кога ќе ми го дадете богатството мене, пак ќе осиромашите. Јас барам момче кое истовремено е и најбогато, но и најсиромашно!

Тогаш пред нејзе се појавило едно убаво младо момче во скромна, но чиста облека. Кога се поклонило пред богаташот и неговата ќерка, таткото навредено и луто му се обратил:

– Зарем и ти бре, парталко, се осмелуваш да ја побараш раката на мојата убава и богата ќерка!? Каде ти е богатството, ајде, покажи го!...

▣ Збор по збор – го збогатувам речникот

степа – рамница обрасната со трева која поднесува суша

долама – горна долга машка облека, најчесто од волна

▣ Читам, размислувам, презентирам

- Сказната е намерно прекината. Размисли и обиди се да ја довршиш.

- Пронајди факти со кои сиромашното момче ќе успее да го убеди старецот дека ја залужува раката на неговата ќерка.

МОМЧЕ НЕВЕСТА ФАЛЕШЕ

Момче невета фалеше:
– Имам невеста работна,
на ден си нишка тегнеше,
в недела кадела, вретенце
и во месецот пасменце,
а на година платненце.
Там дека мома предеше,
тешка ја дремка нападна;
бутна си фурка в пепелот,
та легна мома, та заспа.
Пустата фукра дренова,
дури се мома разбуди,
пустата фурка никнала,
родила дренки здреани!
Кога се мома разбуди,
здрели се дренки назоба.

Хумористична народна

□ Читам, размислувам, презентирам

- Какви чувства побуди кај тебе оваа песна?
- Кој е изложен на потсмев во песната? Кои се причините за тоа?

Литературно катче

ХУМОРИСТИЧНИ ПЕСНИ

Народните и авторските лирски песни чиј основен мотив е хуморот се викаат **хумористични песни**.

Во хумористичните песни на духовит начин се исмеаваат човековите мани и пороци: мрзеливоста, глупавоста, алчноста, пијанството и слично.

Задача: Опиши лик од хумористична песна испеана за личност од твојот град или од поблиската околина.

СОЛУНСКИ ПАТРДИИ

(Сцена од првиот чин)

Вовед во извадокот

(Пејо од Мариово и Секула, слуга на Аџи Јанкула од Прилеп, се многу гладни, но без пари. За да го заситат гладот, седнуваат во една гостилница во Солун и на младото келнерче му порачуваат да им донесе јадење и пиење во изобилство. Откако ќе се најдат, го повикуваат гостилничарчето, наводно за да му платат.)

СЕКУЛА: Момче, напрај го есапо. Да го платам мастраво па д'ојме да бркаме работа...

ГОСТИЛНИЧАРЧЕТО: Пеки, чорбаџи (Момчето гледа што е изедено и испиено и пресметува на прстите)

ПЕЈО: Ашколсун! Ашколсун, баце! Ти да платиш? Јас правам овде гости, ти да платиш. Али јас чув добро, али така ми се стори. Госпо да чува и брани! Момче, прај го есапо, бре јунак, и дај ми го мене!

(Момчето ги гледа обајцата нерешително)

СЕКУЛА: (плачно-протесно) Брачет! Пријателе! Кардаш! Пејо, брате! Сум твој гостин, ама пушти ме јас да платам! На денешен ден... (плаче) умре покојната ми мајка... мајчица Софија. За душата... (липа и шмрка) мамичка ми Софија... На денешен ден иљадо... Беше понеделник... али четврток...

ПЕЈО: Јок! Од твоето плајчајне ништо не бидува! Ако мајчица Софија тебе ти беше мајка, мене ми беше баба. За нејзината душа јас сакам да платам, атер да не ти останат!

СЕКУЛА: Ама како ти да плјајчаш за мајка ми?! Како ч'излезам пред очи на мајчица ми... (плаче). Ти не знајш, баце, што душа беше мајка ми! Ако не платам сега, голем грев си земам на душа... Момче, златен мој, прај го есапо и згора приклај еден грош за тебе, и дај ми го мене!

ПЕЈО: (станува и вика) Јок!

СЕКУЛА: (станува и вика) Јок!

ГОСТИЛНИЧАРЧЕТО: (Ги гледа двајцата и не знае што да прави.)

ПЕЈО: Чунки двајцата сакаме да го платиме алашверешо, кардаш, ти пресечи: али да платам јас, али да плати мојов побратим. (На Секула) Туку да знајш, баце, овде ме боли! (Се чука по градите.) Момче, ти пресечи. Ич не бој се, ти бакчижо че си го добијаш и вака и така. (На Секула) Да е преврлиме и оваа работа па да сјојме, да бркаме друзи работи. Ајде, кардаш!

ГОСТИЛНИЧАРЧЕТО: Ама, јас... чорбаџи... како јас...?

СЕКУЛА: (На гостилничарчето) Знајш шо, златен, не мачи се многу! Покажи само со малото прсте: ти да платиш, или ти. Ние имаме пари ко пес болви... Нејќум лаф! Нема да не зијаниш ни мене, ни него! Саде покажи!

ПЕЈО: Ние сме добри пријатели, поарни од брајча. Еве! (Го бакнува Секула в образ и плукнува кришно.)

СЕКУЛА: (Го брише бакнатионт образ и тој го бакнува Пеја). Еве! (И плукнува.)

ГОСТИЛНИЧАРЧЕТО: Јас не знам, чорбаџи...

ПЕЈО: Ако не знајш, синко, јас че ми те научам па да знајш за друг пат... (Вади од џеб шамија) Че ми ти ѝ врзиме очите с' оваа шамија и че застанеме... Мојов побратим... овде... десно... јас одде... полево малце... (Момчето се смее, му станува интересно.) И ти кого че ватиш прв со рака, тој че плати. Али мене че ме ватиш, али него, ние не бериме гајле, пари имаме ко болви пес... И ти не бери гајле, вајчај слободно!

СЕКУЛА: (Му дава знак на момчето како да го моли него да го фати. Пејо тоа го видува и божем се лути.)

ПЕЈО: Аааа, побратиме, со илџе да нема! (На момчето) Кардаш, со правина и чесно (Пејо му ги врзува очите на момчето). Че бром до три и почни! Еден... два... три...

ГОСТИЛНИЧАРЧЕТО: (Со врзани очи ги испружува рацете, смејќи се и тргнува напред да ги бара. Пејо и Секула нога за нога, газејќи на прсти, се оддалечуваат од гостилницата и се кријат во еден од сокаците. Момчето барајќи се удира во масата, масата се превртува и сè што имало на неа се истура наземи. Ја вади шамијата од очи, ја сфаќа измамата и засрамено бега в гостилница.)

Миле ПОПОСКИ

▣ Збор по збор – го збогатувам речникот

ашколсун – браво
есап – сметка
мастраф – трошок
кардаш – брат
пеки – добро

чорбаџи(ја) – богаташ
јок – не
чунки – бидејќи
лаф – збор

Литературно катче

ДРАМА

Текстот „Солунски патрдии“ е пишуван во дијаложка форма и е наменет за изведба на театарска сцена. Настаните се прикажуваат преку говорот и дејството на актерите.

Ваков вид литературна творба се вика **драма**.

Зборот драма е од грчко потекло и значи чин, глума.

□ Зајомни

Драма е литературно дело напишано во форма на дијалог преку кој се прикажуваат луѓето во акција.

ДРАМСКИ ВИДОВИ

Има три основни драмски видови: **трагедија**, **комедија** и **современа драма**.

Трагедија е драмска творба низ која е отсликана несреќната судбина на јунакот, односно на главниот лик во драмата. Тој е во постојан судир со другите ликови од околината што го опкружува, борејќи се да ги одбрани сопствените идеали, но секогаш завршува трагично, го губи животот.

Комедија е драмска творба во која на потсмев се подложени негативните особини на луѓето или на општеството.

Современа драма е литературна творба во која доминираат теми и мотиви од современеиот живот: внатрешниот свет на ликовите, нивните размислувања и постапки, нивните таги и радости, нивните маки и страдања.

□ Задача

Во училишната или во најблиската библиотека побарај ги драмите: „Парите се отепувачка“ од Ристо Крле, „Чорбаџи Теодос“ од Васил Иљоски и „Диво месо“ или „Тетовирани души“ од Горан Стефановски. Прочитај ги и обиди се да утврдиш која од овие драми е трагедија, која комедија, а која современа драма.

„Жално е што има луѓе кои едни сакаат, а други мразат“

Жак Б. МОЛИЕР

ЗИМСКИ ЈАГОТКИ

Некоја жена имала две ќерки. Една била нејзина, а другата пасторка. Нејзината ќерка била грда и за секоја ситница плачела. Пасторката, пак, била убава, мила и секогаш насмеана.

Во еден декемвриски ден, кога ќерката на макеата трабало да го прослави роденденот – ѝ рекла на мајката:

– Мамо, сакам јаготки!

– Јаготки!? – се зачуди мајката.

– Да, да мамо! Сакам јаготки!

– Но, дете мое, зарем во ова време на годината јаготки?

– Да, во ова време! – ѝ рекла ќерката и почнала да плаче.

– Ќе ти дадам јаболко или портокал, но сега нема јаготки – ја тешела мајката.

Во тој момент во собата влегла пасторката, носејќи нарамник дрва.

– Аа, си дошла, вештереке една! – извикала ќерката на маштеата.

– Ти ќе ми најдеш јаготки. И немој да се враќаш дома без нив. Дали слушна?

Тоа рекла и со сета сила ја удрила по образот. Пасторката се затетеравила и одвај се задржала на нозете. Задржувајќи ги солзите, излегла од дома.

„Каде можам сега да ѝ најдам јаготки?“ – размислувало девојчето и пошло в гора. Пределот низ кој минувала бил пуст. На небото блескала Месечината како Сонцето нападне. Одеднаш тој пуст крај почнал да се полни со дрвја, од земјата почнала да никне трева, а по тревата румени јаготки. Запеале и птиците кои на девојчето почнале да му слетуваат на рамената. Брзо ја полнела кошницата со јаготки.

Кога се вратила дома, домашните не можеле да се начудат: девојчето донело вистински јаготки. Веднаш ги изеле.

– Мораш да одиш пак по јаготки – заповедала маштеата. – Ти колку малку донесе, што нам само апетитот ни се отвори. Но, сега и ние ќе појдеме со тебе за да видиме кој ти ги дал.

– Никој не ми ги даде. Сама ги набрав, – одговорило девојчето.
– Мислиш дека сме толку глупави и дека не сфаќаме ништо –
викнала маштеата.

– Тргувај, што чекаш!

Со солзи во очите, девојчето тргнало в гора, а по неа домашните.
Патем ја тепале и гонеле за да оди побрзо, иако била уморна. Најпосле
ја натерале да трча. Долго трчало, а кога се уморило паднало во снегот.
Маштеата потрчала да ја удри со ластегарката со која се потпирала,
но пред неа се направила бара. Од земјата почнале да никнат бодликави
грмки кои нагло се ширеле.

Што станало со девојчето?

Кога се прибрало од умора, станало и погледало назад, но имаше
што да види: нејзините гонители исчезнале. Станала и пошла кај јагот-
ките. Од блиската грмушка полетале птици.

Оттогаш повеќе никој не го видел девојчето меѓу луѓето. Во дол-
гите, студени декемвриски ноќи, кога децата ја дочекуваат Новата го-
дина, северниот ветар сега им раскажува за девојчето кое птиците го
однеле во непознат, прекрасен крај. Од тоа време до денес, покрај онаа
бара се наоѓа една врба која плаче, една тенка топола и еден исушен
брест на кој кукаат кукавици.

*Сибирска народна приказна
(превел: Петко Домазетовски)*

□ Читам, размислувам, презентирам

- Кои се главните ликови во оваа приказна?
- Кои од тие ликови се насилници? Зошто?
- Каква желба изразила разгалената ќерка за својот роден-ден? Зошто таа нејзина желба била неосстварлива?
- Какво чудо се случило кога пасторката отишла во гората по јагоди?
- Што симболизира врбата која покрај барата плаче, а што симболизираат тополата и исушениот брест на кој кукаат кукавици?

Задача:

- Прераскажи читана или гледана народна приказна.

ТАГА ЗА ПЕПЕЛАШКА

Во топла соба – дом татков сакан
читаше дете прекрасна бајка
за едно тажно девојче мало
и една лоша маќеа-мајка.

.. Само за солзи, клетви и тага
знаеше тоа девојче мило.
Навреди тешки носело в срце –
жедно за радост, за љубов било.

Мајчина рака без да го гали
раснело тажно, без игри, песни –
нејако птиче удрено в крило,
зошто,
само, без јато сред бури бесни.

... Детето в тага пророни солзи,
– безмерна болка на срце сети
и в шепот рече: „О, зошто,
живеат луѓе зловни и клети!“

Перо МИЛЕНКОСКИ

□ Читам, размислувам, презентирам

- По што оваа песна е слична на приказната „Зимски јаготки“?
- Каква слика е дадена во првата строфа?
- Уште колку други строфи има песната?
- По колку стихови има во секоја строфа?
- Кои стихови во строфите содржат рими?

Јазично катче

Второстепен реченичен член: АТРИБУТ

За да може посликовито и поверодостојно да ги искаже своите чувства за страдањата на сирачето од сказните за Пепелашка, поетот во стиховите на песната „Тага за Пепелашка“ употребил повеќе зборови кои стојат во тесна врска со именката на која се однесуваат и на тој начин поблиску ја определуваат означувајќи некоја особина на предметите, суштествата, појавите или поимите означени со именките.

□ Соіледај

Во **топла** соба – дом **татков, сакан**

Определувајќи ги именките по некоја особина, овие членови на реченицата, всушност, вршат атрибутска служба, или со други зборови речено – тие се **атрибути**.

Атрибутот е второстепен реченичен член бидејќи со неговото отсуство нема битно да се измени структурата на реченицата, односно мислата искажана со реченицата и без атрибутот ќе остане потполно јасна.

□ Ѓпореди и извлечи заклучок

- а) Читаше дете прекрасна бајка
- б) Читаше дете бајка.

Со употребата на атрибутот се збогатува не само искажаната информација, туку и сликовитоста во изразувањето.

□ Соіледај

Врело сонце пече, пржи,
скрила птичка нежен глас...
нека грее, нека пржи –
сега зрее житен клас.

Видое Подгорец

Сонце пече, пржи,
скрила птичка глас...
Нека грее, нека пржи –
сега зрее клас.

Според Видое Подгорец

Атрибутот најчесто е придавка, но може да биде и некој друг вид именски збор: именка, заменка или број.

На пример: Тој страдаше за **капка** вода.

На **онаа** планина постои извиднички дом.

▣ Вежба

● Откриј ги зборовите што вршат атрибутска служба во следниов текст:

ЛИВАДА

Ливадата е трпежа поставена за пеперутките и пчелите.

Ливадата е шарен килим распослан на него да се тркалаат децата,

Ливадата е шума во која мравките, штурците и другите бубачки ги прават своите куќички.

Ливадата има миризлива коса што ја чешла ветерчето, а ја потстрижуваат косачите.

Кога почнува косењето, ливадата секое утро осамнува со крупни капкички на трепалките.

Тоа се солзите на тревата и цвеќето што косачите ги викаат – роса.

Колку тревки ќе паднат под острите коси, толку капкички роса ќе капнат на жедната земја.

Добрица ЕРИЌ

ШТО Е ПОДОБРО

Живееше еден богат човек кој имаше тројца синови. Нивниот сосед исто така беше многу богат и тие го почитуваа. Тој имаше многу убава ќерка и секој од синовите на богатиот одеше да ја бара за жена.

Соседот тогаш им рече на тројцата момци:

– Деца мои. Јас мислам дека ако ја дадам ќерка ми на еден од вас, другите двајца ќе се лутат. Затоа на секој од вас ќе му дадам по сто златници. И потоа ќерката ќе му ја дадам на оној којшто за златниците ќе купи нешто најдобро.

Браќата се согласија, ги зеdoa златниците и тргнаа на пат. Секој од нив бараше да најде и да ја купи најкорисната и најубавата работа. Од многуте нешта првиот од нив одбра килим кој чинеше сто златници. Тој килим можеше за миг да го пренесе оној што ќе седне на него таму каде што ќе посака.

Вториот брат за сто златници купи еден лимон. Оној што ќе го испие неговиот сок, ќе може да живее вечно.

Третиот брат купи огледало за сто златници. Тоа огледало ја имаше моќта да го покажува човекот каде и да се наоѓа.

И така се случи сите тројца браќа да се сретнат во истиот град. Се израдуваа еден на друг, па секој покажа што купил. Двајцата браќа му рекоа на оној што го купил огледалото:

– Дај да ја видиме девојката.

Тие погледнаа и видоа дека девојката умира, а околу неа седат луѓе и плачат. Штом го видоа тоа, браќата му рекоа на оној со килимот:

– Ајде да одлетаме со твојот килим!

Тој се согласи и за миг стасаа таму каде што сакаа, па тогаш му рекоа на оној со лимонот:

– Оживеј ја девојката!

Тој веднаш го пресече лимонот, ѝ даде на девојката да го испие сокот и таа оживе.

За кого се омажи девојката? Со неа се ожени оној што ѝ донесе лимон.

– Сопственикот на огледалото само виде дека девојката умира и многу му благодариме за тоа. Огледалот му остана и тој ништо не загуби. Исто така и сопственикот на килимот. Тој ги пренесе сите таму каде што требаше и нему му благодариме за тоа.

Оној што го донесе лимонот, тој ѝ го врати животот на девојката, но неговиот лимон веќе беше искористен. Тој ги потроши своите сто златници за животот на девојката и затоа е најправилно таа нему да му припадне.

Сомалиска народна сказна

□ Читам, размислувам, презентирам

- По кој редослед се одвиваат настаните за кои се зборува во оваа сказна? Кои од тие настани се, или можат да бидат, вистинити, а кои фантастични?
- Што препознаваш во:
 - Килимот што може да лета во височините?
 - Лимонот чиј сок има волшебна моќ?
 - Огледалото со чија помош може да се видат луѓето каде и да се наоѓаат, како и настаните каде и да се случуваат?
- Своето тврдење поткрепи го со конкретни примери.
- Зошто девојката се омажила за момчето кое поседувало лимон?
- Откриј ја пораката на оваа сказна.

□ Потсети се!

- Како се викаат литературните творби во кои среќаваме ликови од фантазијата?

□ Задачи

- Усно прераскажи сказна што ти оставила посилен впечаток.
- Откриј ги елементите на сказната.

ПЕСОТ КОЈ НЕ ЗНАЕЛ ДА ЛАЕ

Бил еднаш еден пес кој не знаел да лае. Не лаел, но мјаукал, мукал, рикал и ништо не знаел. Бил осамен пес и којзнае како дошол во земјата на песовите.

Самиот тој не забележувал дека нешто му недостасува, туку на тоа другите го предупредувале. Му велеле:

- Зар ти не лаеш?
- Не знам. Јас сум странец...
- Гледај, каков одговор! Зар песовите не знаат да лаат?
- Зошто?

– Затоа што се песови. Лаат при поминувањето на луѓето, на ма-чињата, на полната месечина. Лаат кога се задоволни, кога се нер-возни, кога се лути. Најмногу ноќе, но често и дење...

– Можеби, но јас...

– Што ти? Нема сигурно да речеш дека си нешто посебно и дека утре ќе пишува за тебе во весниците.

Песот не знаел што да одговори на овие критики. Не знаел да лае, а не знаел како и да научи.

– Направи како мене – му рече еден ден петелот, кому му беше жал за песот. И тој некаде уште еднаш, двапати, трипати, секој ден скришум вежбаше од утро до вечер.

Понекогаш, кога можеше да вежба на мир, тој одеше в шума. Едно утро успеа толку убаво да закукурика, та лисицата која го слушна, помисли:

– Најпосле, ми дојде и петелот во посета... Ќе отрчам да му се заблагодарам на посетата!

И, навистина, тоа и го направи. Може да се замисли нејзиното изненадување кога место петел здогледа пес како клечи на тревата и кукурика.

– Ах, така значи! – рече лисицата. – Ми подготви стапица!

– Стапица?

– Се разбира. Направи да поверувам како петелот заскитал во шумата, а ти си се скрил за да ме зграпчиш. Среќа што навреме те забележав. А тоа не е убаво од твоја страна...

– Те уверувам дека јас... Гледаш дека воопшто не сум помислил на тоа. Дојдов само да вежбам.

– Да вежбаш? А што?

– Да лаам. Речиси и научив... Слушај како тоа добро го изведувам.

И тој ѝ дофрли на зачудената лисица едно развлечено „кукурику“.

Таа само што не умре од смеа. Се тркалеше по земјата, гризејќи си ги мустаќите и опашката. Песот беше толку навреден, та молчејќи замина од шумата со насолзени очи.

Песот трчаше, трчаше... Одеднаш застана. Каков беше тој чуден глас што го слушна? Ав, ав!

Гласот доаѓаше некаде од близината, од грмушките.

– Ав, ав!

– Оваа песна ми се допаѓа – си рече во себе. – Сепак, не знам за какво животно станува збор.

– Ав, ав!

– Сигурно е жирафа – продолжи да размислува. – Или можеби е крокодил. Морам внимателно да му се доближам.

Провлекувајќи се низ тревата, сирна зад грмушката. Се зачуди кога пред себе виде пес.

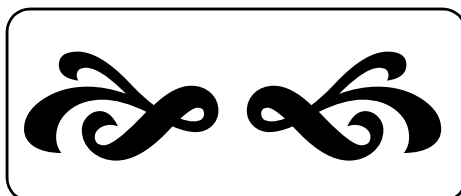
- Здраво, песу!
- Здраво!
- Можеш ли да ми кажеш каква е таа песна што пред малку ја пееше?
- Каква песна? Да не си од моето пошироко семејство, би ти се насмеал в лице. Не е тоа никакв песна, туку... едноставно лаев!
- Лаеше?! Ти знаеш да лаеш?
- Бездруго. Да не мислиш, се разбира, дека ќе рикам како слонот или лавот?
- Ќе сакаш ли да ме научиш да лаам?
- Зарем ти не знаеш?
- Не.
- Слушај и добро гледај. Вака се прави тоа: ав, ав, ав...
- Ав – ав! – веднаш му одврати нашиот пес, а во себе од задоволство си помисли:
- Најпосле пронајдов вистински учител!

Џани РОДАРИ

□ Вежби за изразување

- Прераскажи го текстот „Песот кој не знаел да лае“ според следниов план:
 - Песот-странец кој не знаел да лае
 - Петелот во улога на учител по лаење
 - Средба на песот кој не знаел да лае со лисицата
 - Песот-странец научил да лае
- „Песот - најверен човеков пријател“ - говорно изразување.

ЛИСИЦАТА И ГАВРАНОТ

Гавранот најде негде парче месо и го држеше во клунот, стоејќи на една гранка. Лисицата го намириса месото, потрча под дрвото и почна да го фали гавранот, велејќи: „Мили боже, красна птица! Што убави перја има! Уште да има и таков глас, од неа подобра птица на светот ќе нема!“ Гавранот го отвори клунот и почна да грачи. Месото му падна долу, лисицата го грабна и го изеде, потсмевајќи се и говорејќи: „Е, мој гавране, сè имаш, но ум немаш!“

Доситеј ОБРАДОВИЌ

□ Читам, размислувам, презентирам

- Кога лисицата започнала да го фали гавранот?
- Со каква цел го правела тоа?
- Зошто на крајот таа му рекла дека тој има сè, но не и ум?
- Која е пораката на авторот преку оваа басна?

Задача:

- Прераскажи прочитана басна.

ЛИСИЦАТА, ЕЖОТ И КРТОТ

Ежот и Кртот се заортачиле некогаш за да работат селска работа.

– Е, бре, Крту, – му рекол Ешко, – сега што да фатиме работа?

– Ами што ќе фатиме, бре, Ешко, – му одговорил Кртот – како прво ќе нè чека да го изораме полето. Еве, јас ќе изорам, а пак ти да посееш.

– Многу арно, – рекол Ешко, – ти изорај, а јас ќе посеам.

Се запрегнал кртот и изорал едно место, за кеф беше сторил. Фати Ешко и беше го посеал изораното место. Потоа беше го израмнил со боцките трњето со кои бил испозакачен, тркалајќи се по посеаното место. Беше се сторил еден бериќет, страшна работа! Го ожнеале и го овршиле житото. Зелe едно кутле да си ја делат пченицата: арно, ама, уште со прво беше се закарале, чунки Ешко барал кутлето да му биде понагнетено, бидејќи тој повеќе се мачел кога го влечел местото. И Кртот сакал да е кутлето понагнетено, чунки тој во орањето беше си ги искршил ноктите. Така велејќи не можеле да се погодат, ќе се испотепале, перче за перче беа се фатиле. Немало никој да помине да ги куртулиса. За пакост, ете ја Кума Лиса кај врвела и, без да ја повикаат, беше се вратила да види што е тоа ѓурултија.

– Море, што се карате, бре ешко и ти кртуле? Што имате да делите, та што толку се карате? – им рекла Кума Лиса.

Откако ги праша Кума Лиса, беше си кажале зошто се караат пред неа како пред некој праведен кадија и беа ја помолиле таа, како што е право, да им ја дели пченицата, само да не се караат, дека таа што стори, сторено ќе биде.

– Е ти, Ешко мешко, и ти, Кртуле мртуле, еве право како се дели: на тебе, Еже меже, на славава да си лежиш на неа; на тебе, Кртуле

мртуле, пченица едно кутле – толку доста ти е за цело зимовиште; а јас ќе ја земам другата пченица да си ја однесам на воденица. Еве вака бидува за вас правина, права како јаже во торба за да се прикаже – им рекла Лисицата и ја ограбила од Кртулето и Ешка печалената стока.

Народна приказна
Забележил: Марко Цепенков

▣ Збор по збор – го збогатувам речникот

кутле – дрвен предмет за мерење жито

ѓурултија – врева, кавга

Народна поговорка

Кога двајца се караат, третиот користи

▣ Читам, размислувам, презентирам

- Кои се главни ликови во оваа приказна?
- Кои од нив се наивни?
- Како е предаден ликот на лисицата?
- Што мислиш за пресудата што таа ја донела?
- Во каква врска е народната поговорка со содржината на оваа приказна?
- Која е пораката на приказната?

▣ Протири ги своите знаења

Еден од највредните собирачи и запишувачи на македонски народни умотворби е Марко Цепенков.

Еве како тој ги појаснува своите почетоци на ова поле:

„Првиот човек кој ме поттикна да собирам народни умотворби беше Димитар Миладинов. Прво почнав да запишувам малечки приказни и други умотворби што ми ги кажуваа мајка ми и татко ми.

Откако ме научија пријателите оти запишувам приказни, пословици, преданија и други умотворби, кај ќе ме најдеа ќе ми речеа: „Дали си ја запишал оваа приказна или не си ја запишал? Ако не си ја запишал, запиши ја“. Понекогаш ќе дојдеа по два–тројца одеднаш и ќе почнеа да ми кажуваат, а јас само дали можам да пишувам и да ги слушам“.

□ Вежби по нивоа

I ниво: Раскажи ја содржината на една народна приказна.

II ниво: Зборувај за главните ликови во приказната и за нивните одобини.

III ниво: Откриј ја темата и идејата на приказната.

IV ниво: Накусо изнеси ги биографските податоци за Марко Цепенков.

Марко Цепенков

Кратки податоци за животот и творештвото на писателот

Марко Цепенков е роден во Крушево, во 1829 година. На петнаесетгодишна возраст се преселил во Прилеп каде започнал да го изучува терзискиот занает.

Марко Цепенков во наследство ни остави многу народни умотворби, како и повеќе белешки за различни случки од животот на народот.

Умрел во 1920 година во Софија (Бугарија).

ЗАПИС ЗА СЛАВЕЈОТ

Кога залезот
над горите аловеше,
песната ја сновеше.

Кога небото,
кичер-свезди свездеше,
во зелено се гнездеше.

Кога зората,
пурпур-зраци рудеше,
нежна песна нудеше...

Милутин БЕБЕКОВСКИ

Кратки податоци за животот и творештвото на писателот

Милутин Бековски е роден во 1941 година, во с. Вевчани, Струшко.

Автор е на следниве збирки поезија за деца: „Нишалка под виножито“, „Свездена труба“, „Копче од звезда“, „Воденици“, „Дреноцут“, „Градината на дедо ми Гаврил“ и др. Добитник е на наградата на РТВ Скопје.

Милутин Бебековски

□ Читам, размислувам, презентирам

- Си ја слушал ли занесната песна на славејот?

Таа е силна при залезот на горите. Кога на небото свездите се златат, славејот го бара сонот во зелените крошни на дрвјата за зората да ја започне со нова песна. Судбината негова се вика песна.

- Опиши утро на село или во природа кога те буди занесниот глас на славејот.

ЛИСИЦАТА И ВОЛКОТ

Во ноќ со полна месечина стара лисица дошла до работ на еден бунар и погледнала во него. Била жедна, но бунарот бил длабок. А во водата се огледувала полната месечина која личела на пита кашкавал.

Над бунарот виселе две кофи, поврзани со јаже, префрлени на чекрек. Така, додека едната кофа се спуштала во бунарот, другата се качувала. Жедната лисица без размислување влегла во една од кофите и се спуштила во водата. Се изнапила до наситка. Но, кога се обидела да излезе од бунарот, видела дека кофата не може да се качи.

Останала во бунарот цели два дена. Третата вечер наминал волкот. Го слушнал туфкањето на лисицата, па ја прашал:

– Што правиш таму долу, кума лиске?

– Ти ли си, волку? Токму на тебе мислам, – веднаш се снашла лисицата. – Јас се изнајадов од кашкавалов, овде во водава. Знам дека и ти многу сакаш кашкавал. Ај влезе во кофата горе и спушти се ваму и ти да се изнајадеш!

Лекоумниот волк, без да размислува, ја послушал лисицата. Влегол во втората кофа и се спуштил во бунарот. Тогаш кофата со лисицата, која била полесна, се искачила нагоре и таа излегла од кофата.

– Ај со здравје, волку! – му рекла лисицата весело. – Заради твојата алчност ќе си останеш во бунарот. – И си заминала.

Дури тогаш волкот сфатил дека е измамен. Така останал гладен во бунарот, сè додека не дошол стопанот да полни вода. А, тогаш, наместо пита со кашкавал, си добил котек со стап по грбот.

Ла ФОНТЕН

□ Читам, размислувам, презентирам

- Кои се главни ликови во оваа басна?
- Каков човек препознаваш во ликот на:
 - лисицата;
 - волкот?
- Која е пораката на оваа басна?

□ Задача

- Формирајте две групи. Првата група треба да ја опишува лисицата, а втората група - волкот.

ОРО ОКОЛУ СВЕТОТ

**Светот е полн со убавини,
светот е полн со сешто,
па ајде да делиме братски –
за сите да има по нешто.**

Глигор Поповски

- ✱ **Оро околу светот** – Пол Фор
- ✱ **Човекољубивиот Прометеј** – Народна приказна
Мит
- ✱ **Вечера** – Ернест Хемингвеј
- ✱ **Новогодишен појадок** – Вилијам Саројан
Употреба на интерпункциските знаци:
Црта, цртичка, загради, свездичка, апостроф
- ✱ **Детето и лисицата** – Шведска народна приказна
- ✱ **Новогодишна здравица** – Македонска народна песна
- ✱ **Добрина** – Цане Андреевски
- ✱ **Ако имаш** – Видое Подгорец
- ✱ **Песна** – Ивица Вања Рориќ
- ✱ **Волшебни зборови** – Народна приказна
- ✱ **Порака** – Јован Котески
- ✱ **Моќта на златното сонце** – Ханс Христијан Андерсен
- ✱ **Човекување** – Перо Миленковски

„Светот е една голема претстава – никој не може да каже кога ќе заврши и никој не го видел почетокот“

Џон ВЕРН

ОРО ОКОЛУ СВЕТОТ

Кога сите девојчиња на светот
би си ги подале рацете,
(како млади гранки во горите)
би можеле да направат
оро околу морето.

Да, би можело да се направи
оро околу светот
(под сонцето и под облаците)
кога сите луѓе би сакале
едни на други братски
да си ги подадат рацете.

Пол ФОР

Кога сите момчиња на светот
би биле морнари смели,
со своите бродови големи
би можеле да направат
цврст и прекрасен мост
преку брановите бели.

□ Читам, размислувам, презентирам

- Како, според поетот, може да се направи оро околу светот?
- Зошто на луѓето од светот им е потребно такво оро?

Задачи:

- Определи го мотивот во песната.
- Во кои стихови ја пронаоѓаш пораката?
- Пронајди ги стилските изразни средства во песната.

„Не се родив да мразам, туку да сакам“

СОФОКЛЕ

ЧОВЕКОЉУБИВИОТ ПРОМЕТЕЈ

Прометеј бил најмудриот меѓу седумтемината титани. Божицата Атена, бидејќи ѝ помогнал да се роди од главата на Зевс, го вовела во тајните на металургијата, медицината, архитектурата, астрономијата, математиката, пловдиката, како и многу други знаења и вештини, кои тој им ги пренел на другите.

Способностите на луѓето секојдневно се зголемувале, што го разлутило богот Зевс. Тој единствено заради молбите на Прометеј решил да не го уништи сосем човечкиот род.

Еднаш боговите го повикале титанот Прометеј да пресуди за нивната караница кои делови од животните треба ним да им се жртвуваат, а кои да им останат на луѓето. Прометеј зел еден бик, го заклал и од неговата кожа сошил две вреќи. Во едната ги ставил коските и ги прекрил со маст, а во другата го ставил месото, па го прекрил со чкембето. Потоа му рекол на богот Зевс самиот да одбере што треба да биде жртвувано на боговите, а што да им остане на луѓето. Кога богот Зевс ја воочил измамата, се налутил и им го одзел огнот на луѓето.

– Отсега луѓето нека го јадат месото живо! – рекол тој.

Со помош на божицата Атена, Прометеј успеал скришно да влезе на Олимп и да запали оган од сончевата кочија. Неколку жарчиња скрил меѓу листовите на некоја билка и им ги однел на луѓето.

За оваа своја постапка, Зевс наредил Прометеј да биде казнет. Бил врзан со синџир за една капра на планината Кавказ. Секојдневно еден белоглав орел му го колвал црниот дроб, кој преку ноќ му зараснувал. Овие маки Прометеј ги трпел сè до пристигнувањето на јунакот Херакле на Кавказ. Херакле го замолил богот Зевс да се смилува над Прометеј, на што Зевс се согласил, но под еден услов. Прометеј морал да носи алка на прстот од синџирот со кој бил врзан или врз кој ќе биде втиснато парче од карпата за која бил врзан за да не заборава дека не смее да ги лути боговите. Така бил создаден првиот прстен со камен со кој луѓето до денес си ги украсуваат прстите.

Богот Зевс го испратил богот Аполон да го застрела белоглавиот орел кој бил бесмртен, зашто Прометеитеовите маки требало да траат вечно. Аполон толку силно ја пуштил стрелата, што таа одлетала дури до небото. Зевс ја оставил таму каде што настанало соѕвездието Стрелец.

Дека луѓето не му ја забаравиле добрината на Прометеј, зборува и фактот што жителите на Кавказ и во наше време им ги уништуваат гнездата на белите орли.

Мит

□ Збор по збор – го збогатувам речникот

астрономија – наука за небесните тела

Олимп – планина во Грција на чиј врв, според старите Грци, живееле богатите

**□ Читам, размислувам,
презентирам**

- Кои се главни ликови во оваа приказна?
- Зошто Прометеј бил казнет од богот Зевс?
- Каква казна му била одредена?
- Кој го спасил од страдањето?
- Кои елементи во приказната се фантастични?

Литературно катче

МИТ

Текстот „Човекољубивиот Прометеј“ е света приказна презаситена со фантастични елементи. Таквата приказна, всушност, е **мит**.

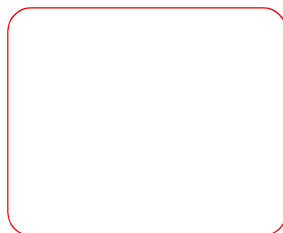
Митот го препознаваме по честата преобразба на ликовите.

Освен за боговите, во митовите се говори за природните појави, за небесните тела, за вили и змејови итн.

□ Задачи

● Спореди ја оваа приказна со приказните „Зимски јаготки“ и „Што е подобро“ и обиди се да ги откриеш сличностите и разликите меѓу нив.

● Пронајди и прочитај митови по желба. На часот презентирај ја содржината, а напиши ја фабулата во тетратката.

*„Луѓето се создадени за среќа,
а среќата е создадена за луѓето“*

Андре ВЈУРСЕР

ВЕЧЕРА

Кога детето се врати, старецот спиеше на столот, а сонцето беше зајдено. Детето го зеде старото војничко ќебе од креветот, па го префрли преку рамењата на старецот. Тоа беа чудни рамења, мошне стари, но сè уште цврсти, а и вратот му беше цврст, иако на него се гледаа брчките кога старецот спиеше со спуштена глава.

Кошулата му беше крпена многу пати, па така личеше на едро, а закрпките беа избледени од сонцето.

Главата на старецот беше мошне старолика и вака, со затворени очи, лицето му оддаваше знаци на живот. Весниците му лежеа на колена, а тежината на неговата рака ги држеше за да не ги однесе вечерното ветре. Беше бос.

Детето го остави, а кога се врати, старецот сè уште спиеше.

– Станувај, старче! – рече детето и ја стави раката на едно од колената на старецот.

Старецот ги отвори очите и за миг му се стори како да се враќа од далечен пат. Потоа се насмевна.

– Што донесе? – праша тој.

– Вечера, – рече детето. – Ќе вечераме.

– Јас не сум многу гладен.

– Ајде, јади! Ако не јадеш, не ќе можеш да ловиш риби.

– Јадев, – рече старецот станувајќи и притоа ги зема весниците за да ги свитка на половина. Потоа почна да го превиткува и ќебето.

– Завиткај се со ќебето – рече детето. – Нема да ловиш без да јадеш, додека сум жив.

– Тогаш да ми поживееш долго и внимавај на себе! – рече старецот. – Што ќе јадеме?

– Црн грав со ориз, печени банани и малку варено месо.

Детето сето тоа го донесе во две метални чинии. Во џебот имаше два прибора вилушки, лажици и ножеви, а секој од приборите беше завиткан во салветка.

– Кој ти го даде ова?

– Мартин, сопственикот.

– Морам да му се заблагодарам.

– Јас веќе му се заблагодарив, – рече детето. – Не треба да му се заблагодаруваш и ти.

– Ќе му дадам месо од стомакот на големата риба, – рече старецот. – Зарем не го направил тоа повеќе пати?

– Мислам дека го направил.

– Тогаш морам да му дадам нешто повеќе одошто месо од стомакот на големата риба. Многу е внимателен со нас.

– Испрати и две пива.

– Јас сакам пиво од конзерва.

– Знам, но ова е во шишиња. Морам да ги вратам шишињата.

– Тоа е многу добро од твоја страна, – рече старецот. – Ајде да јадеме!

– Веќе те поканив, – му рече детето на старецот. – Не сакав да ги отворам чиниите додека не бидеш подготвен.

– Сега сум подготвен, – одговори старецот. – Ми требаше само малку време да се измијам.

– Каде ли се мие? – си помисли детето. – Селскиот бунар се наоѓа на две улици одовде. Морам да му донесам вода, сапун и добра крпа за лице. Како не сум се сетил на тоа? Морам да му донесам друга кошула и зимско палто, некакви чевли и уште едно ќебе.

– Гулашот е одличен, – рече старецот и почна да јаде.

Извадок од книгата „Старецот и морето“

Подготвил: Л. С. Е.

□ Читан, размислуван, презентирам

- Кои се главни ликови во овој текст?
- Што дознаваш од текстов за нивната социјална положба?
- Врз основа на што заклучуваш дека детето многу се грижи за старецот?
- Зошто тоа упорно настојува да го убеди дека тој треба редовно и навреме да јаде?

Народни поговорки

Доброто момче станува добар маж.

Прави добро и не кај се.

Доброто семе дава добар плод.

□ *Задача*

● Организирајте час за усно искажување според поговорките, при што секој ученик сам одбира за што ќе говори.

Кратки податоци за животот и творештвото на писателот

Ернест Хемингвеј

Ернест Хемингвеј (1899–1961) спаѓа во редот на најзначајните современи американски писатели, а неговите дела се вбројуваат во класата на врвните уметнички дострели.

Неговите позначајни остварувања се: „Три раскази и десет песни“, „Во наше време“, „Збогување со оружјето“, „Смрт попладне“, „Зелените брегови на Африка“, „Да имаш и да немаш“, „Старецот и морето“, „Снеговите на Килиманџаро“, „За кого бијат камбаните“, „Приказни за Ник“ и др.

Во 1954 година ја добил Нобеловата награда за литература.

„Најдобар лек за човекот е радоста“

Питагора

НОВОГОДИШЕН ПОЈАДОК

Утринава татко ми ми рече:

– Еве, стигна и последниот ден од годината. Тука е војничката труба и полициската свирка. На полноќ, по седумнаесет часа, ќе биде крај на годината, а ние пак за шега ќе затрубиме со трубата и ќе свир-
неме уште сега!

И затрубивме и засвиривме.

– Среќна Нова Година, – рече татко ми.

– Среќна Нова Година, – му одговорив јас.

Кога следното утро станавме од постела, веќе беше првиот ден од новата година.

– Никаква разлика не гледам, – реков тивко.

– Мислам дека и јас не гледам никаква разлика, – одговори татко ми, – но, сепак, бидејќи е ова прв ден од новата година би ти рекол да влезеш во кадата и убаво да се избањаш!

Отидов во бањата и долго се бањав. Излегов од кадата и се избришав, а за тоа време татко ми ги распослал на креветот сите мои облеку што ги имавме дома.

– Самиот одбери си! – ми викна од кујната.

Се облеков, се исчешлав и отидов кај него.

Тате ме погледна и рече:

– Слушај, ако сум видел некогаш убаво облечено момче, тогаш тоа си ти. И тоа токму навреме за овој ден.

Масата беше подредена и тате ги принесе јадењата: топли колачи, какао, млеко, кајсии од конзерва, варени јајца, шунка, путер, мармалад, сирење и исечени домати.

Седнавме и се дадовме на работа. Јас јадев, јадев, ми се чинеше дека всушност ништо така не го изгладнува човекот како бањањето.

– Ова е најубавиот појадок што досега сум го јадел.

– Земи, земи уште! Во шпоретот има уште од колачите. И јас ќе си земам уште, – рече тате.

– Многу си приготвил, сè најубаво, – реков.

– Ми се чинеше дека на првиот ден на годината мораме убаво да се најадеме. Само еднаш се живее, што се вели...

– И тоа е dostatно.

– Зарем не би сакал двапати да живееш? – ме праша.

– Не знам, тате. А, ти, дали ти би сакал?

– Не сум размислувал. Понекогаш ми се чини дека целиот живот би го преживеал уште еднаш, а понекогаш сум благодарен што го имам и овој еден живот.

– Тате, мислам дека е пријатно да се јаде. Особено појадокот.

– Од храна и спиење не можеме да се откажеме, – рече тате.

– Сепак, интересно е да се живее! – извикнав

Молчевме неколку секунди, а потем мене нешто ми текна:

– Слушај, тате, ајде на снегот малку да се потопаме со топки!

– Важи! – рече тате. – Да знаеш дека сиот свет е твој!

Вилијам САРОЈАН

□ Вежби за изразување и творење

РАСКАЖУВАЊЕ

● Раскажи како ти ја прослави Новата година.

● Направи споредба со дочекот на Новата година опишана во текстот.

Јазично катче

УПОТРЕБА НА ИНТЕРПУНКЦИСКИТЕ ЗНАЦИ: ЦРТА, ЦРТИЧКА, ЗАГРАДИ, СВЕЗДИЧКА, АПОСТРОФ

● Кои интерпункциски знаци се употребени во текстот „Новогодишен појадок“?

● За да можеш правилно да ги употребиш некои интерпункциски знаци, треба да ги почитуваш следниве правила:

Црта се пишува во овие случаи:

а) на местото од предлогот **до**.

На пример: Работно време од 8 – 20 часот

б) за означување на оддалеченоста меѓу две места.

На пример: Патот Скопје – Тетово изнесува 20 км.

Цртичка се пишува:

а) Кај наполно сраснати зборови.

На пример: Три-четири дена не сум бил на училиште.

б) При пренесување на дел од зборовите од еден во друг (нов) ред.

На пример: Пред неколку дена ја посетив воденицата на дедо Стамен.

в) За одделување на двојно презиме, односно прекар.

На пример: Ката Мисиркова-Руменова,
Кузман Јосифовски-Питу

ЗАГРАДИ

Интерпункцискиот знак загради се пишува:

а) За да појасниме нешто

Пример: Божана (исплашено): Каде ми е син ми Костадин?

Ернест Хемингвеј (1899-1961) е современ американски писател.

СВЕЗДИЧКА

Свездичка се пишува зад зборови за поблиску да се објасни нивното значење.

На пример:

Боговите живееле на Олимп*.

* Планина во Грција

АПОСТРОФ

Апостроф се употребува во овие случаи:

а) На местото од изоставен глас, односно буква во зборот.

На пример: с'нце, к'де, т'га и др.

б) Во почетокот на зборот пред самогласката – р.

На пример: 'ркулец, 'рѓа, 'рбет, 'рти и др.

▣ Вежба

● Постави ги намерно испуштените интерпункциски знаци во следниот текст:

ДЕТЕТО И ЛИСИЦАТА

Некое дете одело в училиште, а патот водел низ една шума. На една мала рамнина детето здогледало лисица и многу се израдувало.

Сега ќе ја отепам лисицава, потоа ќе ѝ ја одерам кожата и ќе добијам за неа многу пари. Ќе купам рж и ќе ја посеам на нивата зад куќата. Кога луѓето ќе поминуваат тука, ќе се чудат.

Последните зборови детето ги изговорило толку силно, што лисицата се разбудила и побегнала во шумата.

Шведска народна приказна

НОВОГОДИШНА ЗДРАВИЦА

Ајде, за многу години,
в година повесели, порадосни,
со јариња, со јагниња,
со дечиња во куките,
со бериќет низ полето.

Кај се крми, да се плоди,
кај се ора, да се роди,
по полето вино – жито,
по планиње мед и млеко.

Исчекале и в година
порадосни, повесели.

Македонска народна песна

□ Читам, размислувам, презентирам

- По кој повод се искажани благословите во оваа песна?
- Кои од нив најмногу ти се допаѓаат?

□ Протири ги своите знаења

- Благословите се вид народни изреки преку кои на оној, односно на оние кон кои се упатуваат, им се посакува сè најубаво: здравје, среќа, благосостојба во животот...
- При изрекувањето на благословите луѓето прават разни обреди и редовно се крстат.

□ Задача

- Запиши неколку благослови од твојот роден крај.

**„Ако вистински сакам некој човек, ги сакам сите луѓе,
го сакам целиот свет, го сакам животот“**

Ерих ФРОМ

ДОБРИНА

Кога ќе го сретнеш слепецот, помини крај него и речи му: „Добар ден“. Тие два збора тој долго ќе ги повторува во себе како најсакана песна. И ќе верува дека тоа е песната на неговото истечено небо.

Кога ќе го сретнеш оној без рака, стегни му ја цврсто неговата здрава рака и задржи ја повеќе одошто е вообичаено.

Тој ќе поверува дека и другата рака му израснала.

Кога ќе го сретнеш глувонемиот, не поматувај ги своите езера, туку над нив нека затрепери изгревот на твојата насмевка.

Тој ќе поверува дека говорот не им треба на луѓето.

Цане АНДРЕЕВСКИ

□ Читам, размислувам, презентирам

- Зошто текстот носи наслов „Добрина“?
- Зборовите „Добар ден“ желно ги очекуваат сите луѓе, а особено оние кои останале без вид. Каква моќ кријат овие два збора?
- Какви други пораки упатува писателот до своите читатели?
- Што сака да постигне со тоа?
- Објасни ги мислите: „И ќе поверува дека тоа е песната на неговото истечено небо“ и „Не поматувај ги своите езера, туку над нив нека затрепери изгревот на твојата насмевка“.

□ Вежби за изразување и творење

- Раскажи или опиши една возбудлива средба со човек на кој преку својата постапка си му ја ублажил(а) болката или си му ја вратил(а) вербата во животот.

АКО ИМАШ...

Ако имаш срце, срце да е,
срце топло песна нека пее,
да не чуваш в него јад и злоба
– такво срце за човека не е.

Ако имаш уста, уста да е,
да не пцуе, лошо да не збори,
уста – „мед и млеко“ нека лее
и на неа насмевка да гори!

Ако имаш очи, очи да се,
во нив сите братски да ги згрнеш,
да не гледаш на животот темно,
зашто дните ќе ти бидат црни.

Ако имаш раце, раце да се,
чисти раце, измиени, бели,
со нив топло да се поздравуваш,
со нив секаде правина да делиш.

Ако имаш срце, срце да е,
срце топло песна нека пее,
да не чуваш в него јад и злоба
– такво срце за човека не е.

Видое ПОДГОРЕЦ

□ Читам, размислувам, презентирам

- Што им порачува поетот на своите читатели во: првата, втората, третата и четвртата строфа?
- Според поетот, срце во кое има јад и злоба не е за човек. Што мислиш ти во врска со ова? Своето тврдење обиди се да го поткрепиш со објаснување.

Задачи:

- Што го поттикнало поетот да ја напише песната?
- Во кои стихови ја препознаваш пораката на авторот?
- Напиши состав на тема: „Добрите дела го чинат човекот возвишен“.

ПЕСНА

Момчето и неговиот татко живејќа на брегот на Големото Сино Езеро. Имаа куќичка покриена со шамак и мал чун. Ловеа риби. Така се прехрануваа.

Едно утро, кога таткото отплови, почнаа да се натрупуваат дождовни црни облаци. Дувна силен ветер, крошните на дрвјата се свиткуваа и започна да плиска студен дожд. Момчето потрча кон езерото. Што ли се случува со таткото? Грмеше и секаа молњите. Момчето плачеше и го довикуваше татка си. Брановите немилосрдно налетуваа на брегот како да сакаа да го раздробат.

Момчето плачеше и довикуваше. А, потоа престана да плаче и почна да пее.

Пееше:

„Ви се молам, длабоки води езерски, немојте да му направите никакво зло на мојот татко!“

Бурата и понатаму беснееше. Помодрено од студот момчето и понатаму пееше:

„Ви се молам вам, дожду и ветре, ви се молам вам – сини води езерски, немојте да му направите никакво зло на мојот татко!“

Дождот ја слушна песната на момчето, се сожали и престана да паѓа. Но, и понатаму грмеше и брановите бесно налетуваа на брегот.

Гологлавото и изсемнато момче и понатаму пееше:

„Татко мој, не давај им се на водата и ветрот! Јас те чекам на брегот!“

И, гледај, ветерот престана да ги свива дрвјата, водата се смири, облаците се разотидоа и огреа сонцето. Во далечината се белееше осамено едро.

„Тој е!“ Момчето заплака од радост.

Чунот запре и таткото излезе на брегот.

– Сине мој!

– Татко!

Го приврзаа чунот и прегрнати отидоа дома. Беа безгранично среќни: и таткото уморен од борбата со брановите, но и момчето кое со својата песна го спаси таткото.

Ивица Вања ПОРИЌ
Превод. П. Домазетовски

□ Читан, размислуван, презентирам

- Како таткото и неговиот мал син ги минувале деновите на брегот од Големото Сино Езеро?
- Што се случило едно утро?
- Зошто тоа утро момчето било загрижено и исплашено?
- Што доживувало тоа додека беснеела бурата?
- Какви желби изразувало детето преку својата песна упатена до:
 - езерските води,
 - дождот,
 - ветерот?
- Во кој момент детето заплакало од радост?
- Какви чувства навираат кај овие два lika во моментот кога таткото излегол на брегот од езерото?

Јазично катче

РЕЧЕНИЦА: ГЛАВНИ РЕЧЕНИЧНИ ЧЛЕНОВИ

Глагол во лична глаголска форма во функција на прирок

Пример:

Момчето и неговиот татко живеат на брегот на Големото Сино Езеро

Имаа куќичка покриена со шамак и мал чун.

Ловеа риби.

Така се прехрануваа.

Секоја од овие четири говорни целини претставува збир од меѓусебно поврзани зборови. Со секоја од тие целини претставува збир од меѓусебно поврзани зборови. Секоја од тие целини е прикажана по една завршена мисла.

Ваквите целини од говорот се викаат **реченици**.

□ Зајомни

Реченицата е основна синтаксичка единица за комуникација.

Секоја реченица мора да има најмалку по еден глагол во лична глаголска форма. Глаголите на лична глаголска форма вршат улога на **прирок** во реченицата и се нејзини основни создавачки целини. Без прирок, нема ни реченица.

Бидејќи прирокот е глагол во лична глаголска форма и секогаш означува дејство, мора да постои и вршител на тоа дејство. Членот на реченицата што го означува вршителот на глаголското дејство се вика **подмет**.

Прирокот и подметот се главни членови на реченицата.

За разлика од глаголите во лична глаголска форма има и безлични глаголски форми, односно глаголи кои немаат форми за сите лица.

На пример: Студи. Се замрачува. Грми. Врне. Роси.

□ Вежба

- Напиши три реченици во кои ќе употребиш глагол во лична глаголска форма.
- Напиши и три реченици во кои ќе употребиш безлични глаголски форми.

На пример: Неколку дена без престан врне дожд.

ВОЛШЕБНИТЕ ЗБОРОВИ

Еднаш, многу одамна, во една далечна земја, живееја две кралици. Секоја од нив имаше голема палата со широки, недогледни градини. Палатите беа толку големи, што на кралиците им беа потребни многу слуги околу одржувањето на градините и палатите.

Кралицата Зеленковска беше многу мрзлива. Цел ден седеше на својот кралски стол, викајќи со заповеднички тон:

– Исчистете го подот! Донесете го мојот појадок! Наместете ја постелата!

Нејзините поданици не можеа повеќе да слушаат, па си заминаа од палатата, наоѓајќи работа на друго место.

Така кралицата остана сама, без помош од никој и никаде. Целата градина беше во неред, а во кралската кујна немаше ниту една чиста чинија!

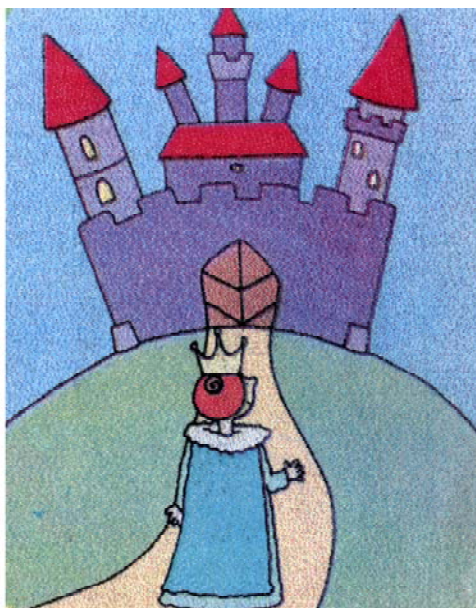
– Не можам да живеам во ваква нечистотија! – викаше кралицата на сет глас.

Но, немаше кој да ја слушне.

Еден ден реши да ја посети кралицата Розовска, која живееше од другата страна на ридот.

Палатата на кралицата Розовска изгледаше беспрекорно. Градината беше преполна со убави цвеќиња, а на масата под расцутената магнолија беше сервиран вкусен ручек. Слугите беа растрчани на сите страни, сакајќи да ѝ угодат на својата кралица.

– Како успеваш да воведеш ваков ред?! – се чудеше кралицата Зеленковска.

– О, па тоа воопшто не е тешко. Јас само ги употребувам волшебните зборови!

– Волшебните зборови?! Какви волшебни зборови?

– Тоа се зборовите „Ве молам“ и „Благодарам“.

Кралицата Зеленковска беше вчудовидена. Се помисли малку и сфати, дека таа, всушност, никогаш не ги употребила овие зборови. „Не е ни чудо што сите мои слуги си заминеа“, заклучи таа. „Никогаш повеќе нема да се однесувам така заповеднички“, си вети самата себеси,

а своето прво „Благодарам“ ѝ го кажа на кралицата Розовска, која беше многу љубезна што ѝ даде толку вреден и корисен совет.

Набргу и палатата на кралицата Зеленковска изгледаше уредно и чисто.

Превод К.М.

Народна поговорка

Зборот не е врапче, ако летне не се враќа.

□ Читам, размислувам, презентирам

- Кои зборови, според тебе, можат да имаат волшебна моќ?
- По што се разликуваат двете кралици за кои се зборува во овој текст?
- Зошто слугите на кралицата Зеленковска си заминале од нејзината палата? Што се случило со нејзината градина по нивното заминување?
- Како кралицата Розовска успеавала да стави сè во најдобар ред во својата палата?
- Во кој момент кралицата Зеленковска ја согледала својата грешка? Што си ветила таа во тој момент?
- Какви промени настанале во нејзината палата по разговорот со кралицата Розовска?
- Која е пораката од овој текст упатена до читателите?

□ Зајомни

Во комуникацијата со другите често користи ги зборовите: **молам, повелете, извинете, благодарам** и други слични на нив. Со тоа ќе искажеш почит кон соговорниците.

Овие зборови, секако, со својата волшебна моќ ќе предизвикаат задоволство кај оние на кои им се упатени и ќе помогнат тие да ти возвратат на ист начин. Така ќе се создаде пријатна атмосфера меѓу соговорниците и взаемно задоволство.

Вешта за изразување и творење

Напиши состав со наслов „Волшебната моќ на зборот“.

*„Не треба да се чисти воздухот, поважно е
да не се загадува“*

Александар НЕСМЕЈАНОВ

ПОРАКА

Да ги зачуваме реките
чисти со солзи од кристали,
со риби – дланки на дечиња
мали...

Да ги зачуваме шумите
со росни китки за цветање,
со песни – птици во летање.

Да ги зачуваме градовите
со улиците, со дрворедите
со чистите лица на младите.

Да ги зачуваме езерата,
во нивните води
ни се огледани насмевките,
во нив ни се преточени градите...
Сега тоа не треба да го
заборавите!

Јован КОТЕВСКИ

□ Читам, размислувам, презентирам

- Кои особености на поезијата ги откри во песната?
- Кои поетски слики ги откри?
- Кој е мотивот на песната?

Вежби за изразување и творење

Активно творење

Во писмена форма изнеси го својот личен став по прашањето како да ја зачуваме и разубавиме околината во која живееме.

Колку поуверливо ќе биде изложен твојот став, толку поуспешен ќе биде твојот писмен состав.

МОЌТА НА ЗЛАТНОТО СОНЦЕ

Во една куќа живееше девојчето Мира со својата мајка. Мира беше слаба, нежна како цвет. Беше толку болна, што не можеше да оди. Мајка ѝ секогаш ги затвораше прозорците. Се плашеше да не настине нејзината болна Мира...

Дојде пролет. Топлото сонце сиркаше низ затворениот прозорец. Мира се загледа во прозорецот. Покрај него виде и некои зелени ливчиња, па ја праша мајка си:

– Мамо, што е она зеленоно крај прозорецот?

Мајка ѝ го отвори прозорецот и виде едно мало зелено растение што никнало од една пукнатина крај него...

– Тоа е грашок, рече таа. – Сигурно некое зрно се истркало во пукнатината и изникнало. Ете, сега имаш и градинка крај прозорецот!

– Доближи ми го креветот поблизу до прозорецот за да можам да го гледам растението, – ја замоли Мира мајка си.

Мајка ѝ и ја исполни желбата и потоа си отиде на работа.

Кога се врати мајка ѝ од работа, Мира ѝ рече:

– Мамо, денеска цел ден сонцето ме грееше мене и грашокот. Ми се чини дека сум подобра со здравјето.

Мајка ѝ беше среќна и веднаш појде кон прозорецот. Со едно праче го потпре растението за да ја радува нејзината Мира.

По цели дни лежеше Мира во својот кревет покрај отворениот прозорец. Го гледаше грашокот што растеше сè побрзо и побрзо, а најпосле и расцуте. Здравјето на Мира се поправаше сè повеќе. Образите ѝ се зацвренија, очичките светнаа весело и таа почна да станува и да седи в кревет.

Поминаа неколку дена и Мира стана. Пријде до прозорецот и си го прегрна розикавиот цвет од грашокот. Ги спружи рацете кон сонцето и извика:

– Златно сонце, ти ми го поврати здравјето!

Ханс Кристијан АНДЕРСЕН

Народна поговорка

Сонцето е извор на животот

Народна гатанка

Од едно огниште цел свет се грее

□ *Читам, размислувам, презентирам*

- Како е предаден надворешниот лик на Мира во почетокот, а како на крајот од овој текст?
- Кои се причините за промените што настанале кај овој лик?
- Од каква важност е сонцето за луѓето, животните и растенијата?

Вежби за изразување и творење

- Обиди се да напишеш песна или прозен состав под наслов „Моќта на сонцето“.

Кратки податоци за животот и творештвото на писателот

Ханс Кристијан Андерсен
(1805–1875)

Ханс Кристијан Андерсен е роден во малото гратче Оденс во Данска.

Тој со чудесно мајсторство на зборот успеал да ги создаде најубавите сказни и да проникне во најтајните катчиња на детскиот свет.

Андерсен знаел да ги разбере детските желби и интересирања зашто децата ги чувствувал како свои.

Главни ликови во сказните на Андерсен се предмети, животни и растенија, а многу често и децата.

Меѓу најубавите сказни на Андерсен се следниве: „Девојчето со кибритчињата“, „Грдото пајче“, „Царевата нова облека“ и др.

„Луѓе, бидете луѓе! Тоа е ваша прва должност“

Жак РУСО

ЧОВЕКУВАЊЕ

Утринава сонцето
наместо во мојата
во друга градина
најпрвин сврати.
Ако, нека ја злати,
нека ја злати,
потем и во мојата
градина ќе сврати.

Утринава и реката бистра
потече кон други ниви
наместо кон нивите мои.
Ако, нека ги пои,
нека ги пои
утре ќе сврати и во нивите мои.

Утринава и пчелата
наместо на мојот цвет
слета на други цветови мали.
Ако, нека ги гали,
нека ги гали,
потем и моите цветови
со нежност ќе ги гали.

Гледај, утринава
и славејот соседот
со песна го злати.
Ако, и мене утре
песна ќе ми прати.

Јас слушам и в шепот си велам:
„Најсреќен сум кога
среќата со други ја дела“!

Перо МИЛЕНКОВСКИ

□ Читам, размислувам, презентирам

- Што посакува поетовото „јас“ во името на добрината?
- Зошто се радува на туѓата среќа?
- Што очекува за себе?
- Колку е среќен заради туѓата среќа?
- Запомни и следи го примерот на поетот: „Најсреќен сум кога среќата со други ја делама“.

□ Задачи

- Напиши неколку мисли за добрината.
- Презентирај ги на часот, а од најуспешните направете сиден весник.

□ Вежби за дома

Обиди се да откриеш што повеќе особености на авторската поезија.

МЕДИУМСКА КУЛТУРА

- ✿ Филм
 - Поим*
 - Видови филмови според намената*
 - Игран филм*
 - Анимиран филм*
- ✿ Како се прави цртан филм
- ✿ Куклена претстава
- ✿ Видови филмови според содржината
- ✿ Радиоемисија и телевизиска емисија
 - Радиоемисија за деца*
 - Телевизиска емисија за деца*
- ✿ Делови на печатено дело

ФИЛМ

Поимот филм води потекло од истоимениот англиски збор и значи долга лента од целулоид на која брзо еднопозруго се снимаат многу слики кои претставуваат една филмска целина.

Според тоа, филмот е уметност чие основно изразно средство е сликата во движење.

Се разбира, филмот како уметност, освен сопствените изразни средства, користи и изразни средства од другите уметности, а во прв ред од литературата, музиката, сликарството, театарот и сл.

Браќата Огист и Луј Лимиер

За роденден на филмот се смета 28 декември 1895 година. На тој ден браќата Огист и Луј Лимиер од Франција ја одржале првата јавна проекција – слики во движење, но без говор, без музика и без шумови. Токму затоа таквиот филм се вика нем филм. Филмот овозможува проширување и

продлабочување на знаењата од сите области во животот. Со помош на филмот гледачот се пренесува во минатото, а создава претстави и за иднината.

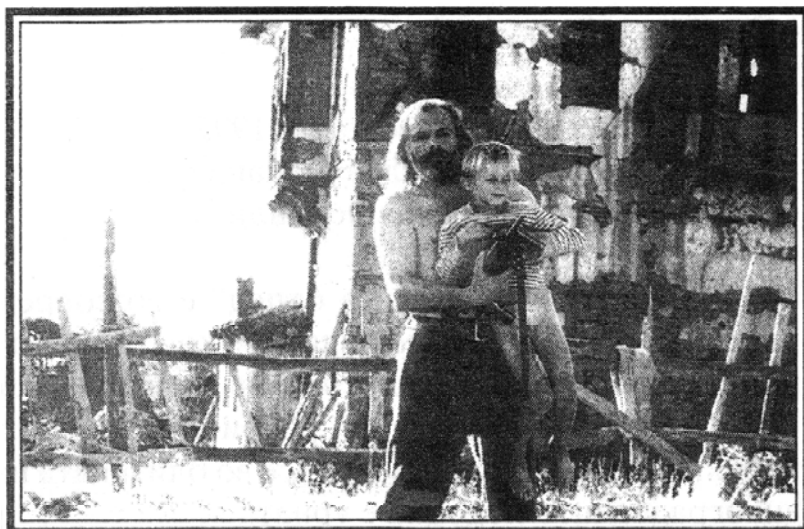
□ Провери ти своите знаења

- Што подразбираш под поимот филм? Од каде потекнува неговото име?
- Која дата се смета за роденден на филмот? Зошто?
- Од какво значење е филмот за гледачите?

Вешба

- Прераскажи ја содржината на филмот што ти оставил најсилен впечаток.

Кадар од филмот „Пред дождот“

- Доколку сте во можност, организирано проследете го филмот „Пред дождот“ од Милчо Манчевски.
- За оние што не се можност да го проследат филмот им ја нудиме неговата кратка содржина.

Содржина

Филмот „Пред дождот“ на Милчо Манчевски има три дела кои ги носат следниве наслови: **Зборови, Лица и Слики.**

Во првиот дел на филмот група огорчени Македонци организираат потрага по една млада Албанка. Потрагата се одвива во едно мирно, тивко село во кое луѓето се затруени со национална нетрпеливост, во нив се вгнездила злобата, немаат доверба едни во други и поради тоа ја немаат потребната сигурност во животот.

Во вториот дел од филмот насловен „Лица“ веќе станува збор за сосема поинаков, современ свет. Но, во овој дел несреќата ја носи војната. Настаните од таа војна ги овековечува воениот фотограф Александар Кирков.

Во третиот и последен дел на филмот низ сликите од војната предадена е трагичната судбина на фотографот Александар Кирков. Тој е убиен од сопствениот народ, од народот за кого бил подготвен да плати со животот.

Македонската кинематографија се гордее со филмот „Пред дождот“ бидејќи овој филм се вбројува во редот на најквалитетните оства-

рувања на еден филмски автор од нашата земја.

Сведоштво за квалитетите на филмот „Пред дождот“ се бројните награди од кои позначајни се следниве:

- „Златен лав“ и наградата на публиката на фестивалот во Венеција, 1994.

- Награда на публиката на фестивалот во Сао Паоло.

- Награда за најдобар филм и најдобра режија на фестивалот во Порто Рико.

- Втора награда на публиката на фестивалот во Торонто, а на фестивалот во Стокхолм филмот „Пред дождот“ беше прогласен за најдобар дебитантски филм.

ВИДОВИ ФИЛМОВИ СПОРЕД НАМЕНАТА

Секој филм има своја цел, односно намена. Некои од филмовите служат за забава, други за рекламирање на нешто, трети за да послужат како докази, односно како документи за некој настан и сл.

Според намената филмовите се делат на: документарни, играни и анимирани.

ДОКУМЕНТАРЕН ФИЛМ

Документарниот филм преку веродостојни документи (фотографии, ракописи, написи и сл.) изнесува факти од животот и работата на луѓето. Но, и покрај тоа што за основа на документарните филмови служат документи чија автентичност се почитува, често снимениот материјал претставува груб фалсификат на вистината затоа што документарните филмови се подредуваат на конкретни цели и потреби.

Кадар од документарниот филм „Миравска свадба“

Документарните филмови се снимаат на местото на настанот. Во овој вид филмови спаѓаат: биографските, наставните, научно-популарните, пропагандните, рекламните и други видови.

Биографските филмови обработуваат теми од животот на некоја позната и призната личност. Оттука главни личности во овој вид филмови се: политичари, научници, уметници, врвни спортисти итн.

Наставните филмови обработуваат содржини од науката и уметноста и служат како нагледно средство во наставата со цел да се избегне вербалноста.

Научно-популарните филмови служат за објаснување на одделни појави или достигнувања во областа на науката и техниката.

Пропагандните филмови служат за пропагирање на нешто, а во прв план на општествените и политичките потфати и достигнувања.

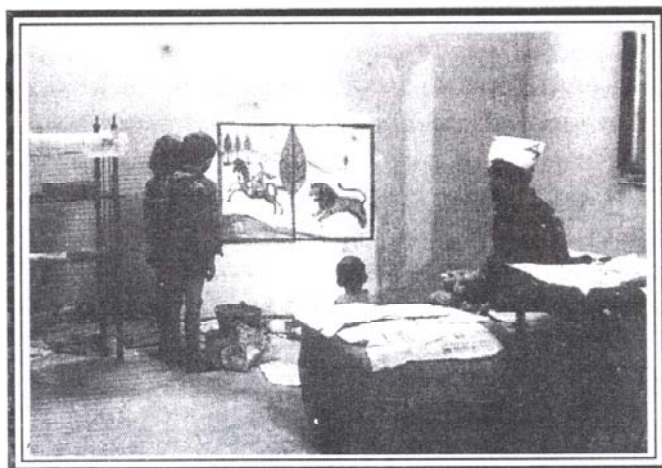
Рекламните филмови се користат за рекламирање на одделни производи и услуги.

ИГРАН ФИЛМ

Играните филмови со посредство на играта и живите суштества обработуваат настани од минатото и сегашноста, а со помош на научната фантастика опфаќаат и визији за иднината.

Според **должината** на филмската лента, играните филмови се делат на краткометражни и долгометражни.

Краткометражните играни филмови, всушност, се посебни форми изведени од документарните филмови и од филмските репортажи во кои филмската приказна се предава на наједноставен начин при што се избегнува дијалогот.

Кадар од краткометражниот филм „Подарок од веселиот молер“

Кај краткометражните играни филмови должината на филмската лента е од 300 до 600 м.

Долгометражни играни филмови се оние чија лента најчесто е долга од 2 000 до 3 000 м.

Првиот долгометражен филм во Македонија под наслов „**Фросина**“ е снимен во далечната 1952 година, а сценариото за тој филм го подготви истакнатиот македонски писател Владо Малески.

Кадар од филмот „Фросина“

АНИМИРАН ФИЛМ

Анимирани филмови се оние во кои со посредство на камерата се оживуваат и се ставаат во движење цртежи, силуети, бои и сл.

Според **техниката** што е употребена при снимањето, анимираниот филм може да биде: цртан, куклен, графички и сл.

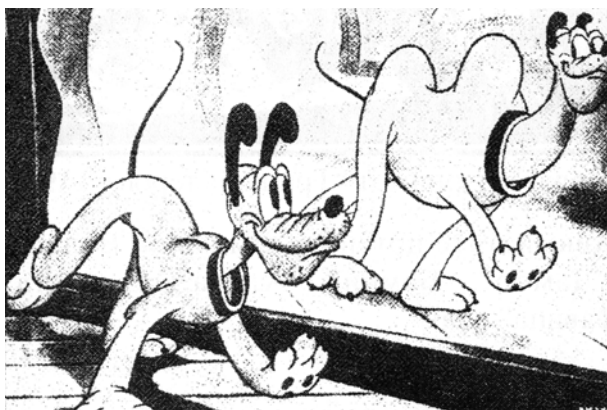

Бети Буп – еден од главните ликови во цртаните филмови на браќата Макс и Дејв

Цртаните филмови користат посебни изразни средства меѓу кои најважни се цртежите, бојата и ритмот. Но, понекогаш главни јунаци во цртаните филмови се разни животни, деца, возрасни и сл.

Цртаниот филм добил белег на совршенство со појавата на славниот Волт Дизни.

Во неговите цртани филмови главни ликови се: Плутон, Пајо Паторот, Трите прасиња, Снежана и седумте џуџиња и др.

Плутон – јунак во цртаните филмови на Волт Дизни

□ Провери ги своите знаења

- Какви видови филмови има според намената?
- Што е карактеристично за документарните филмови?
- По што се разликуваат наставните од рекламните филмови?
- Кои филмови се играни? Која е разликата помеѓу краткометражните и долгометражните играни филмови?
- Кои филмови се викаат анимирани?
- Кое е значењето на Волт Дизни во областа на цртаните филмови?
- На кој начин филмовите придонесуваат за создавање морални вредности кај гледачите и за збогатување на нивните знаења?

□ Вежба

- Обиди се со цртежи да создадеш краток цртан филм.

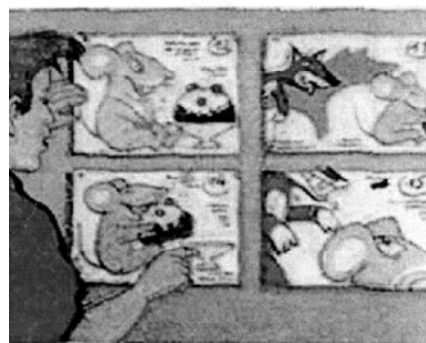
КАКО СЕ ПРАВИ ЦРТАН ФИЛМ

Ах, тие цртани филмови! Толку се интересни, возбудливи, волшебни! Во нив сè е возможно! Со нив се смееме, се радуваме, се натажуваме и, на крајот, пак се развеселуваме.

Тие понекогаш се вселуваат и во нашите соништа, па заедно со нив и сонуваме. Сите ние ги обожаваме цртаните филмови, но дали некогаш сте се запрашале како настанува еден цртан филм?

*Сè започнува со приказната.
Авторот го зпишува на хартија
секој нејзин детал.*

*Илустраторот ја црта
секоја од тие личности.
Така цртаниот филм
ги добива своите ликови.*

*Приказната е поделена на
многубројни сцени (слики)
кои поминуваат една по друга.*

*Други илустратори ја цртаат
околината, сценографијата.
Тоа може да биде ливада,
шума, замок, улица...*

За да изгледа дека цртежите се движат, треба да се нацртаат илјадници цртежи. Секој цртеж претставува само едно движење!

Цртаниот филм е збир на цртежи, илјадници и илјадници цртежи, родени од врвот на еден молив!

Секој лик од цртаните филмови има свој глас по кој го распознаваме, затоа што наместо него, секогаш зборува истиот актер. Така, цртаниот јунак „вистински“ оживува.

За да биде цртаниот филм таков, каков што го гледаме в кино или на телевизија, потребни се месеци и месеци работа на многу луѓе. Едни ја пишуваат приказната, други ја компонираат музиката, трети цртаат...

А снимателите, монтажерите, режисерите, мајсторите на тон, на светло и нивните соработници, сето тоа го составуваат во едно – во цртан филм.

На просирен пластичен филм се бојадисува секоја слика

Одговори!

- Кои цртани филмови најмногу ти се допаѓаат? Зошто?
- Кој лик од цртаните филмови ти е омилен?

Куклената претстава почна. Сашко и Малина седат во првиот ред. До нив се Весна, Влатко и Билјана. Ја следат претставата.

Црвенкапа радосно со кошничето в рака, поаѓа да однесе понада на баба. Таа се упатува кон шумската куќичка.

Кога застана на полјанката за да набере убави миризливи цвеќиња, пред неа се појави страшниот волк.

Во тој момент Малина исплашено викна:

– Црвенкапче, оди си, волкот ќе те изеде!

Тогаш Сашко тивко ѝ шепна:

– Зборувај тивко да не им пречиш на другите.

Ова е само куклена претстава.

Одговори!

- Кои претстави се викаат куклени? Зошто се викаат така?
- Кој им го позајмува гласот на куклите во куклените претстави?
- Кои куклени претстави си ги следел досега во театар или преку телевизија?
- Која од тие претстави најмногу ти се допадна?
- За што се зборуваше во таа претстава?
- Колку ликови играа во претставата? Кој ти беше омилен лик? Зошто?

ВИДОВИ ФИЛМОВИ СПОРЕД СОДРЖИНАТА

Според содржината има повеќе видови филмови меѓу кои позначајни се: авантуристичките, воените, историските, криминалистичките, љубовните, социјалните и др.

Авантуристичките филмови обработуваат настани во кои јунаците се снаодливи и храбри, но постојано се изложени на опасности.

Воените филмови обработуваат значајни настани од минатото или од современиот живот на еден народ, а во прв ред настани низ кои се отсликуваат воените судири што ги водат народите меѓу себе.

Историските филмови обработуваат настани од историското минато на еден народ.

Кадар од филмот „Мис Стон“

Криминалистичките филмови говорат за престапниците и престапите, но и за патиштата што водат кон нивното откривање и спречување.

Главни средства во рацете на јунаците на овие филмови се револверите, пушките, ножевите и сл.

Љубовни филмови се оние во кои се зборува за љубовта меѓу момчето и девојката, односно помеѓу мажот и жената.

Психолошките филмови во својата содржина ги опфаќаат психолошките состојби и доживувања на јунаците. Тие се преполни со драматични моменти и предизвикуваат силни емоции кај гледачите.

Социјалните филмови обработуваат некој општествен проблем, а најчесто предмет на овој вид филмови се социјалните разлики меѓу луѓето во едно општество.

Кадар од филмот „Жед“

Фантастичните филмови обработуваат измислени настани, плод на фантазијата на нивниот творец. Но, она што некогаш било фантастика денес веќе е реалност. Обиди се со конкретни примери да го поткрепиш овој исказ.

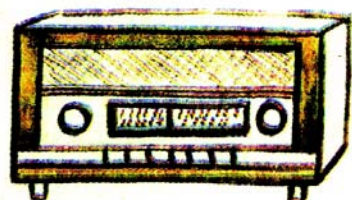
□ Провери ги своите знаења

- Кои се видовите филмови според содржината?
- По што се разликуваат:
 - а) авантуристичките од криминалистичките филмови?
 - б) Историските од воените филмови?
 - в) Психолошките од љубовните филмови?
- Кои се карактеристиките на:
 - социјалните филмови,
 - фантастичните филмови?

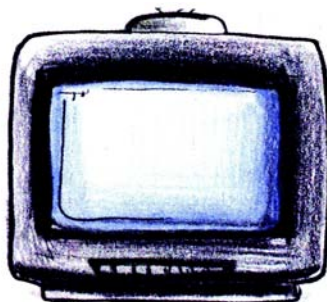
□ Активно размислувај и заклучувај!

- Организирано следете еден долгометражен игран филм и поведете дискусија за содржината на филмот, а посебно задржете се на позитивните и негативните постапки на ликовите во филмот.

РАДИОЕМИСИЈА И ТЕЛЕВИЗИСКА ЕМИСИЈА

Слушаме само звук

Слушаме звук и гледаме слика

По што се разликува телевизиската емисија од радиоемисијата?

Помош

При следењето на радиоемисиите слушаме само звук, а при следењето на телевизиските емисии гледаме слика и слушаме звук.

Задача

- Организирано следете:
 - I група: радиоемисија за деца;
 - II група: телевизиска емисија за деца.
- Зборувајте за впечатоците од емисијата што ја следевте:
 - За што стануваше збор во емисијата?
 - Колку време траеше емисијата?
 - По кој редослед се одвиваше емисијата?
 - Колку ликови учествуваа во емисијата?
 - Кој од тие ликови ти беше омилен?
 - Што научи од емисијата што ја следеше?

РАДИОЕМИСИЈА ЗА ДЕЦА

Емисиите што се пренесуваат преку радио се викаат радиоемисии. Радиоемисиите што им се наменети на децата се викаат радиоемисии за деца.

Радиоемисиите за деца се извори за збогатување на знаењата и за забава.

Според **содржината** радиоемисиите може да бидат: образовни, документарни, забавни, хуморитични и слично.

□ Вежба

- Следи ја радиопрограмата за деца, избери радиоемисија и обиди се да ги појасниш следниве елементи: звукот, шумот, музиката, говорот.

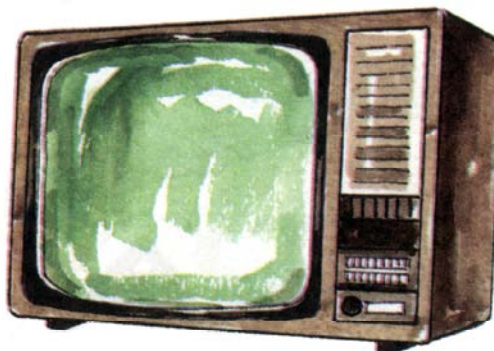

ТЕЛЕВИЗИСКА ЕМИСИЈА ЗА ДЕЦА

Емисиите што се емитираат преку телевизиските екрани се викаат телевизиски емисии.

Телевизиските емисии што им се наменети на децата се викаат телевизиски емисии за деца.

Телевизиските емисии за деца служат за забава, но преку нив децата најлесно и најубаво се запознаваат со богатствата и убавините на нашата татковина, со животот и работата на луѓето кај нас итн.

Телевизиските емисии: **Биберчиња-бисерчиња, Суперсвезда, Бебе-магазин** и други им се наменети на децата за да ги поучат и да создадат кај нив ведро расположение.

Со помош на телевизиската камера можат директно да се пренесуваат многу настани што се случуваат кај нас и во светот.

Преку телевизорот примаме звук и подвижни слики од далечина.

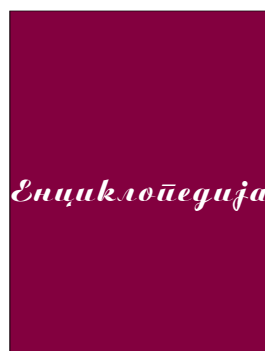
□ Провери ги своите знаења

- По што се разликуваат забавните од образовните ТВ-емисии?

□ Вежба

- Зборувај за ТВ-емисијата што најмногу ти се допадна и што долго ќе ја помниш.

ДЕЛОВИ НА ПЕЧАТЕНО ДЕЛО

Врз основа на сликите и нивните наслови обиди се да извлечеш заклучок што сè може да претставува печатено дело.

Што е карактеристично за содржините на следниве печатени дела: збирка раскази, збирка песни, роман, драма, енциклопедија, учебник, прирачник, речник, сликовница.

Печатеното дело има неколку делови: **пасус, предговор, поговор, глава и том.**

Пасусот е дел од текстот што претставува заокружена логичка целина.

За разлика од другиот текст, редовите со кои започнуваат новите пасуси секогаш малку се повлечени надесно.

На пример:

Патуваме кон исток. Покрај прозорецот на автомобилот протрчуваат стотици села, ридови и дрвја. А на телефонските столбови број не им се знае.

Широкото жолто поле, уште пожелто од разлеаното сончево злато врз зрелите нивје, трепери од жештината. Нигде облаче.

*Долгиот јулски ден ги испратил облаците на неограничен одмор.
Околу пладне патот се засекува во подножјето на планината.
Пријатна свежина влегува низ отворениот прозорец и во авто-
мобилот. Високи сенчести буки одеднаш се наредуваат од десната
страна на патот и простираат пријатна ладовина...*

Глигор ПОПОВСКИ

Предговор – кус или подолг текст во почетокот на делото. Овој текст го подготвува авторот на делото, неговиот уредник или издавач, рецензентот или некој друг, со цел да ја објасни намената на делото, да протолкува некоја битна негова одредница и сл.

Поговорот е кус или подолг текст кој за разлика од предговорот е на крајот од делото. Во поговорот се даваат податоци за настанокот на делото, причините за неговото појавување, односно публикување, а често се даваат и библиографски податоци.

Глава е поголема и заокружена целина од делото чија содржина е тесно поврзана со другите делови, односно глави на делото. Овој дел е препознатлив по тоа што се обележува со римски или со арапски броеви, со ѕвездички или со посебни наслови за секоја глава.

Том е израз што се користи за неколку, а најмалку за две дела од ист автор или од група автори издаени по некој посебен повод.

□ Провери ги своите знаења

- Што подразбираш под поимот печатено дело?
- Кои се доловите на печатено дело?
- По што се разликува предговорот од поговорот во печатеното дело?
- Кој дел од печатеното дело, односно од текстот на делото, е:
 - пасус,
 - глава?
- Што е том?

□ Вежба

- Прочитај едно дело од авторската литература и обиди се да напишеш:
 - I група: предговор,
 - II група: поговор.

СОДРЖИНА

ВОВЕД	3
ТАТКОВИНАТА ЖИВЕЕ ВО СРЦЕТО	5
Татковина – патриотска песна Славко Јаневски	7
Родољубиви песни	8
Мотив	9
Нашиот јазик – Крсте П. Мисирков	10
Појава на варијанти на старословенскиот јазик	12
Без јазик си никој и ништо – Видое Подгорец	14
Македонски народни говори	16
Рајот на земјата – Киро Донев	18
Охрид – Трајан Петровски	20
Изворите на Црн Дрим – Народно предание	22
Фонетика. Согласки	23
Поделба на согласките според начинот на образувањето	23
Реката Радика - наша убавица – Народна легенда	24
Легенда	25
Мостот – Цане Андреевски	26
Согласките на крајот од зборот	28
На езеро – Ацо Шопов	28
Композиција на песната	29
Момето одит на езеро – Народна песна	30
Приказна за раѓањето на Мавровското Езеро – Ванчо Николески	31
Именки: општи и сопствени (повторување)	33
Покана – Славка Арсова	35
Акцент. Акцентирање на сложените зборови	36
Отстапување од правилата за акцентирање	37
ВОЗОТ НА ДЕТСТВОТО	39
Возот на детството – Милутин Бебековски	41
Детски поглед во сонце и убавина – Томе Момировски	41
Неологизми	43
Разговорот како вид на комуникација	44
Читач – Бошко Смаковски	45
Мојата прва книга – Григор Прличев	46
Реченични делови: Предмет во реченицата	47

Форма на раскажување: раскажувач (наратор) во прво лице (ЈАС – форма, во трето лице ТОЈ – форма и сезнаечки раскажувач)	47
Белиот ориз – Србо Ивановски	49
Именска група зборови	49
Биди храбар, синко, и направи да се гордеам со тебе – Камара Леј	50
Сонце на детските дланки – Живко Николовски	52
Граматички категории кај именките. Род кај именките	53
Вањка – Антон Чехов	55
Антоними	55
Молба – Бошко Смаќоски	57
Рима	58
Детето и месечината – Бранко В. Радичевиќ	59
Знаат само ѕвездите – Наум Попески	61
Хомоними	62
Нечисти раце – Видое Подгорец	63
Елементи на прозен текст: Фабула, тема идеја	65
ИЗВОРОТ НА ЖЕЛБИТЕ И НАДЕЖИТЕ	67
Желби – Неџати Зекирија	69
Чудесниот звук на сребрениот бокал – Кинеска сказна	70
Светот и ние – Цане Андреевски	72
Неканети гости во глуво доба – Велко Неделковски	73
Ја опули се девојче – Народна песна	75
Љубовни песни	75
Белези на авторската и народната поезија	76
Хербариум – Велко Неделковски	77
Неологизми	79
Ден без глад – Џани Родари	80
Гулабовото крило – Ахмет Хромаџиќ	81
Чија е месечината – Филип Мерве	83
Космонаут – Јован Котески	84
Татковината ме слуша – Лидија Обухова	86
Броеви	87
Изворот на желбите – Стојан Тарапуза	89
Компарација	90
ВОЛШЕБНАТА МОЌ НА ПРИРОДАТА	93
Септември е волшебник – Стојан Тарапуза	95
Приказна за есента – Нада Зелманова - Јакимова	96
Без наслов – Сергеј Есенин	98
Метафора	98
Последниот лист – Горјан Петревски	99
Синоними	101

Есенски оркестар – Марија Величковска	102
<i>Ономатопеја</i>	102
Патувањето на декември – Драган Кулиџан	103
<i>Глаголи. Граматички категории кај глаголите</i>	106
Зимско утро – Блаже Конески	108
<i>Придавки</i>	109
Ни прела гора, ни ткала – Народна песна	111
Утро – Максим Горки	112
Залез – Шимо Ешиќ	115
<i>Пејзажни песни</i>	116
Вечер – Симон Дракул	117
Летна слика – Ефтим Клетников	118
На морскиот брег – Рабиндранат Тагоре	119
Повлекување на морето – Михаил Ренџов	121
ТАТКОВИНА НА ПРИКАЗНИТЕ	123
Татковината на приказните – М. Вогелник	125
Умното момче кројач – Браќата Грим	127
Златни раце – Башкирска сказна	129
Момче невеста фалеше – Народна песна	131
<i>Хумористични песни</i>	131
Солунски патрдии – Миле Попоски	133
<i>Драма</i>	133
<i>Драмски видови: трагедија, комедија, современа драма</i>	134
Зимски јаготки – Сибирска народна приказна	135
Тага за Пепелашка – Перо Миленкоски	137
<i>Второстепен реченичен член: Атрибут</i>	138
Ливада – Добрица Ериќ	139
Што е подобро – Сомалиска народна сказна	140
Песот кој не знаел да лае – Џани Родари	142
Лисицата и гавранот – Доситеј Обрадовиќ	145
Лисицата, ежот и кртот – Народна приказна	146
Запис за славејот – Милутин Бебековски	149
Лисицата и волкот – Ла Фонтен	150
ОРО ОКОЛУ СВЕТОТ	153
Оро околу светот – Пол Фор	155
Чивекољубивиот Прометеј – Народна приказна	156
<i>Мит</i>	157
Вечера – Ернест Хемингвеј	158
Новогодишен појадок – Вилијам Саројан	161
<i>Употреба на интерпункциските знаци:</i>	
<i>Црта, цртичка, загради, свездичка, апостроф</i>	163
Детето и лисицата – Шведска народна приказна	164

Новогодишна здравица – Македонска народна песна	165
Добринa – Цанe Андреевски	166
Ако имаш... – Видое Подгорец	167
Песна – Ивица Вања Рориќ	168
<i>Реченица: Главни реченични членови.</i>	169
<i>Глагол во лична глаголска форма во функција на прирок</i>	169
Волшебни зборови – Народна приказна	171
Порака – Јован Котески	174
Моќта на златното сонце – Ханс Христијан Андерсен	175
Човекување – Перо Миленкоски	177
МЕДИУМСКА КУЛТУРА	179
Филм	181
Поим	182
Видови филмови според намената	183
Игран филм	184
Анимиран филм	185
Како се прави цртан филм	187
Куклена претстава	189
Видови филмови според содржината	190
Радиоemисија и телевизиска emисија	192
Радиоemисија за деца	193
Телевизиска emисија за деца	194
Делови на печатено дело	195

Билјана Димковска
Сузана Цветковиќ

МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК
за седмо одделение
за деветгодишно основно
образование

Јазичен лектор
Елена Тошева

Компјутерска обработка
корица и дизајн
МАГНА СКЕНТ– Скопје

Подготовка за печат - уредување
ПРОСВЕТНО ДЕЛО АД
Ул. Димитрија Чуповски 15 – Скопје

Печати
Полиестердеј – Скопје

Тираж
2

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

373.3.016:811.163.3(075.2)

ДИМКОВСКА, Билјана

Македонски јазик за VII одделение основно образование / Билјана
Димковска, Сузана Цветковиќ. - [3. изд.]. - Скопје : Министерство за
образование и наука на Република Северна Македонија, 2021. - 200 стр. :
илустр. ; 30 см

ISBN 978-608-226-979-5

1. Цветковиќ, Сузана [автор]

COBISS.MK-ID 54329349